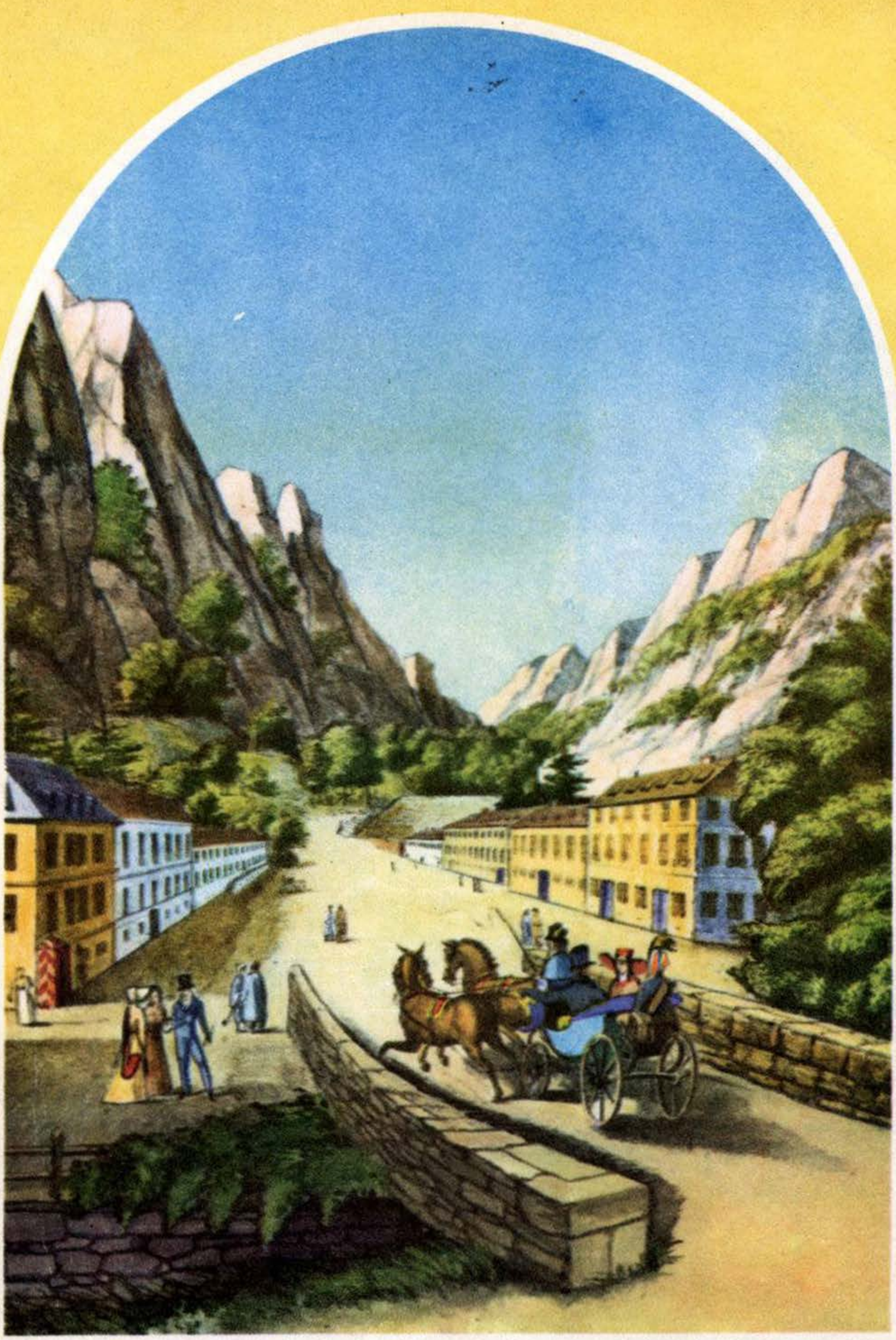

magazin istoric

ANUL XV Nr. 11 (176) NOIEMBRIE 1981

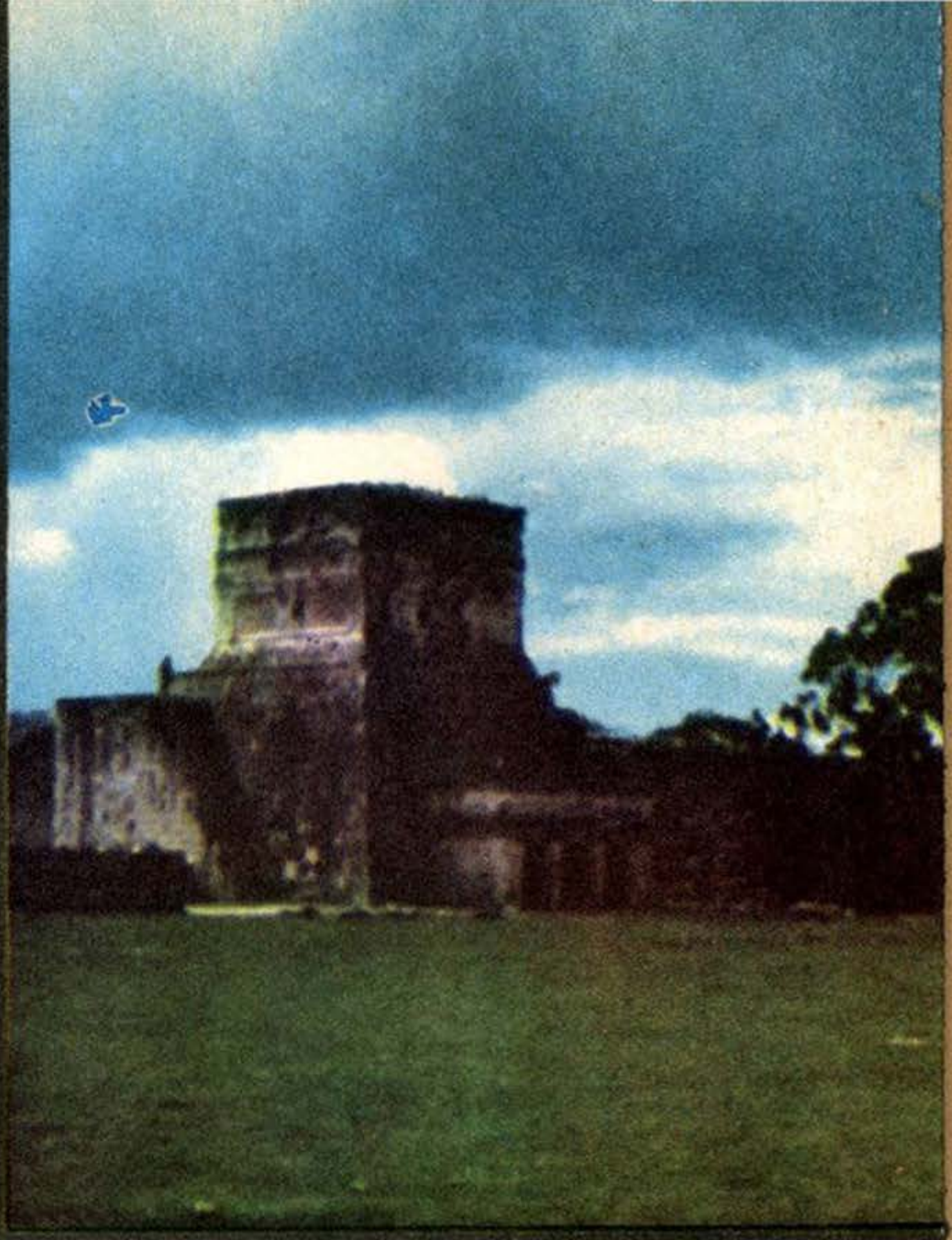

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XV

Nr. 11 (176)

noiembrie 1981

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

① ④ ② ③

SUMAR

Permanenţe milenare ale poporului român (II): *Ilie Ceauşescu* — 2

1859-1862. Recunoaşterea deplinei alegeri: *Marta Anineanu* — 5

Cronicari şi iluminişti saşi despre Mihai Viteazul: *Thomas Nägler* — 8

Congresul III al P.S.D.M.R. — 1895 — 12

Jertfa celor cinci comunişti: *S. Cutişteanu* — 14

Acasă la istoricii mexicani şi suedezi: *Nicolae Minei, Cristian Popişteanu* — 16

Atatürk şi istoria: *Mihai Maxim* — 21

Bătălia de la Maloiaroslaveţ: *P.A. Jilin* — 24

Festivitatea nu a mai avut loc: *Leon Eşanu* — 31

Mihail Kogălniceanu — istoric: *V.N. Vinogradov* — 33

Însemnări politice: *Grigore Gafencu* — 35

Un principe luminat — Constantin Mavrocordat: *Matei D. Vlad* — 40

Drumul orezului: *Fernand Braudel* — 45

Canadienii în război: *Ralph Allen* — 47

Armeni şi români de-a lungul veacurilor: *Eugen Panighianţ* — 51

Tabloul lui Hugo şi ceasul lui Bariţ: *Mircea Gherman, Titus N. Haşdeu* — 54

În Bucureşti, acum 50 ani: *Valeriu Huduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu* — 56

• **Concursul** Magazin istoric, **ediţia II/1981...** 11 • **Cărţi sosite la redacţie...** 55 • **Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Mehadia şi...

④ ... (de sus în jos) Porţile de Fier, Zimnicea, Brăila şi Galaţi, etapele dunărene ale călătoriei lui V. Alecsandri, în litografii din sec. XIX (**Recunoaşterea deplinei alegeri,** p. 5)

② Vestigii maya: Chichen Itsa în peninsula Yucatan (**Acasă la istoricii mexicani,** p. 16)

③ Ornamente dintr-un evangheliar (sec. XIV) aflat la muzeul Episcopiei armene din Bucureşti (**Armeni şi români de-a lungul veacurilor,** p. 51)

Permanențe milenare ale poporului român

BUNĂ VECINĂTATE, OSPITALITATE,

AJUTOR PRIETENESC (II)

Dr. ILIE CEAUȘESCU

Începînd din sec. XIX, legăturile cu mișcările naționale și democratice din imperiile vecine și din celelalte state limitrofe țării noastre, sprijinul politic și militar acordat acestor mișcări a constituit o permanență de bază în politica românească. Deosebit de puternice au fost raporturile întreținute cu emigrația și mișcarea revoluționară bulgară, care s-a constituit în țările române. Lupta emigrației bulgare a început prin participări modeste și apoi din ce în ce mai puternice la războaiele ruso-turce. Ea a luat parte și a sprijinit Eteria și revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu împotriva împilării străine, pășind apoi la o treaptă superioară și încercînd, în 1841-1843, din proprie inițiativă, trecerea unor cete înarmate peste Dunăre, pentru dezlănțuirea unei răscoale generale antiotomane. În cadrul desfășurării Revoluției din țările române de la 1848, revoluționari

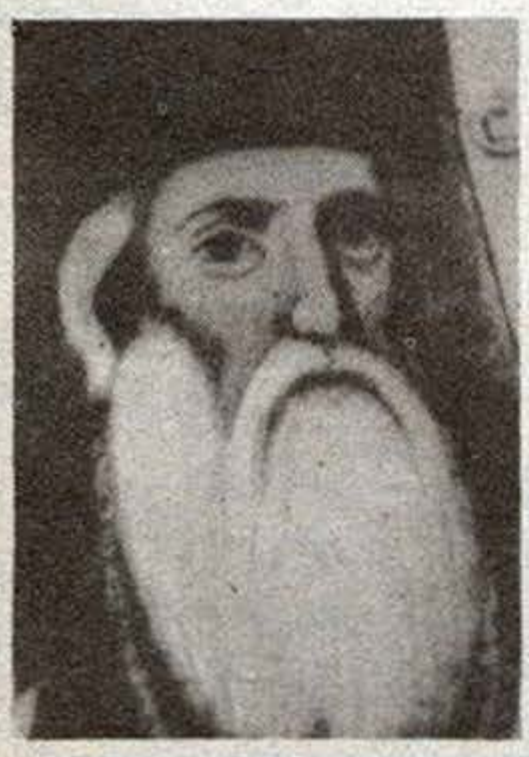

bulgari au militat, împreună cu cei români, pentru realizarea programului social și de eliberare națională.

Casă deschisă

După realizarea unității statale românești, prin unirea Moldovei cu Țara Românească în 1859, pe teritoriul nostru național și-au desfășurat activitatea numeroase comitete bulgare de organizare armată împotriva Imperiului otoman, comitete care au beneficiat de acoperirea și concursul autorităților românești. Elocventă în acest sens este aprecierea făcută în 1865 de revoluționarul bulgar Gheorghi Sava Rakovski că „România, conservîndu-și viața politică și drepturile sale, a fost pentru națiunea bulgară un azil liber și inviolabil, iar casa săteanului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate". Pe aceleași coordonate s-a înscris și aprecierea făcută de revista democrată rusă *Delo*, în 1872, că „bulgarii și sîrbii care trăiesc în Moldova și Țara Românească... au cele mai strînse legături cu aceștia [cu românii]". Semnificativ pentru sprijinul dat de români vecinilor lor de la sud este și faptul că numeroase cete care urmau să treacă Dunărea și să răscoale poporul bulgar au fost pregătite pe teritoriul României; în 1864, de exemplu, două detașamente de voluntari au fost organizate de Gheorghi S. Rakovski, care s-a bucurat de sprijinul direct al lui Alexandru Ioan Cuza. Cînd, după înlăturarea acestuia, în anul 1866, s-a ivit pericolul unei intervenții militare otomane și trupele române au ocupat linia Dunării, s-a constituit un detașament de voluntari bulgari, condus de Ivan Kasabov, iar numeroși emigranți bulgari, sîrbi, muntenegreni, albanezi și greci au format unități de voluntari, pentru a-l sprijini la nevoie pe militantul bulgar. În același an, la inițiativa revoluționarului pașoptist muntean C.A. Rosetti, a luat ființă, la București, „Sacra coaliție"[1], concepută inițial ca o alianță bilaterală româno-bulgară, căreia însă urmau să i se adauge ulterior și alte state balcanice interesate în alungarca asupritorului otoman și stăvilirea expansiunii marilor puteri în sud-estul Europei. Tot pe teritoriul românesc, în primii ani de domnie ai lui Carol I, au fost organizate și înarmate detașamentele de voluntari bulgari ale lui Panaiot Hitov, Filip Totiu și Hagi Dimitär, care au dus apoi acțiuni în sudul Dunării împotriva Porții.

Capitala României a devenit, în deceniile șapte și opt ale veacului trecut, centrul cel mai important al mișcărilor de eliberare națională a popoarelor balcanice, în special a celui bulgar. Activitatea desfășurată aici de principalii lideri revoluționari bulgari Gheorghi Sava Rakovski, Vasil Levski, Liuben Karavelov și înflăcăratul Hristo Botev, militanți neobosiți pentru trezirea spiritului național, a mîndriei patriotice a poporului bulgar, s-au bucurat de sprijinul direct al statului român, cît și al unor personalități marcante ale vieții politice românești, ca Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, I.C. Brătianu și alții, care aprobau și sprijineau mișcarea națională eliberatoare bulgară, văzînd în dezlănțuirea unei revoluții în Imperiul otoman o condiție externă prielnică realizării deziderатului intern al deplinei independențe a României.

În acest climat, deosebit de favorabil, au putut să apară pe teritoriul României, pînă în 1877, în tipografii românești sau bulgărești, peste 50 periodice bulgare. Deși aceste publicații chemau poporul bulgar la luptă pentru scuturarea jugului otoman într-o vreme în care statul român era încă sub suzeranitatea Porții, guvernul de la București nu le-a făcut nici

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1976.

Patru conducători de seamă ai mișcării de eliberare bulgare care au activat la București: Sofronie din Vrața, Hristo Botev, Vasil Levski și Gheorghi Sava Rakovski (de la stînga la dreapta); în centru: tipărituri bulgărești cu conținut revoluționar editate în România

cea mai mică dificultate. Această presă a jucat un rol decisiv în declanşarea marilor acţiuni naţionale ale poporului vecin, care au contribuit la trecerea la noua fază a „crizei orientale".

Concomitent, pe teritoriul României au fost create şi şi-au desfăşurat activitatea numeroase comitete bulgare, burghezo-liberale, radicale sau cu caracter revoluţionar, cum au fost: Societatea de binefacere — 1862, Comunitatea bulgară — 1869, Comitetul Central Revoluţionar Bulgar — 1870. Mai mult, aceste organizaţii au beneficiat de posibilitatea de a forma şi trece peste Dunăre, în repetate rînduri, cete de revoluţionari bulgari, cu toate că pentru aceasta guvernul român era nevoit să suporte ameninţările Porţii şi acuzaţiile altor mari puteri, ca Anglia şi Franţa, interesate în menţinerea Imperiului otoman. Cu toate aceste presiuni din exterior, poporul român, care lupta pentru obţinerea independenţei sale depline, a continuat să-şi manifeste puternic solidaritatea cu popoarele din Balcani, sprijinind efectiv poporul vecin bulgar să-şi recapete libertatea şi să-şi constituie statul său naţional. Este adevărat că de atunci a trecut mult timp şi unele din aceste fapte incontestabile s-au mai uitat ori au fost date uitării. Istoria le-a consemnat însă pentru vecie în letopiseţul ei.

Simpatia cea mai vie

Tentativa insurecţională din septembrie 1875, de la Stara Zagora, a întrunit calda adeziune a opiniei publice româneşti. Deputatul Vasile Boerescu a exprimat în Parlamentul ţării, la 25 noiembrie, simpatiile cele mai vii şi mai sincere pentru „populaţiile creştine de peste Dunăre". Atît aceasta cît şi marea răscoală din aprilie 1876 au fost pregătite şi declanşate de conducătorii revoluţionari bulgari aflaţi pe teritoriul României. În aceste împrejurări, Hristo Botev şi-a putut organiza trupa sa de voluntari, în rîndul căreia se pare că s-au înrolat şi români, pe care în luna mai 1876 a trecut-o peste Dunăre. În acel moment, parcă pentru a-şi lua rămas bun, marele revoluţionar se adresa astfel românilor: „Fraţi români, pe noi ne leagă de voi simpatia cea mai vie, care nu a fost niciodată încălcată de o singură neînţelegere".

Insurecţia populară bulgară din aprilie 1876 a avut un puternic ecou în România. Întreaga presă, indiferent de nuanţe, a urmărit cu deosebită atenţie evoluţia evenimentelor, le-a relatat şi comentat, dînd glas sentimentelor de solidaritate ale unor largi pături sociale româneşti cu cauza nobilă şi dreaptă a luptătorilor bulgari. În timp ce în presa română, personalităţi politice şi culturale, largi pături sociale îşi exprimau deplina solidaritate cu lupta dreaptă a insurgenţilor, bulgarii stabiliţi în România constituiau comitete de asistenţă pentru familiile ce se refugiau la nordul Dunării, pregăteau noi cete pentru a trece peste Dunăre. Noul comitet bulgar, înfiinţat în iunie 1876 la Bucureşti, sub denumirea de Comunitatea bulgară de binefacere, a intrat în legătură cu generalul rus Stoletov, de la care a obţinut asentimentul pentru crearea unor formaţiuni militare bulgare independente, care să lupte alături de armatele ruseşti. Aşa au luat naştere detaşamentele de voluntari bulgari de sub comanda generalului Stoletov.

În războiul din 1877-1878, voluntarii bulgari au primit tot sprijinul din partea autorităţilor româneşti pentru ca procesul organizării şi instruirii lor — în tabăra de lîngă Ploieşti — să se desfăşoare sub cele mai bune auspicii şi în deplină siguranţă.

Acest trecut istoric fertil în domeniul relaţiilor de prietenie şi bună vecinătate dintre cele două popoare au determinat conducători ai Bulgariei prietene să facă aprecieri elogioase, recunoscătoare la adresa poporului român. Astfel, Gheorghi Dimitrov, sosit în fruntea unei delegaţii guvernamentale la Bucureşti, declara la 14 ianuarie 1948: „Poporul nostru recunoscător ţine minte şi niciodată nu va uita ajutorul preţios pe care poporul român i l-a dat în trecut în lupta sa de eliberare naţională împotriva Imperiului otoman. El cinsteşte memoria glorioasă a fiilor români, căzuţi la Griviţa pentru eliberarea naţională a Bulgariei de sub blestematul jug turcesc, *care a durat cinci veacuri* [s.n. — *I.C.*]".

De asemenea, tovarăşul Todor Jivkov, secretar general al C.C. al P.C. Bulgar, preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, sublinia la 20 ianuarie 1975, cu ocazia mitingului de prietenie româno-bulgar, desfăşurat la Bucureşti: „Bulgaria socialistă se pregăteşte să aniverseze centenarul celei mai eroice răscoale populare din istoria sa — răscoala din aprilie 1876 împotriva jugului otoman, precum şi centenarul războiului de eliberare din 1877-1878. Nu există bulgar care să nu ştie că nepieritoarea cauză a luptătorilor din aprilie a fost iniţiată aici, pe pămîntul României, de către titanii revoluţiei noastre de eliberare naţională — Karavelov, Levski şi Botev, de către discipolii şi adepţii lor. Aici a fost scris Statutul Comitetului Central Revoluţionar Bulgar — legea de oţel a revoluţiei de eliberare naţională. Pe întinsul pămîntului României au răsunat paşii armatei eliberatoare ruse. Şi împreună cu ea au trecut Dunărea eroii români, a căror memorie o cinstim pînă în ziua de astăzi la Griviţa şi Plevna".

Ultima parte a veacului trecut şi primele decenii ale sec. XX au fost caracterizate prin diversificarea şi adîncirea relaţiilor dintre cele două naţiuni prietene în lupta pentru înfăptuirea sau desăvîrşirea aspiraţiilor lor de libertate, unitate, suveranitate şi progres social.

În anii construcţiei socialiste, relaţiile româno-bulgare au dobîndit un conţinut nou, s-au ridicat pe o treaptă superioară, găsindu-şi suport trainic, indestructibil, în comunitatea orînduirii sociale, a ţelurilor şi aspiraţiilor fundamentale ale celor două popoare, în lupta comună pentru edificarea socialismului şi comunismului în patriile lor suverane şi independente.

Dubla alegere a lui Alexandru I. Cuza a fost urmată de o vie activitate diplomatică pentru recunoaşterea actului istoric de la 24 ianuarie 1859, realizat prin voinţa poporului român, împotriva prevederilor Convenţiei de la Paris. Misiunile diplomatice trimise de domnitor, încă din luna februarie 1859, la Poartă şi la celelalte puteri garante au urmărit nu numai recunoaşterea dublei alegeri, ci şi definitivarea Unirii. Cele mai grele sarcini au fost încredinţate lui Costache Negri, agent al ambelor principate la Poartă, şi lui Vasile Alecsandri, ministrul afacerilor străine al Moldovei în această perioadă, trimis la Paris, Londra şi Torino (capitala regatului Piemontului, sîmburele unităţii italiei). Situaţia era dificilă, deoarece, cum se ştie, nu toate puterile garante ne erau favorabile.

În urma celor trei conferinţe de la Paris (aprilie-septembrie 1859) dubla alegere a lui Cuza a fost unanim recunoscută. Cu toate acestea, domnitorul trebuia să conducă ţara cu sistemul administrativ impus de Convenţia de la Paris, adică cu două guverne, cu două Camere, cu o Comisie centrală la Focşani. Această guvernare s-a dovedit a fi foarte dificilă. Mulţi dintre colaboratorii săi doreau realizarea imediată a deplinei Uniri. Cuza însă, sfătuit şi de emisarii lui în străinătate, a manifestat mult tact şi răbdare. În acest scop, Vasile Alecsandri a desfăşurat o laborioasă activitate diplomatică în cele două misiuni încredinţate de domnitor. În prima, în 1859, Alecsandri a fost trimis la împăratul Napoleon III şi la Victor Emmanuel II pentru a le explica cum s-a ajuns la dubla alegere a lui Cuza. În cea de-a doua, în 1861-1862, diplomatul român a susţinut necesitatea unirii instituţionale a Principatelor Unite. În această misiune, prin tactul său diplomatic, Alecsandri a reuşit să aplaneze şi un incident delicat: cinci vase italiene, încărcate cu arme şi plecate din Genova urmau să ajungă la revoluţionarii unguri, prin principate. Genovezii au acţionat fără ştirea domnitorului. Cu toate că domnitorul sprijinea lupta poporului maghiar pentru emancipare naţională, el a trebuit să acţioneze cu prudenţă ţinînd seama de situaţia specială în care se găsea poporul român. Cuza, cu toate riscurile, a aplanat conflictul, admiţînd înapolerea armelor pentru a nu fi confiscate de autorităţile austriace.

În ambele sale misiuni, Vasile Alecsandri a încercat să cîştige bunăvoinţa lui Napoleon şi Victor Emmanuel pentru unirea administrativă a cărei realizare întîrzia din pricina dificultăţilor create de Poartă. Numai sub ameninţarea „că dacă nu obţinem unirea — cum a cerut-o prinţul prin memoriul său [din iunie 1860], vom fi forţaţi să ne-o acordăm noi înşine", guvernul otoman s-a hotărît să convoace, în septembrie 1861, conferinţa puterilor garante, care a acceptat noile cerinţe ale românilor. La 11/23 decembrie, Cuza a proclamat în mod oficial Unirea definitivă, proclamaţie la care au „aderat" şi puterile garante, dovedind prin această formulare că, şi acum, poporul român îşi impusese voinţa. Ambele adunări au fost convocate la Bucureşti, la 24 ianuarie/5 februarie 1862, şi astfel s-a încheiat o luptă diplomatică la care Vasile Alecsandri şi-a adus o contribuţie importantă — aşa cum rezultă şi din scrisorile sale, redactate în limba franceză către domnitor.

Reproducem mai jos cîteva fragmente din ele. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar intervenţiile explicative ale redacţiei Magazin istoric prin paranteze drepte. Menţionăm că, cu excepţia misivei datată Paris, 27 aprilie 1861 şi publicată în Tribuna de la Arad, în 1909, celelalte scrisori apar pentru prima oară în româneşte şi fac parte dintr-un volum în pregătire la Editura Minerva.

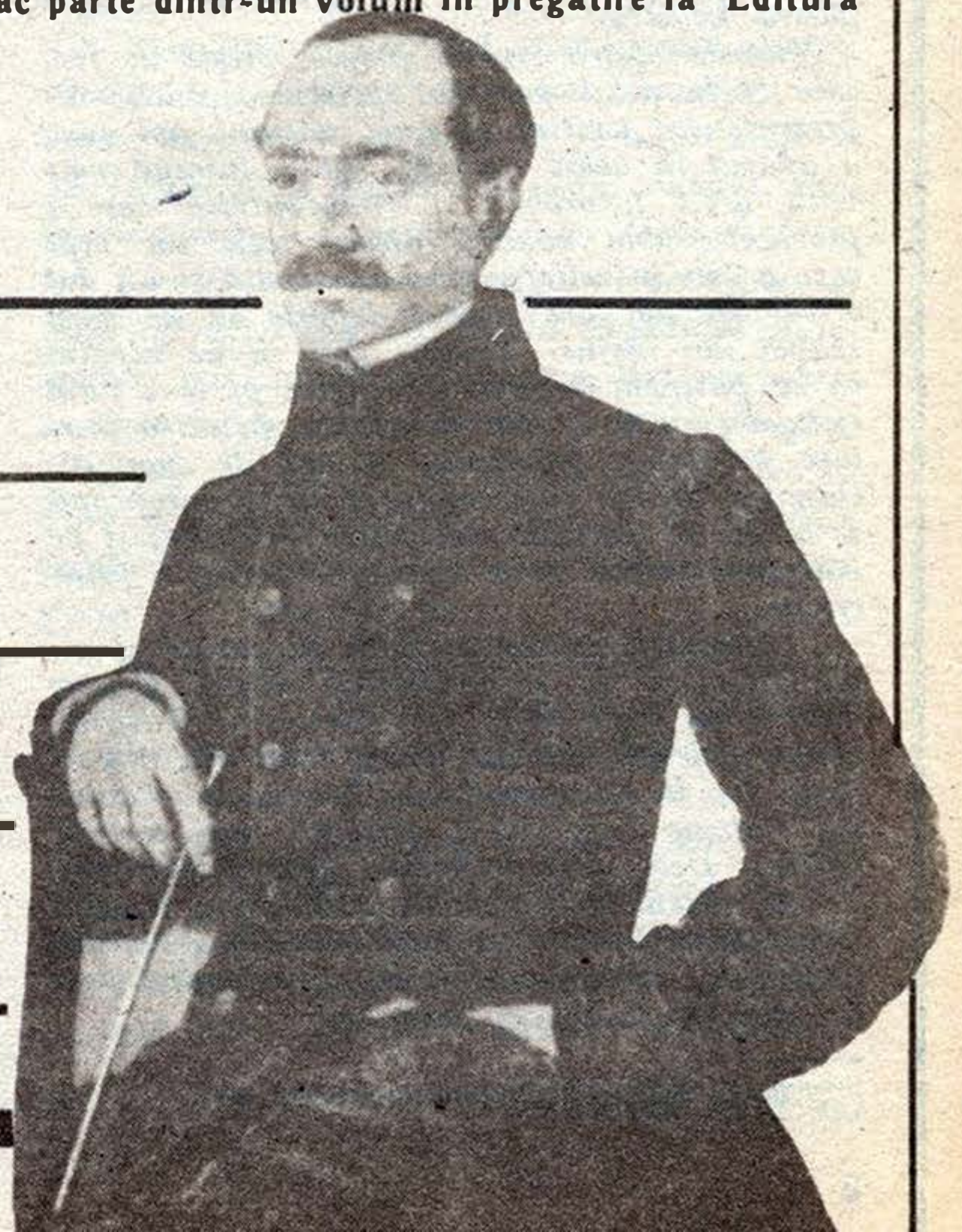

1859-1862

RECUNOAŞTEREA DEPLINEI ALEGERI

MARTA ANINEANU

Iubite prinţe,

Sosesc din Torino unde am fost să duc scrisoarea voastră contelui Cavour [primul ministru al Sardiniei]. Această nouă cursă, destul de obositoare, mi-a luat vreo douăsprezece zile[1], dar nu regret oboselile pe care le-am suferit la trecerea Alpilor; căci am izbutit foarte bine în această parte a misiunii mele. Regele Victor Emmanuel, ca şi toţi miniştrii săi, m-au primit cum mi-o puteam dori mai bine, în interesul demnităţii voastre personale şi în cel al viitorului ţării noastre. Am găsit peste tot o adîncă simpatie pentru succesul cauzei noastre şi sîntem trataţi în Italia ca fraţi. Maiestatea Sa regele m-a însărcinat să transmit Alteţei Voastre salutări afectuoase şi a părut foarte sensibil la omagiile pe care i le-am adus din partea voastră.

Numele vostru, iubite prinţe, creşte în fiecare zi în ochii puterilor prietene: sînteţi reprezentantul legitim al unei naţiuni noi care a apărut în ochii Europei sub o lumină mai mult decît favorabilă. Unanimitatea care a prezidat dubla voastră alegere este un fapt care a pus în relief naţiunea noastră şi i-a dat o valoare de care sîntem departe să ne dăm seama noi înşine. Trebuie deci să ne luptăm ca să păstrăm cu grijă prestigiul pe care l-am cîştigat şi vom ajunge la aceasta printr-o purtare pe cît de prudentă, pe atît de energică. Oamenii de stat care conduc politica europeană se bizuie pe patriotismul vostru inteligent şi pe hotărîrea voastră de a menţine ordinea în principate...

Conferinţele se vor deschide în curînd şi nu mă îndoiesc de recunoaşterea dublei voastre alegeri, cu toate obiecţiile Turciei şi Austriei. Aceste obiecţii, dealtfel, pierd mult din importanţa lor în comparaţie cu gravitatea chestiunii italiene care va fi obiectul unui congres special. Deci, fără nelinişte, fără descurajare. Să ne vedem în linişte de gospodăria noastră şi să facem în aşa fel încît atitudinea noastră liniştită şi socotită să poată să vorbească pentru noi în sînul Conferinţelor.

---

[1] Toate datele sînt conforme stilului nou.

Vă felicit, iubite prinţe, pentru alegerea pe care aţi făcut-o în persoana lui Ion Ghica pentru postul de ministru de interne. Este un om solid, cu o mare experienţă administrativă, priceput în afaceri şi de un patriotism luminat. Aţi avut, de asemenea, o mînă fericită numind pe [Ion] Bălăceanu prefect de poliţie la Bucureşti...

Nu cunosc celelalte numiri pe care le-aţi făcut la Bucureşti, căci, de la plecarea mea din Moldova, nimeni nu m-a ţinut la curent cu lucrurile de la noi...

Şederea mea aici se va prelungi pînă după Conferinţe. Prinţul Napoleon [Jérôme — vărul împăratului], pe care l-am văzut azi dimineaţă, m-a îndemnat să rămîn încă pînă cînd chestiunea dublei voastre alegeri va fi rezolvată. S-ar putea să fie nevoie de lămuriri exacte asupra felului în care s-au petrecut lucrurile la noi şi trebuie să fiu aici pentru a combate calomniile răspîndite de dl. Mussurus [ambasadorul Porţii la Londra]. Fratele meu a fost agreat de împărat ca agentul vostru oficios la Paris, lucru care mă încîntă cu adevărat. Iancu este un om serios, discret, activ şi inteligent. Trebuie să aveţi în el încredere deplină. L-am pus în legătură cu contele Cavour şi în două zile îl voi prezenta prinţului Napoleon, care, la rîndul său, îl va prezenta împăratului. Nu aţi putea avea un prieten mai devotat, de aceea bine ar fi să daţi poziţiei sale semioficiale cea mai mare importanţă posibilă. Succesul negocierilor sale pe lîngă persoanele care înconjoară pe împărat va avea mult mai mulţi sorţi de izbîndă, cînd se va prezenta cu titlul de aghiotant al prinţului Cuza.

Vechiul şi devotatul vostru prieten,

V. ALECSANDRI

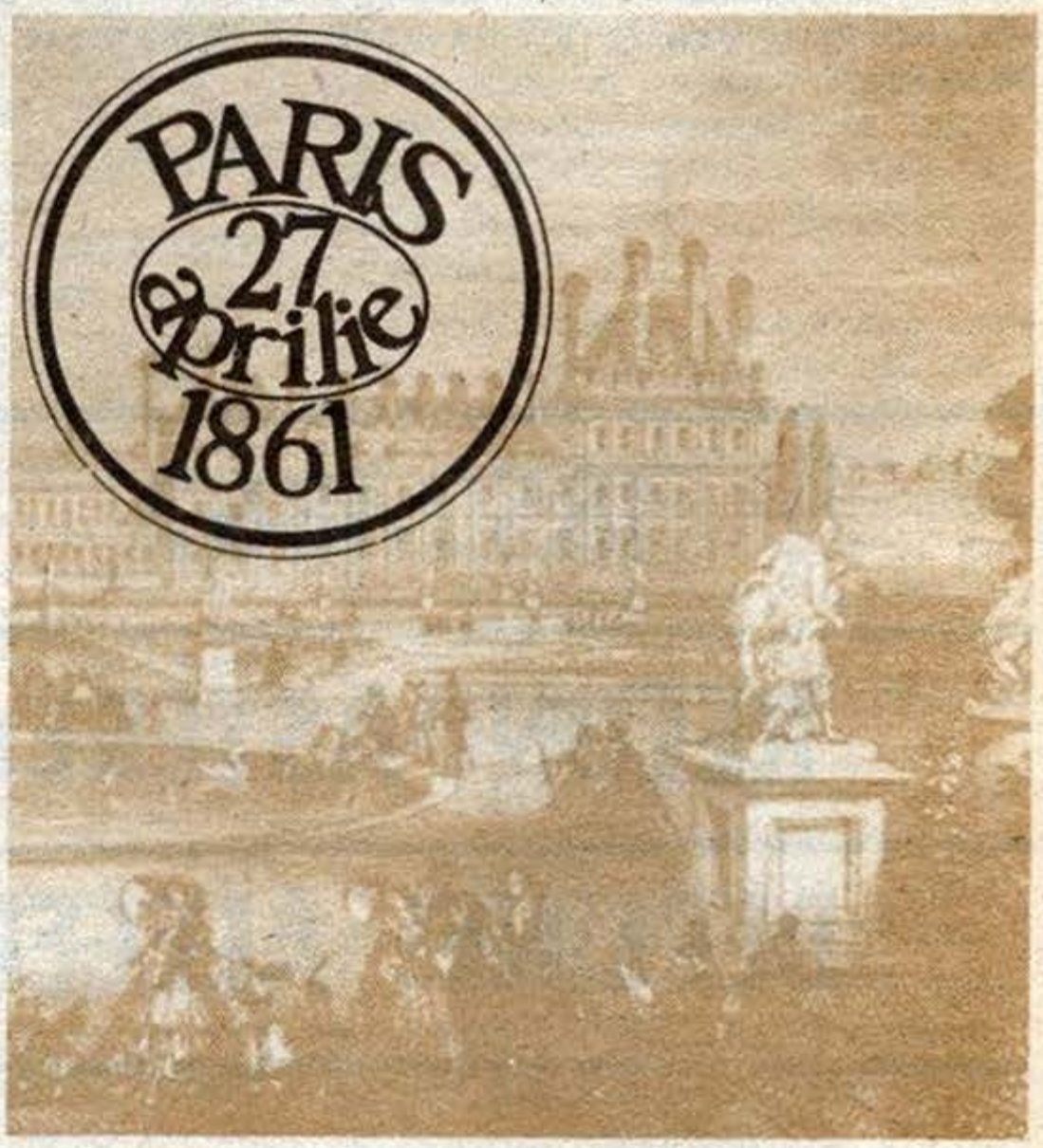

Iubite prinţe,

Sosirea mea la Paris a fost mult întîrziată de încetinelile navigaţiei pe Dunăre la începutul primăverii. Am făcut 15 zile de la Galaţi la Viena! Asta spune tot; dar în sfîrşit am

ajuns la Paris şi mi-am îndeplinit misiunea cu bine. Prinţul Napoleon şi dl. Thouvenel m-au primit foarte bine şi au ascultat cu multă atenţie ceea ce le-am spus despre Unire, mai întîi, apoi despre arme...

Unirea definitivă a principatelor preocupă toate minţile din Franţa şi socotesc că îndeplinirea acestei mari idei politice de către prinţul României va aduce numelui său un glorios răsunet în Europa. E drept că dl. Thouvenel mi-a vorbit de răbdare, sprijinindu-se pe veştile din Constantinopol care îi anunţă acordul guvernului turc la cererile expuse în memoriul vostru. El m-a asigurat de bunele intenţii ale guvernului împăratului în privinţa noastră. La rîndul său, prinţul Napoleon, după ce a luat cunoştinţă de scrisoarea voastră, mi-a declarat că simpatiile sale sînt cîştigate de partea României şi a prinţului său domnitor, dar toate aceste frumoase cuvinte nu-mi sînt îndeajuns pentru a mă lămuri asupra situaţiei de faţă şi viitoare a ţării mele, de aceea am intenţia să cer o audienţă împăratului de îndată după întoarcerea mea de la Torino...

Tot ceea ce pot să vă asigur pentru un moment este că avem în continuare prieteni în Franţa. Presa ne este binevoitoare şi oamenii de stat nu ne sînt potrivnici, cu toate micile intrigi ale lui Bibescu [fostul domnitor] şi Co.

Putem, deci, să mergem înainte avînd drept deviză: ajută-te şi Dumnezeu te va ajuta.

Mi-am dat silinţa să reduc la adevăratele lor proporţii problemele armelor... Am declarat că, pentru a scăpa cele două vase sarde, rîvnite de turci şi de austriaci, aţi lăsat să se înţeleagă că debarcarea armelor ar putea să se facă la Galaţi — astfel încît autorităţile locale să le confişte ca pe o marfă de contrabandă. Era un mijloc de a da adăpost acestor arme pe un teren apărat de propria sa autonomie. După aceea, planul vostru era de a le restitui proprietarilor lor legitimi, deci firmelor din Genova care le trimiseseră în Moldova şi care avuseseră neîndemînarea să o facă în faţa şi cu ştirea lumii întregi.

Mi s-au cerut explicaţii despre intervenţia lui Sir Henri Bulwer [ambasadorul englez la Constantinopol] în această afacere. Am răspuns că Sir Henri pretinsese ca armele să fie date în mîinile turcilor şi că faţă de refuzul vostru categoric a admis proiectul vostru şi că chiar a spus că va pune un vas englezesc la dispoziţia proprietarilor legitimi ai acestor arme. [Nava] „Banshee" de la Constantinopol a venit deci să servească drept vas de transport şi aceasta cu ştirea tuturor consulilor din Bucureşti...

Plec mîine la Torino şi vă voi scrie deîndată ce voi îl vedea pe contele Cavour şi ce voi avea onoarea să fiu primit de Maiestatea Sa regele Italiei.

Vechiul vostru prieten,

V. ALECSANDRI

După ce am terminat prima parte a misiunii mele la Paris, aşa după cum am avut onoarea să informez pe Alteţa Voastră prin scrisoarea mea din 27 aprilie, m-am dus numaidecît la Torino. A doua zi după sosirea în capitala Piemontului, l-am văzut pe dl. conte Cavour, cu care am avut o foarte lungă convorbire despre armele expediate la Galaţi şi a trebuit să combat unul cîte unul toate falsele rapoarte care îi fuseseră făcute despre această afacere. Bănuiesc pe dl. Cerutti, cum şi pe Comitetul unguresc de la Genova, de a fi autorii insinuărilor prin care s-a încercat să se arunce asupra Voastră răspunderea nereuşitei expedierii armelor, dar, din orice parte ar fi venit, cred că am izbutit să le dezvălui în ochii contelui, restabilind faptele în adevărata lor lumină. Contele Cavour a terminat prin a-mi mărturisi că atribuie nefericitul rezultat al expediţiei întîrzierilor unei anumite persoane care nu sosise la timp în principate pentru a vă da de ştire. [Cavour] a adăugat că doreşte să stabilească între cele două naţiuni, italiană şi română, legături mai strînse în vederea intereselor reciproce ale viitorului lor...

Trei zile după vizita mea la contele Cavour Maiestatea Sa regele a binevoit să mă primească în audienţă particulară şi m-a întîmpinat cu aceste cuvinte: „V-am văzut acum doi ani. Mi-aţi adus salutările prinţului Cuza". „Da, Sire, am răspuns. Am avut onoarea să fiu prezentat Maiestăţii Voastre în primele zile ale războiului [austro-franco-italian, în 1859] şi, ca şi atunci, îi aduc în acest moment omagiile

(Continuare în p. 44)

Saşii au avut, în secoiele XV-XVIII, o istoriografie foarte bogată. Cele 400 scrieri[1] cu conţinut istoric din perioada menţionată (numărul lor incluzînd şi lucrări nepublicate, încă nu a fost stabilit cu exactitate) au desigur o valoare diferită, cuprinzînd de la cronici cu caracter local despre o perioadă mai lungă sau mai scurtă, pînă la opere vaste care tratează evenimente din întreaga Transilvanie, dar şi din Ţara Românească, Moldova, ca şi din alte ţări mai apropiate. Amplu relevate, în cronicile săseşti, sînt perioadele ce marchează o intensificare a legăturilor dintre cele trei principate româneşti, în mod deosebit anii 1599-1600, cînd Mihai a realizat marele ideal al unirii românilor.

Relaţiile lui Mihai Viteazul cu saşii din Transilvania au stat mai puţin în atenţia cercetării istorice recente. Deşi, în comparaţie cu acelea stabilite cu nobilimea maghiară, ori cu secuii, aceste relaţii au fost mai restrînse, ele au avut ponderea lor — îndeosebi pe plan economic şi financiar — pondere care nu poate fi neglijată.

Colaborarea economică de la începutul domniei lui Mihai s-a înscris firesc pe făgaşul legăturilor stablite de saşi cu românii de la sud de Carpaţi chiar de la închegarea Ţării Româneşti ca stat feudal de sine stătător. Relaţiile politice s-au bizuit, de asemenea, pe vechi tradiţii. Numeroşi saşi au luat parte direct, cu arma în mînă, la lupta pentru neatîrnare pornită de Mihai. După victoria de la Călugăreni, de exemplu, în situaţia concretă de atunci, printre forţele sosite din Transilvania în ajutorul viteazului domn român s-au aflat şi contingentele săseşti comandate de judele regal al Sibiului, care au participat la luptele pentru eliberarea oraşelor Tîrgovişte şi Giurgiu.

MIHAI VITEAZUL ÎN CONŞTIINŢA CRONICARILOR ŞI ILUMINIŞTILOR SAŞI

Dr. THOMAS NÄGLER

Soliile lui Marcus Schunckabunck

Alţi saşi l-au slujit pe Mihai vodă pe cale diplomatică, aportul lor manifestîndu-se mai ales în relaţiile domnitorului cu Habsburgii. Printre diplomaţii pe care Mihai Viteazul i-a luat în serviciul său a fost şi Marcus Schunckabunck din Braşov, un cetăţean de vază al acestui oraş, care în 1598 a fost membru al consiliului orăşenesc, iar între 1604-1606 jude inferior *(vilicus, Stadthann)*. Cunoscînd obiceiurile curţii imperiale habsburgice şi limba germană, Schunckabunck a efectuat două călătorii diplomatice la Praga (reşedinţa de atunci a împăratului), pentru a trata cu Rudolf II, prima dată fiind însoţit de către banul Mihalcea. Ulterior, Marcus Schunckabunck a scris o cronică despre misiunile sale din 1597, operă continuată de membrii familiei sale.

„În anul 1597, 2 ianuarie — notează el — m-a trimis, din Alba Iulia Măria Sa Princiară Mihai voievod, principele Valahiei, cu banul Mihalcea, boierul său, în ambasadă la împăratul romanilor[2], Rudolf II. La 12 februarie am avut, cu banul Mihalcea, la Praga, audienţă la împăratul în persoană şi [am vorbit] numai singur, deoarece eu am relatat în limba germană literară legaţia [solia] lui Mihai voievod, întreaga sa nevoie şi am solicitat împăratului ocrotirea ţării Valahiei... Lui Mihai voievod [împăratul] i-a aprobat, la solicitarea noastră, solda a 4 000 de luptători pe timp de şase luni în Valahia, iar pentru vara următoare încă 20 000 florini pentru [plata a] 4 000 de oameni. În 25 octombrie ale acestui an, 1597, Măria Sa Princiară Mihai voievod m-a trimis iarăşi curier la împăratul romanilor... Mihai voievod a scris împăratului o scrisoare de credinţă, aşa încît Maiestatea Sa să-mi acorde o asemenea credinţă, ca şi cum el ar fi în persoană acolo... A patra zi după sosirea mea la Praga am fost primit în audienţă la împărat, iar împăratul m-a ascultat cu totul îngăduitor, cînd eu am ţinut cuvîntarea mea în limba germană, care după lungimea ei şi după memoria mea proastă a sunat aşa:

«Înalte, creştine, Alteţă şi neînvins împărat, domnule milostiv!

Domnul meu milostiv, Mihai voievod, principele Valahiei, Vă comunică Maiestăţii Voastre imperiale serviciul său...

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1977.

[2] Imperiul habsburgic se intitula oficial Sfîntul Imperiu roman de naţiune germană.

Biserica fortificată de la Prejmer, imagine exterioară (fototeca Muzeului Brukenthal — colecţia Josef Fischer) şi portrete de saşi (imagini din albumul Trachtenkabinett Siebenburgische — *Biblioteca Academiei R.S.R.)*

Domnul meu şi cu întreaga ţară mulţumeşte supus Maiestăţii Voastre imperiale pentru milostivirea pe care i-aţi arătat-o la cea mai mare nevoie pentru întreţinerea acolo a celor 4 000 de oameni şi pentru bogata lor soldă. Cu aceştia, cu ajutorul lui Dumnezeu, domnul meu i-a întîmpinat pe tătari, care îl atacaseră, şi i-a respins pînă la Cetatea Albă... Pentru ca domnul meu să poată opune rezistenţă în continuare acestui duşman, el şi întreaga ţară transmit rugămintea către Maiestatea Voastră imperială să nu sistaţi ajutorul milostiv acordat, ci s-o întreţineţi [armata] acolo şi anul viitor. Cu acest ajutor al Maiestăţii imperiale, domnul meu speră să fie de folos întregii creştinătăţi, căci acum era gata să treacă Dunărea în Bulgaria pentru folosul creştinilor".

În termenii diplomatici obişnuiţi ai vremii (ceea ce nu înseamnă cîtuşi de puţin o ştirbire a demnităţii şi autorităţii voievodului), Schunckabunck prezenta, în continuare, o serie de solicitări ale voievodului:

„Soseşte la Maiestatea Voastră imperială şi supusa rugăminte a domnului meu milostiv, să apreciaţi serviciul său fidel pe care l-a făcut pentru creştinătate, pentru care a fost distrusă şi devastată întreaga sa ţară etc...

Rugămintea sa supusă este ca Maiestatea Voastră imperială să dea o scrisoare de graţiere, pentru ca nimeni să

nu aibă pretenţii [de ordin financiar] nici faţă de el, nici de urmaşii săi sau de boierii valahi.

[De la împărat] am adus de data aceasta lui Mihai voievod pomenita scrisoare cu privire la datorii, care au fost făcute pe vremea [dominaţiei] turcilor, atît de către alţi domnitori, cît şi cele făcute de el pentru ţara Valahiei, ca asemenea datorii să nu mai fie plătite niciodată, nici de către Mihai voievod, nici de către urmaşii săi sau de către boieri. În scrisoare, de la care am şi eu o copie, se mai spune că [în] întreg Imperiu roman nici un om, fie el creştin sau păgîn, nu are puterea de a-i chema în faţa judecăţii, nici pe Mihai voievod, nici pe urmaşii săi şi, totodată, nici pe boierii valahi.

Eu i-am predat şi 20 000 [florini], fiindu-i promise pentru toate lunile din vara următoare [1598] cîte 20 000 florini. Şi dacă [Mihai] l-ar fi rugat pe împărat, după cum îl sfătuisem, ar fi primit, lîngă Bratislava, [castelele] Bassin şi Szent György, amîndouă castele frumoase, care aveau un venit anual de 60 000 florini..."

Cele două misiuni diplomatice, duse la bun sfîrşit de către Marcus Schunckabunck, i-au fost de mare folos lui Mihai Viteazul, ajutorul mediat de demnitarul braşovean fiindu-i util, voievodului, în obţinerea strălucitei lor victorii antiotomane.

„Primit cu dragă inimă"

Se ştie că în bătălia de la Şelimbăr, saşii au luptat în tabăra lui Andrei Báthory. De îndată ce au înţeles însă că Mihai le va asigura, pe viitor, toate drepturile de care se bucurau din vechime, saşii l-au admis ca domn pe Mihai Viteazul. Dealtfel, acceptînd — ca şi celelalte stări ale Transilvaniei — unirea cu Ţara Românească, ei nu au avut decît de cîştigat, putîndu-şi desface mai uşor produsele de breaslă la sud de Carpaţi, lucru de care erau conştienţi în 1600, aşa cum vor fi conştienţi şi la marea unire din 1918.

La început, saşii l-au ajutat pe Mihai Viteazul pe plan financiar, fără să fie necesare demersuri deosebite. Cheltuielile necesitate de înfăptuirea unirii — marea operă la care voievodul român se angajase cu întreaga sa energie — erau însă tot mai mari. Ca atare, nevoile sale financiare crescînd, forul administrativ suprem al saşilor, Universitatea săsească[1], s-a văzut în faţa unor dificultăţi pricinuite nu atît de cuantumul sumelor, ci în primul rînd de inegalitatea ce domnea în sînul comunităţii săseşti. Conform obiceiului, toate impozitele, atît cele ordinare cît şi cele extraordinare, nu erau plătite după avere, ci pe numărul curţilor din fiecare localitate, ceea ce însemna că un ţăran oarecare sau un meşteşugar de rînd plătea la fel ca un mare comerciant sau ca starostele de breaslă. În aceste condiţii, în vreme ce saşii bogaţi, practic, nu aveau de suferit, unele gospodării de rînd erau ruinate. De aceea, în anul 1600 o serie de ţărani şi chiar sate întregi au refuzat să mai plătească impozite noi considerate a fi inegale. Fiind silit de împrejurări, Mihai Viteazul a recurs la unele mijloace de constrîngere. Asemenea măsuri energice nu vizau în mod deosebit o populaţie sau alta — cum, iarăşi, unii istorici s-au grăbit să aprecieze. Dimpotrivă, putem spune că dacă se vorbeşte de jertfele făcute în această direcţie, se cuvine arătat că pentru marele act istoric înfăptuit de Mihai Viteazul şi-a dat sîngele şi a suferit în primul rînd marea masă a ţărănimii române de pretutindeni.

Importante pagini din cronicile săseşti medievale sînt rezervate marii ridicări la luptă a românilor transilvăneni împotriva nobilimii, ridicare prilejuită de intrarea lui Mihai în principatul Transilvaniei.

Răsfoind cronicile săseşti din perioada lui Mihai Viteazul nu reiese de nicăieri că românii, care locuiau împreună sau în sate vecine cu saşii, s-ar fi ridicat împotriva acestora din urmă. Astfel, într-o cronică anonimă din Prejmer, districtul Braşovului, se menţionează doar următoarele: „În ziua de 28 [octombrie 1599] a avut loc bătălia, în care din partea valahă au rămas [morţi] 2 040, maghiari 3 027 şi saşi 350. Mulţi ţărani au fugit spre Sibiu, fiind traşi înăuntru cu frînghiile peste ziduri. Curînd după încheierea victoriei lui [Mihai Viteazul] valahii noştri transilvăneni s-au strîns în cete şi au atacat în mod deschis *domeniile şi curţile nobililor* [s.m.—*T.N.*], omorînd pe mulţi dintre stăpînii lor".

Din această însemnare, ca şi din multe altele, nu rezultă nimic despre vreo ciocnire între românii şi saşii din Transilvania, ridicarea românilor producîndu-se *împotriva stăpînilor lor feudali*, ca fiind, aşadar, urmarea situaţiei lor sociale şi nicidecum a unor divergenţe etnice, cum au apreciat o seamă de istorici mai vechi. Dealtfel, convieţuirea multiseculară româno-săsească crease, mai curînd, climatul unei munci şi lupte comune împotriva nobilimii exploatatoare — indiferent de originea ei etnică.

Dacă în cronicile săseşti contemporane lui Mihai sînt redate evenimente şi întîmplări fără o analiză şi interpretare în perspectiva istoriei, într-un mod cu totul diferit sînt prezentate faptele în scrierile ulterioare. De pildă, în tratatul său *Încercare de istorie românească* Johann Filstich (1684-1743) cîntăreşte faptele în conexiunea întregii Europe de Sud-Est: „Iar Mihai vodă, lăsînd munţii în urmă, îşi aşază tabăra în Ţara Bîrsei, în cîmpii Braşovului, unde [i] se înfăţişează solii cetăţii cu multe daruri, ca să se supună şi să se închine domnului, care lucru fu primit cu dragă inimă. Şi ca să poată năpădi mai iute asupra lui [Andrei] Báthory şi să fie mai încredinţat de biruinţă

---

[1] Termenul Universitate derivă din latinescul *universus*, semnificînd întreaga lume săsească. Aşadar Universitatea săsească era compusă din reprezentanţii tuturor categoriilor acestei populaţii, din scaunele şi districtele săseşti autonome, nefiind cuprinşi şi cei din comitatele nobiliare.

Mihai vodă scrise de acolo lui Radu Buzescul, pare-se Vonifatie, zis Udrea, care erau atunci la Craiova, ca să culeagă din tot acel banat[1] mulțime de oșteni, cu carii să iasă pe la Turnu Roșu și să sporească, la Sibiu, oastea valahă... Într-așa chip dobîndi Mihai Țara Transilvaniei, cu toate cetățile, ținuturile, tîrgurile și satele, cu atît mai lesne cu cît trăse de partea lui mai mulți dintre secui, care nădăjduiau că vor primi de la el vechea lor slobozie, de care secui ajutat fiind, putu să se războiască așa cum vru cu ungurii... Aflînd de intrarea nemților în Transilvania, ce pătimise îndeajuns, unii, ca să nu mai pată [pățească] și această mare pagubă, sămănară cu vicleșug sămînța zîzaniei și neprieteniei între italianul Basta și valahul Mihai, după știuta zicală a politicilor: «dezbină și stăpîni-vei».

Scrierile contemporane și ulterioare ale sașilor din Transilvania probează că evenimentele din timpul domniei lui Mihai Viteazul și îndeosebi marea unire realizată de el la cumpăna veacurilor XVI și XVII au avut un puternic ecou în rîndul populației săsești, care, în multe din aceste momente, a înțeles necesitatea de a colabora și de a sprijini fapta viteazului voievod.

[1] Oltenia fiind condusă de un ban, Filstich îi dă denumirea de banat.

CINE? UNDE? CÎND?

Seria a II-a de intrebări

1) Ce reprezintă această imagine (detaliu)?
a) stîlp de pridvor românesc
b) coloana infinitului
c) elementele unui colier din tezaurul de la Hinova

2) Cînd a fost tipărit **Manifestul Partidului Comunist?**
a) 1848
b) 1862
c) 1896

3) Ce plantă cerealieră a fost introdusă în agricultura românească în timpul domniei lui Constantin Duca (1693-1695)?
a) grîul
b) porumbul
c) orzul

4) Identificați această construcție bucureșteană de la începutul sec. XIX.
a) Palatul domnesc
b) Turnul Colței
c) Foișorul de foc

5) La ce dată scria ziarul sovietic **Pravda:** „Ieșirea României din război înseamnă prăbușirea Germaniei"?
a) 28 august 1944
b) 31 august 1944
c) 5 septembrie 1944

6) Cine a semnat, în iunie 1920, Tratatul de pace de la Trianon, care consfințește pe plan internațional unirea Transilvaniei cu România?
a) I.G. Duca
b) Take Ionescu
c) Nicolae Titulescu

7) Cum se numea prima revistă românească ilustrată, apărută în 1860?
a) Ilustrațiunea
b) Realitatea ilustrată
c) România ilustrată

8) Cînd a avut loc inaugurarea acestui cunoscut monument parizian?
a) 2 septembrie 1914
b) 15 iunie 1900
c) 31 martie 1889

9) Cîte dinastii și-au avut capitala (sec. XI î.e.n.-sec. X e.n.) în străvechiul oraș chinez Xian?
a) 5
b) 11
c) 8

10) Ce oraș a găzduit prima expoziție universală (mai-octombrie 1851)?
a) Paris
b) New York
c) Londra

1895
(4-5 aprilie)

CONGRESUL
DELEGAŢI PARTICIPANŢI

La congres au luat parte 89 delegaţi din partea a 18 organizaţii politice şi profesionale ale partidului, dintre care 74 reprezentanţi ai cluburilor muncitoreşti din Bucureşti (30), Iaşi (10), Ploieşti (10), Galaţi (8), Craiova (6), Brăila (5), Bacău (3), Giurgiu (2), 2 delegaţi ai Cercului de studii sociale şi unul al Clubului social-democrat german (ambele din Capitală), precum şi 12 reprezentanţi ai unor sindicate şi societăţi profesionale (Grupul lucrătorilor tipografi socialişti — 2, Societatea „Egalitatea" a lucrătorilor de încălţăminte — 2, Societatea „Înfrăţirea" a lucrătorilor croitori — 1, Societatea „Tinerimea" — 2, Societatea femeilor „Ajutorul" — 2, toate din Bucureşti); Ploieşti: Societatea constructorilor (1) şi Societatea brutarilor (1); Galaţi: Societatea „Înfrăţirea" (1). S-au identificat, pe baza împuternicirilor primite de la organizaţiile locale ale partidului, a stenogramei lucrărilor congresului, a unor publicaţii de epocă şi a altor documente, numele următorilor 38 delegaţi la congres:

BUCUREŞTI: **I. Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, Al. Ionescu, Al. Georgescu, A. Bacalbaşa, I. T. Banghereanu, I. Tabacovici, Emil Fagure, Iacob Ţăranu, Tache Georgescu, D. Z. Dulceanu, G. Diamandy, C.D. Anghel, Al. Riside, L. Samuil, C. Teodoru, G. Eteneanu, M. Pădurăreanu, N. Iancu, I. Beck, Gr. Ionescu, I. Căruntu, S. Blum.**

IAŞI: **Gh. Petrovici, N. Quinez, L. Gheierter, Max Vecsler, V. I. Speranţă.**

PLOIEŞTI: **Al. G. Radovici, C. Ştefănescu, Carol Krivda,**

GALAŢI: **I. C. Atanasiu, D. A. Ţăranu, Gh. N. Darie, Niţă Ionescu.**

CRAIOVA: **G. D. Penciolu.**

BACĂU: **A. Grosman.**

Au fost identificate fotografiile următorilor 20 participanţi la congres:

...n Nădejde

C. Dobrogeanu-Gherea

Constantin Mille

Alexandru Ionescu

Anton Bacalbaşa

...Diamandy

I. G. Atanasiu

Tache Georgescu

D. A. Ţăranu

Iacob Ţăranu

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

III AL P.S.D.M.R.

LA CONGRES

Ordinea de zi a congresului

1. Dare de seamă a Consiliului General al P.S.D.M.R, cu privire la activitatea partidului în intervalul dintre congrese (raportor: **I. Nădejde**).

2. Rapoarte de activitate ale cluburilor muncitorești din București, Iași, Brăila, Ploiești, Craiova, Galați, ale organizațiilor sindicale din București („Egalitatea", „Înfrățirea", „Ajutorul", „Tinerimea", Sindicatul lucrătorilor brutari, Grupul lucrătorilor tipografi socialiști), Bacău („Înfrățirea"), Galați („Înfrățirea"), precum și ale Cercului de studii sociale, Societății de ajutor a Clubului muncitorilor și Clubului social-democrat german (toate din București).

3. Ziarul cotidian al partidului (**Lumea nouă**).

4. Tactica electorală a partidului.

5. Organizarea internă a partidului.

6. Alegerea noului Consiliu General al P.S.D.M.R.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte provizoriu (pînă la alegerea organelor de conducere): **Gh. Petrovici** (țăran socialist).

Secretariat provizoriu: **C. D. Anghel, C. Teodoru.**

Președinte ales al congresului: **Al. G. Radovici.**

Vicepreședinte ales al congresului: **I. C. Atanasiu.**

Secretariat ales al congresului: **C. D. Anghel, C. Teodoru.**

Consiliul General al P.S.D.M.R. ales la Congresul III: **I. Nădejde, I. C. Atanasiu, G. D. Penciolu, I. T. Banghereanu, I. Speranță, Al. Ionescu, C. D. Anghel, I. Tabacovici, D. A. Țăranu**; membri supleanți: **Gh. N. Darie, M. Pădurăreanu, G. Eteneanu, N. Quinez**; Comitetul Permanent al Consiliului General al P.S.D.M.R.: **I. Nădejde, C. D. Anghel, I. T. Banghereanu.**

Alexandru Georgescu

Al. G. Radovici

I. T. Banghereanu

G. D. Pencioiu

I. Tabacovi

Emil Fogwe

L. Ghelerter

Max Vecsler

C. D. Anghel

G. Eteneai

Noiembrie 1941

JERTFA CELOR CINCI COMUNIŞTI

Dr. S. CUTIŞTEANU

În 1941, cea de-a doua conflagraţie mondială era în plină desfăşurare. După ce cotropiseră un şir de ţări europene, hitleriştii au atacat Uniunea Sovietică, călcînd în picioare tratatul de neagresiune ce-l încheiaseră cu aceasta în august 1939. Acest nou moment din desfăşurarea războiului a afectat în mod grav şi România, care, împotriva voinţei poporului român, a fost împinsă de cîrmuitorii antonescieni în războiul antisovietic.

Poporul român a dezaprobat de la început războiul de cotropire hitlerist, iar comuniştii, în fruntea forţelor patriotice, democratice şi antifasciste, făcîndu-se ecoul năzuinţelor de pace ale poporului, au chemat la acţiuni menite să scoată ţara din grava situaţie în care se afla. Prin Circulara din 8 iulie, **declaraţia-manifest de la sfîrşitul lunii iulie, cea din august şi apoi prin** Platforma-program din septembrie 1941[1], **Partidul Comunist Român şi-a exprimat cu claritate atitudinea sa de condamnare a războiului hitlerist, apreciat ca un act potrivnic intereselor vitale şi permanente ale poporului, chemînd la unirea tuturor forţelor democratice, patriotice într-un front unic naţional, care să aibă ca ţel alungarea ocupanţilor hitlerişti din ţară, răsturnarea regimului antonescian şi ieşirea din războiul antisovietic.**

Deşi urmăriţi la tot pasul şi împuţinaţi ca număr, o mare parte dintre ei fiind aruncaţi în temniţe sau internaţi în lagăre, comuniştii au desfăşurat o amplă activitate în rîndul maselor, pentru a demasca caracterul antinaţional al războiului, arătînd căile şi mijloacele ce urmau a fi folosite împotriva lui şi trecînd la sabotarea şi distrugerea maşinii de război fasciste. Fabricile de armament şi muniţii, alte stabilimente care lucrau pentru necesităţile frontului hitlerist, convoaiele feroviare trebuiau distruse.

Punerea în practică a acestor misiuni era condiţionată, printre altele, de doi factori: procurarea unor mijloace explozive şi inflamabile şi mobilizarea de oameni curajoşi şi competenţi profesional. Unul din primele grupuri însărcinate de partidul comunist să producă materialele necesare sabotării războiului hitlerist a fost cel de la Bucureşti, organizat la puţin timp după declanşarea agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice. El era compus din doi bărbaţi şi trei femei. Cine au fost aceşti temerari, care — conştienţi că-şi pun în joc viaţa — n-au ezitat nici un moment să se arunce în lupta împotriva ciumei brune? Se cuvine amintit în primul rînd Francisc Panet, inginer chimist de excepţie, dotat cu vaste cunoştinţe de specialitate; fusese o vreme în corespondenţă cu Albert Einstein, descoperitorul teoriei relativităţii, pe care-l cunoscuse la Politehnica din Brno (Cehoslovacia). Fr. Panet s-a născut în 1907, la Tg. Mureş, şi era membru al Partidului Comunist Român din fragedă tinereţe. Într-o recentă evocare, Valter Roman arăta că „Francisc Panet a avut o înclinare deosebită pentru cercetarea ştiinţifică, pentru ştiinţa fundamentală. Îşi petrecea multe ore, peste programul obligatoriu, în laboratoarele bine dotate ale Politehnicii din Brno, precum şi multe nopţi, cu studierea unor probleme teoretice. Îl preocupau în mod cu totul deosebit problemele privind efectul fotoelectric, problema particulelor elementare, pornind de la fotonul lui Einstein, legătura dintre fizică şi chimie ş.a."

El îşi asumase răspunderea de a improviza un laborator pentru prepararea materialelor explozibile, în locuinţa sa din Splaiul Independenţei nr.8. Alături de el s-a aflat soţia şi tovarăşa sa de luptă, Lili Panet, în vîrstă de numai 30 ani, licenţiată a Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti. Un alt membru al grupului, şi, de fapt, conducătorul acestuia, a fost medicul Adalbert Kornhauser, născut la 12 iunie 1898, la Hida-Cluj, un comunist cu experienţă, călit în închisori, de unde fusese eliberat în urină cu abia un an. Grupul mai cuprindea încă un om de specialitate, chimista Ada Marinescu, născută la 30 ianuarie 1905, la Moineşti-Bacău, legată şi ea de mişcarea comunistă de mai mulţi ani. Componentă a grupului a fost şi

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1981.

Francisc Panet *Lili Panet* *Adalbert Kornhauser* *Ada Marinescu* *Elisabeta Naghi*

Elisabeta Naghi, muncitoare din Bucureşti, născută în 1912 într-o comună din judeţul Satu-Mare, care avea la activ mulţi ani de luptă în organizaţiile revoluţionare.

Prima etapă, aceea de a înzestra laboratorul din casa soţilor Panet cu cele trebuincioase, a fost realizată cu succes, în ciuda imenselor greutăţi întîmpinate. Ei au reuşit să procure cantităţi de clorat de potasiu, dextrină, acid sulfuric, nitril de amil, nitroglicerină, precum şi aparate de distilare, refrigerent, biuretă, tuburi de sticlă şi altele necesare producerii şi asamblării materialelor explozibile şi inflamabile.

La puţin timp după aceea, laboratorul a început să funcţioneze şi să pună la dispoziţie comuniştilor bucureşteni preparate ce au servit la efectuarea unor acte de sabotaj antihitleriste. Pentru a asigura securitatea laboratorului, în afara soţilor Panet, ceilalţi membri ai grupului nu cunoşteau unde fusese instalat acesta. Legăturile se făceau pe străzi, unde membrii grupului îşi transmiteau în mod discret flacoanele sau pachetelelc.

Acţiunile de sabotare a maşinii de război fasciste în Capitală au alertat organele represive antonesciene, care au început să urmărească şi pe unii membrii ai grupului. Procesele verbale ale Corpului detectivilor din Direcţia generală a Poliţiei şi Siguranţei semnalau, de pildă, la 5 şi, respectiv, 25 septembrie 1941, că Ada Marinescu şi dr. Kornhauser s-au întîlnit pe stradă cu persoane cărora le-au predat pachete. Ei menţionau că muncitorul căruia Ada Marinescu i-a pre at coletul a plecat cu un taxi, pierzîndu-i-se urma. La 9 octombrie, agenţii raportau că-l urmăresc pe Francisc Panet „despre care deţinem informaţia că nu este străin de acţiunea de sabotaj desfăşurată de elementele comuniste din Capitală".

Descinderea din noaptea de 31 octombrie 1941 la locuinţa soţilor Francisc şi Lili Panet a dus la descoperirea laboratorului, a materialelor aflate aici şi a unui număr de 140 încărcături explozive pregătite de cei doi. Arestaţi, cei cinci membri ai grupului au fost anchetaţi timp de două zile şi două nopţi prin cele mai bestiale metode, schingiuiţi pînă la desfigurare. Dar călăii de la Siguranţă n-au scos de la ei nici un nume, nici o adresă, asumîndu-şi pe seama lor activitatea patriotică împotriva hitleriştilor. Apoi cei cinci patrioţi au fost predaţi Curţii marţiale a Capitalei.

Procesul n-a fost decît o formalitate. Desfăşurat în ziua de 5 noiembrie, la Curtea marţială a Comandamentului militar al Capitalei, el s-a încheiat în aceeaşi zi, prin condamnarea la moarte a tuturor membrilor grupului. Avocaţii apărării, Petre Pandrea şi Ion C. Raiciu, n-au putut face practic nimic în condiţiile brutale în care s-a „judecat" procesul. La încercările lor de a găsi o modalitate de a le salva viaţa sau măcar de a amîna dezbaterile, preşedintele completului de judecată a replicat: „Trebuie să-i condamn din ordin".

Respingîndu-li-se cererile de graţiere cu aceeaşi grabă cu care fuseseră judecaţi şi condamnaţi, curajoşii luptători antifascişti au fost executaţi în ziua de 7 noiembrie 1941 la închisoarea Jilava. Iată cum descrie ultimele clipe ale vieţii lor militantul comunist Vasile Vaida, care se afla şi el în detenţie: „În dimineaţa zilei de 7 noiembrie 1941, au fost transportaţi cu duba la Jilava. Noi aşteptam maşina, care urma să sosească, pentru a ne transporta şi pe noi la Curtea marţială. În timp ce aşteptam să vină duba, şi-a făcut apariţia un pluton de infanterie. Unii din soldaţi aveau asupra lor şi frînghii cu care urmau să fie legaţi de copaci cei ce vor fi executaţi. Aşteptau şi ei duba. După scurt timp, la distanţă s-a văzut maşina. La sosire a coborît grupul Panet. Tovarăşii au fost aduşi pentru a fi executaţi.

Ne-am îmbrăţişat cu ei şi ne-am despărţit pentru totdeauna. În acele clipe, plutonul de execuţie i-a preluat şi au pornit spre pădurea unde aveau loc execuţiile. Ne-am uitat după ei, ştiind că nu-i vom mai vedea niciodată. Iar noi am fost îmbarcaţi în aceeaşi dubă şi duşi la Curtea marţială. În aceeaşi zi, după-amiază, am fost readuşi la Jilava. Aici am stat de vorbă cu sergentul care făcea de pază pe coridor. El a participat la execuţia grupului. Mi-a povestit cum s-au purtat cei care au fost executaţi... Au fost legaţi de copaci şi inginerul (adică Francisc Panet) a dat tonul şi au cîntat *Internaţionala*. În timp ce se cînta *Internaţionala*, s-a dat comanda să se tragă".

ACASĂ
LA ISTORICII MEXICANI...

NICOLAE MINEI

„Îndeobşte, obiceiurile de aici au o mare asemănare cu cele din Spania. Şi, pe măsură ce-ţi dai seama că şi aici domnesc aceleaşi rînduieli, te izbeşte uimitoarea civilizaţie a unui popor barbar, care nu are legături cu popoarele cizelate şi care se află atît de departe de cunoaşterea lui Dumnezeu cel adevărat".

Cel care, în urmă cu peste patru secole, scria aceste rînduri admirative se numea Hernan Cortés[1], de profesie conchistador al popoarelor „barbare" şi de vocaţie promotor al genocidului în numele lui Dumnezeu cel adevărat. Cei ce-i stîrniseră această admiraţie erau aztecii[2], despre a căror Capitală, Tenochtitlan, spaniolul spunea că este una dintre cele mai frumoase din lume. Ceea ce nu avea să-l împiedice să ocupe Capitala în 1521, să nimicească, în decurs de numai cîţiva ani, civilizaţia în faţa căreia se extaziase.

Vorbind despre conchistadori, o cronică aztecă relatează: „Cu feţele lucind de lăcomie, ei înşfacă aurul ca şi cum ar fi nişte maimuţe. Se vede limpede că îi mînă o foame nesăţioasă de aur, că sînt în stare să moară de dragul lui, să se îndoape cu el ca porcii. De cîte ori pun mîna pe un obiect de aur, îl pipăie înnebuniţi, îl scutură, îl strîng la piept, bîiguind cuvinte neînţelese, ca nişte bolnavi zdruncinaţi de friguri".

Nu numai aur au jefuit din Mexic Hernan Cortés şi fîrtaţii săi. La 300 kilometri nord-est de Capitală, lîngă oraşul Guanajuato, mina Valenciana a produs, vreme de peste 300 ani, un sfert din argintul extras de pe întregul glob pămîntesc. Conchistadorii veniţi de peste Atlantic au răpit ţării nenumărate alte bogăţii. Dar, încă şi mai grav decît atît, au nimicit inutil culturi şi civilizaţii avansate, au ucis în luptă sau printr-o muncă extenuantă, de robie, milioane de locuitori ai Lumii. Noi.

Au mai rămas 11 ani pînă la împlinirea unei jumătăţi de mileniu de cînd Cristofor Columb a descoperit America. Pentru istorie, o jumătate de mileniu este un tronson relativ scurt. Pentru o ţară însă, cum este Mexicul, el reprezintă un răstimp important, mai ales atunci cînd, în cea mai mare parte a lui, acest interval este marcat de suferinţa exploatării. Exploatare colonialistă din partea invadatorilor, apoi exploatare feudală din partea moşierilor localnici, apoi (şi simultan) exploatare monopolistă din partea puternicului vecin de la nord — exploatare de toate soiurile şi la cel mai mare grad de intensitate. Nu este de mirare că, pînă în ziua de astăzi, la peste şapte decenii de la izbucnirea revoluţiei democratice din 1910 şi de la declanşarea unui lung şi complex proces de dobîndire a unei autentice independenţe, Mexicul poartă încă dureroasele stigmate ale veacurilor de exploatare crîncenă.

Într-o ţară căreia nu îi lipseşte practic nici una dintre resursele naturale de care dispune planeta noastră — de la petrol pînă la uraniu, de la porumb pînă la ananas, de la vite din rasele cele mai nobile pînă la peştii oferiţi de adîncurile a două oceane — aproape jumătate din cei 70 milioane de locuitori suferă de subnutriţie. Şomajul total sau parţial afectează 40 la sută din populaţie. Fiecare

[1-2] *Magazin istoric*. nr. 6/1973; 4/1978, 6/1979.

a cincea locuință din cele peste două milioane pe care le numără Capitala este lipsită de apă și canalizare și 320 000 din cei 17 milioane de locuitori ai orașului vegetează în colibe de carton asfaltat și de paie. Rata inflației depășește 25 la sută pe an.

mpotriva acestor grele consecințe ale unui trecut de jaf și împilare se încordează toate forțele unui popor. Un popor pe drept cuvînt mîndru de potențialul și capacitățile sale, pe drept cuvînt încrezător în perspectivele sale. La începutul secolului, Mexicul număra 13,6 milioane de locuitori. Pentru sfîrșitul secolului se anticipează un total de 151,8 milioane. Pentru călătorul poposit pe meleagurile mexicane aceste cifre nu au nimic surprinzător: încă de la prima ieșire pe o stradă a Capitalei, văzîndu-i trecătorii, m-a frapat uriașa proporție a copiilor, adolescenților și tinerilor. Pe umerii lor, încă fragili, apasă destinul viitorului imediat și îndepărtat al acestei țări de legendă.

Eforturile sînt gigantice. În toate domeniile, dar, mai cu seamă, în lupta împotriva întunericului și ignoranței lăsate moștenire de trecut. Peste nouă milioane de elevi sînt cuprinși în școlile elementare și secundare. Universitățile și institutele de învățămînt superior sînt frecventate de aproape 822 000 studenți. Dintre aceștia, aproape 340 000 sînt înscriși la *Universitatea Națională Autonomă a Mexicului* (U.N.A.M.), din capitala țării, unde predau 25 000 cadre didactice, repartizate în nu mai puțin de o sută de facultăți.

Am avut prilejul să vizitez unul dintre complexurile (sau *campus*-urile, cum le spun mexicanii) acestui colos universitar, poate cel mai mare din lume. În discuțiile purtate cu rectorul U.N.A.M., profesorul doctor Guillermo Soberon Acevedo, am aflat amănunte despre amploarea pe care o are strădania Mexicului de a deschide tineretului său drumul spre cele mai înalte culmi ale științei și culturii. Un singur exemplu printre multe altele: în 1973, bugetul acestei universități era de 1 486 109 000 pesos; în 1980, el atingea 11 366 000 000 pesos. Nu, nu este o greșeală de transcriere sau de tipar: e vorba de unsprezece miliarde trei sute șaizeci și șase de milioane de pesos!

Desigur, cea mai mare parte a acestei fantastice sume este canalizată pe făgașele în care societatea mexicană are neapărată nevoie de cadre pentru a se dezvolta rapid și a ridica nivelul de trai al membrilor săi: construcții de mașini și petrochimie, industrie extractivă și agricultură, economie și finanțe, medicină și electronică. Dar nici fondurile alocate studiului istoriei nu sînt deloc neglijabile. Despre marea preocupare a societății de astăzi față de trecutul poporului mexican și de civilizațiile strămoșilor săi mi-a vorbit pe larg prorectorul pentru științe umaniste al Universității, prof. dr. Diego Valades. Am aflat astfel că țara este împînzită de o densă rețea de șantiere arheologice, în activitatea cărora sînt angajați zeci de mii de specialiști, unii dintre ei oaspeți din alte părți ale Americii Latine, din Europa și chiar din Japonia, Australia și Singapore. Excavațiile se fac după metodele cele mai moderne, așa cum și studiile de laborator, de la datarea cu carbon radioactiv pînă la procedeele de reconstituire a obiectelor descoperite, se efectuează conform celor mai noi tehnici.

maginea cu privire la investigația istoriografică mi-a fost completată de prof. univ. Roberto Moreno de los Arcos, directorul *Institutului de cercetări istorice al Universității Naționale Autonome a Mexicului*, institut la care lucrează un personal științific de peste opt sute de oameni. Profilul muncii lor îl formează exclusiv istoria Mexicului. Cu atît mai mare și mai plăcută mi-a fost surpriza atunci cînd am constatat că prof. de los Arcos și colaboratorii săi, ca și cadrele didactice ale Facultății de istorie, sînt însuflețiți de un viu interes pentru țara noastră. Răsună încă puternice ecourile celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, ținut la București, în august 1980. În cercurile de specialiști se cunoaște interesul poporului nostru pentru propria sa istorie, dar și pentru istoria altor țări și popoare, se cunoaște interesul pentru istorie pe care îl manifestă constant conducerea de partid și

de stat a României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu personal.

Mărturisesc că, cel puțin în cursul primelor întrevederi avute cu istoricii de la U.N.A.M., mă încerca bănuiala că dorința lor de a afla detalii despre predarea și cercetarea istoriei în țara noastră nu este decît expresia unei amabilități — a unei amabilități în stil mexican, adică plină de căldură și de dorință de a face ca oaspetele să se simtă cît mai bine. O suspiciune legitimă atîta vreme cît schimburile de păreri și de informații aveau loc în jurul unei mese de birou, inevitabil îngustă. O suspiciune care s-a spulberat însă atunci cînd am fost solicitat să mă adresez, în aceste probleme, direct cadrelor didactice și studenților, în ansamblul lor. Treabă care s-a întîmplat nu o singură dată, ci de trei ori și, în ordinea în care s-au desfășurat, expunerile au avut ca teme: „Istoria României — parte integrantă a istoriei europene"; „Statul lui Burebista — mărturie a străvechii civilizații dacice" și „Vechime și continuitate a poporului român pe meleagurile sale".

Drept mărturie a interesului pe care l-au stîrnit aceste subiecte stă faptul că la audierea lor au participat în total cîteva sute de profesori, conferențiari și asistenți și peste 5 000 studenți. Care nu s-au mulțumit să asculte, ci au pus, de fiecare dată, nenumărate întrebări, iscînd dezbateri ce s-au prelungit ore de-a rîndul. În treacăt fie spus, nu este vorba de un fenomen care se cantonează exclusiv pe tărîmul lumii universitare. Imensul prestigiu de care se bucură România socialistă, larga adeziune pe care o întîlnește în cele mai diferite categorii socio-profesionale ale populației politica de pace și cooperare internațională, promovată de președintele Nicolae Ceaușescu, interesul pentru istoria noastră, care prezintă multe analogii cu cea a Mexicului, fac din vizitatorul român în Mexic obiectul unor insistente solicitări din partea tuturor mijloacelor de comunicare în masă — presa, radioul și televiziunea.

În cele două săptămîni cît a durat șederea în Mexic, cotidianele *El Nacional* (cu un tiraj zilnic de 1 100 000 exemplare), *El Dia* (780 000 exemplare), *El Heraldo de Mexico*, *Novedades de Yucatan*, *Diario de Sureste* și *Diario de Yucatan* au publicat articole despre civilizația dacică, tezaurul de la Hinova, Vlad Țepeș, relațiile culturale româno-mexicane etc. Două emisiuni la posturile de televiziune și șase la cele de radio au avut teme istorice sau de actualitate, ca „România — factor de stabilitate și pace în Europa de Sud-Est și în lume", „Românii — un străvechi popor european", „Istoria — o preocupare majoră a poporului român" etc., etc.

Un interes la fel de puternic față de trecutul și prezentul țării noastre l-am întîlnit și la istoricii altor două importante instituții de învățămînt superior — *Colegio de Mexico* și *Universitatea din Yucatan*. Cel dintîi, aflat în Capitală, se consacră cercetării științifice și pregătirii licențiaților care sînt în curs de a-și elabora tezele de doctorat. Acolo l-am întîlnit, printre alții, pe Bernardo Garcia Martines, redactor-șef al revistei *Historia mexicana*, editată de Centrul de studii istorice de pe lîngă Colegiu. A fost din nou un prilej pentru a afla care sînt preocupările istoricilor mexicani și pentru a vorbi despre cele ale colegilor lor din România. A fost din nou un prilej pentru a prezenta cercetătorilor de la această instituție o expunere despre istoria României socialiste. A fost din nou un prilej pentru a auzi pe amfitrionii mexicani definind țara noastră drept „un factor civilizator, care-și exercită de milenii influența benefică asupra Europei de Răsărit și care astăzi, mai mult ca oricînd, aduce o imensă contribuție la pacea și dezvoltarea continentului și a întregii lumi".

Aceeași atmosferă de prietenie plină de prețuire am întîlnit-o și la Merida, capitala statului Yucatan, vechi lăcaș de înflorire a mayasilor[1] și sediul Universității acestuia. Și aici se păstrează foarte vie amintirea vizitei pe care președintele Nicolae Ceaușescu a făcut-o în 1975, cu prilejul călătoriei în Mexic. Lucrările secretarului general al partidului nostru — în românește și în numeroasele traduceri în care au apărut, în diferite țări ale lumii — se află la loc de cinste în biblioteca Universității.

Țară în plin avînt demografic, economic, social și cultural, țară cu o străveche și bogată istorie, țară cu un lung trecut de pătimiri și care luptă pentru un viitor luminos, Mexicul se dezvăluie călătorului de peste mări ca o țară ce-și prețuiește istoria și care găsește în ea repere și criterii pentru contemporaneitate.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1968.

... ŞI SUEDEZI

CRISTIAN POPIŞTEANU

Un drum în nordul european m-a adus în contact direct nu numai cu ansamblul unei întregi peninsule — ultima parte a continentului scăpată de sub ultima eră glaciară — ci mai ales cu realitatea cîtorva entităţi naţional-statale distincte: Suedia, Norvegia, Danemarca. Apropiate prin limbă şi origine, prin situare geografică şi numeroase înrudiri şi încrucişări ale drumurilor lor istorice, ca şi prin numeroasele interferenţe ale vieţii lor contemporane, Suedia, Norvegia şi Danemarca mi-au dezvăluit nu numai oameni cu firi şi temperamente diferite, ci şi un respect cu totul deosebit pentru istoria fiecăreia dintre cele trei naţiuni. Din numeroasele întîlniri avute cu istoricii şi oamenii de cultură, am desprins nu numai un ataşament cu totul particular pentru punerea în valoare a întregului potenţial al istoriei naţionale (evident în cadrul dezvoltării Scandinaviei şi al legăturilor intra şi extra-europene), ci şi în ultimii ani, o adevărată pasiune pentru amănuntul istoric (de aici o expansiune vădită a cercetărilor şi interesului pentru istoria locală).

La început, Suedia a însemnat pentru mine oraşul Lund, unde oficiile de gazdă, pe cît de îndatoritoare pe atît de erudite, le-a împlinit patriarhul romanisticii suedeze, academicianul Alf Lombard, unul dintre savanţii de renume ai Europei. Un Lund, unde, urmîndu-l pe profesorul Lombard, am „descoperit" două biblioteci româneşti cu mii şi mii de volume, din secolele trecute şi pînă la zi. Cea de la Institutul de romanistică şi cea personală din casa academicianului, pe care am găsit-o instalată într-o adevărată cameră românească. Un Lund, unde s-a născut nu numai o întreagă operă dedicată gloriei limbii româneşti şi cinstirii ei, cum este cea a lui Alf Lombard, dar unde, în ultimii ani, savantul — în colaborare cu N. Gârdei, traducătorul cel mai prolific al literaturii suedeze la noi — a elaborat cel dintîi *Dicţionar morfologic*. Apărută prin îngrijirea editurii universitare din Lund şi a Editurii Academiei Republicii Socialiste România, lucrarea se anunţă un eveniment nu numai în ţara noastră şi în Suedia, ci şi pe plan mondial. Un Lund, în care Alf Lombard mi-a spus: „Sînt îndrăgostit de 50 de ani de limba română şi de România, de pe vremea cînd urmam cursurile marelui Nicolae Iorga. Şi nu poţi studia limba unei ţări fără a-i cunoaşte istoria. Fiecare vizită la Bucureşti şi în România este o încîntare. Fiecare vizită îmi aduce ceva nou pe un plan sau altul. E prea tîrziu să mai spun că iubesc România. Ea face parte din fiinţa mea".

Un Lund în care din aproape 80 000 locuitori, un sfert sînt studenţi. Un Lund, unde am întîlnit o mare admiraţie pentru ţara noastră, de care oamenii de acolo se simt apropiaţi şi pentru că, după îndelungata sa şedere în ţările române, nefericitul în celebritate Carol XII şi-a alcătuit ultima tabără militară în acest străvechi centru al puterii suedeze.

Descins din sud cu o asemenea deschidere, aveam să găsesc la Uppsala şi la Stockholm noi mărturii şi noi imbolduri pentru apropieri istorice româno-suedeze. Ca şi Lund, cetatea medievală a Uppsalei se mîndreşte cu un trecut multicentenar, cu tradiţia de a fi fost cînd-

va prim oraș al țării cu universitățile, catedralele și bibliotecile lor, cu monumentele ei runice, cu muzeele în care-și găsește locul, plin de respect, tot ceea ce a contribuit la istoria poporului suedez, de la navigație la tehnică, de la industrie la artă, de la agricultură la știință. Profesorul Carlsson de la Universitatea din Uppsala, președintele societății istoricilor suedezi, mi-a subliniat — în această ordine de idei — că „progresul omului și al culturii în Suedia s-a făcut plecînd din sud spre nord, din regiunile de coastă spre interior și el poate apărea așadar ca o vastă epopee, desfășurîndu-se de-a lungul mileniilor". Într-un mai slab contact cu alte popoare și civilizații, altele decît cele nordice, o perioadă destul de îndelungată, Suedia păstrează tradiții persistente ce se resimt și azi.

Oriunde m-am aflat, s-a insistat asupra specificului istoriei suedeze, subliniindu-se, de pildă — cum a făcut-o prof. Birgitta Odé — rolul țărănimii suedeze, care, în cea mai mare parte a rămas liberă tot timpul evului mediu (la mijlocul secolului XVII țărănimea liberă deținea încă peste jumătate din suprafața pămînturilor cultivate).

La Stockholm, prof H. W. Brattström a scos în relief rolul deosebit al puternicului proletariat suedez, care a impus Partidul Social-Democrat Muncitoresc, după primul război mondia și mai ales din 1940, ca principal partid al țării, cu majoritate în parlament, și care a determinat ca partidul comunist să-și mențină tot timpul reprezentanți în parlament.

a Ministerul de externe, instalat într-un auster palat din sec. XVII, situat în fața Operei și a reședinței familiei regale, am avut o lungă conversație cu prof. Wilhelm Carlgren, directorul general al Arhivelor. Istoric de aleasă reputație, prof. Carlgren mi-a evocat „raporturile pe care Suedia le-a întreținut cu războiul și cu pacea, cu spiritul de cucerire și cu acela de neutralitate pașnică". Prof Carlgren va fi prezent în curînd în paginile revistei noastre cu o inedită pe atare a contactelor româno-suedeze la începutul primului război mondial.

Faptul că Suedia nu a mai participat, după 1814, la nici un conflict armat european face parte dintre trăsăturile specifice cele mai des relevate de către interlocutorii mei. Acești aproape 170 ani de pace nu au rămas fără efecte, dintre cele mai îmbucurătoare pentru întreaga dezvoltare economică, politică, socială, culturală, științifică a țării.

Dacă vrei să constați atenția ce se acordă astăzi istoriei naționale în Suedia trebuie neapărat să vizitezi expoziția-gigant consacrată vikingilor, la Muzeul de istorie antică, expoziție itinerantă și în alte capitale. În aceleași săli care au găzduit anul trecut expoziția despre civilizația geto-dacă, se înfățișează acum vizitatorilor — în copleșitoarea majoritate scandinavi — traseele strămoșilor călători care au lăsat în urma lor, în doar 250 ani — între 800-1050 — atîtea vestigii (o hartă panoramică indică peste 350 000) și atîtea mistere. Prof. O. Isakson, directorul muzeului de pe Narvavagen 42, îmi dă — între multe altele — o informație cuprinzătoare. Ziarul muzeului — *Noutăți istorice* — consacrat exclusiv descoperirilor arheologice — este tipărit de obicei în tiraje de 5 000 exemplare. La expoziția vikingilor, el a apărut în 100 000 exemplare.

Un român — mai ales un istoric — nu poate trece prin Stockholm fără un popas la Centrul cultural românesc și la Galeriile române. Admirabil situate pe Drottningatan, Centrul și Galeriile aduc o permanență românească multiplu ilustrată în viața culturală a capitalei suedeze, așa cum face, dealtfel, și Asociația de prietenie Suedia-România.

Tot în aceeași ordine de preocupări trebuie să situez și romanul istoric apărut și la Paris sub titlul *Mesure d'une ombre* (Măsura unei umbre) în care scriitorul suedez de origine română Paul Lahovary reînvie chipurile voievodului jertfit pentru independența și libertatea țării, Vlad Țepeș, și a meșterului jertfit pentru credința strămoșească, Manole, din Curtea de Argeș.

ATATÜRK
ŞI MAREA LUI DRAGOSTE — ISTORIA

MIHAI MAXIM

În fiecare an, la 10 noiembrie, orele 9.05 dimineaţa, pe cuprinsul întregii Turcii încetează pentru cîteva clipe lucrul şi toată suflarea păstrează un moment de reculegere în memoria fondatorului şi primului preşedinte al Republicii Turcia, Mustafa Kemal, supranumit Atatürk[1], „părintele turcilor" (1881-1938).

Pe patul de moarte din Palatul Dolmabahçe, ultima reşedinţă a sultanilor, unde fusese primit odinioară cu toate onorurile şi Alexandru Ioan Cuza, Kemal Atatürk ceruse să i se aducă revista Belleten, editată de Societatea turcă de istorie, ambele înfiinţate cu concursul său material şi moral. În testamentul său, marele om de stat, de la a cărui naştere s-au împlinit, în acest an, o sută de ani, lăsa moştenire o parte din averea sa societăţii academice amintite. Iată cîteva indicii, edificatoare prin ele însele, ale interesului major purtat studiilor istorice de către marele reformator.

Curajul adevărului

Acest interes datează foarte de timpuriu, încă de pe băncile şcolii. Dar, mai înainte de a avea răgazul să se ocupe de felul cum se *scria* istoria în ţara sa, Mustafa Kemal a trebuit *să facă* istorie. După primul război mondial, se puneau atîtea probleme urgente în faţa tînărului stat naţional — probleme de ordin economic, financiar, politic, militar —, încît chestiunea reorganizării studiilor istorice a fost amînată pentru cîţiva ani.

În 1928, fiica adoptivă a lui Atatürk, Afet (Inan), i-a arătat preşedintelui un manual franţuzesc de geografie, în care turcii erau prezentaţi drept o rasă inferioară, „*seconduire*". Acesta pare să fi fost elementul declanşator al deciziei preşedintelui de reorganizare a cercetărilor isto-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

rice încît din 1929 — sosise acum și momentul prielnic unei atari întreprinderi — Atatiirk a început să se ocupe personal și sistematic de cercetările istorice.

Misiunea sa reformatoare era ușurată de bogatele tradiții ale istoriografiei turco-osmane, numărînd peste 500 autori, dar mai ales de noul grup de peste 30 istorici, între care personalități marcante, ca acelea ale lui Ahmed Refik și Mehmed Fuad Köprülü, reuniți în jurul Comisiei de istorie otomană. Înființat în 1910, acest organism edita *Revista Comisiei de istorie otomană*, denumită, din 1922, *Revista Comisiei de istorie turcă*. Această publicație, care, pînă în anul 1931, înregistra 101 numere, edita documente originale din bogatele arhive turcești, căutînd să pună în valoare, prin studiile și cercetările publicate, contribuția elementului turc la civilizația universală.

Noua orientare, în spirit național, era promovată și de secția de istorie, din cadrul așa-ziselor Cămine turce, conduse vreme de două decenii de către Hamdullah Suphi Tanriöver, personalitate marcantă a vieții culturale turcești, cel care avea să fie aproape 15 ani ambasador al Turciei la București, contribuind, alături de Titulescu, la strîngerea fără precedent a relațiilor româno-turce pe multiple planuri și la promovarea unei politici de pace, independență și securitate în Balcani.

Una din comorile Muzeului Topkapi, înființat de Atatürk: miniatură din sec. XVI, reprezentîndu-l pe sultanul Selim II (1566-1571)

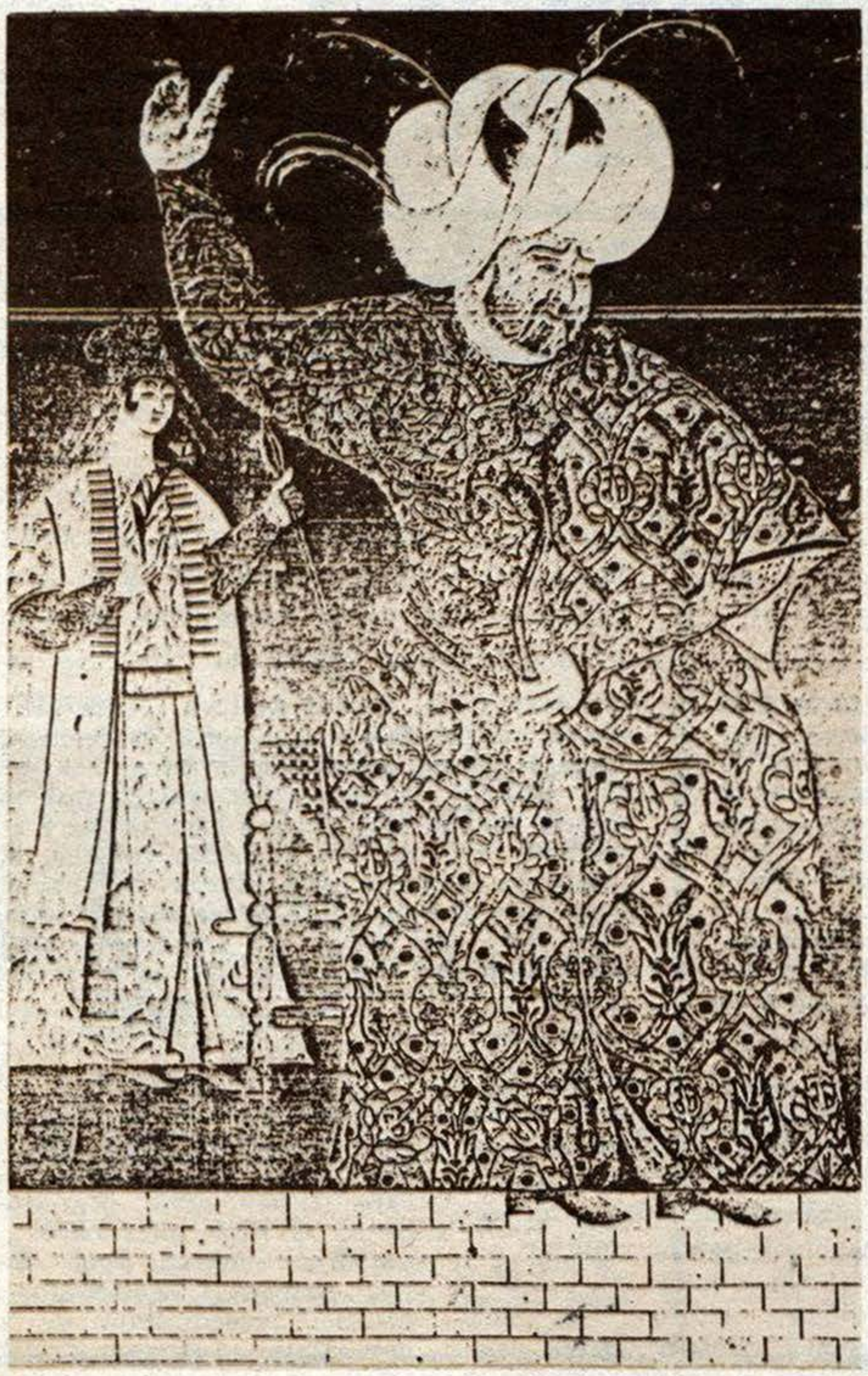

Spre deosebire de vechea istoriografie, de curte, patronată și plătită de dinastia otomană și care proslăvea faptele sultanilor, noua istoriografie de la *Revista Comisiei de istorie turcă* și de la Căminele turce se străduia să pună în lumină luptele și suferințele poporului turc, aportul său la civilizația islamică și mondială și să combată imaginea europenilor despre turci, prezentați doar ca soldați fanatici și distrugători.

Paralel, se elaborară traduceri din opere europene și se publicară prețioase instrumente de lucru în domeniul istoriei, de pildă, *Protocoalele otomane*, în patru volume (1890-1895) de Mehmed Süreyya, și *Autori otomani* (1913-1924), de Mehmed Tahir.

Dar, în ciuda acestor încercări și realizări, mai mult cu caracter personal, era nevoie, în concepția lui Atatiirk, de măsuri radicale, sistematice, cu caracter oficial, de stat, care să îmbrățișeze, într-un mod coordonat și unitar, nu numai cercetarea istorică însăși, cu cadrul organizatoric adecvat și cu un program pe termen lung, ci și învățămîntul de specialitate, muzeele, arhivele, toate urmînd să servească intereselor majore ale tînărului stat național.

Din 1929, cu binecunoscuta sa energie, Mustafa Kemal a trecut la lucru. A început prin a cere să i se aducă cele mai noi publicații în domeniul istoriei și prin a strînge în jurul său pe toți cei care se ocupau de istorie în Turcia. Apoi a pus în fața istoricilor sarcina de a cerceta și a pune în lumină rădăcinile civilizației turce, trecutul populațiilor anatoliene anterioare (mergînd pînă la hitiți), legăturile dintre aceste

populații și turcii moderni, locul și rolul turcilor în istoria și civilizația universală. Era astfel formulat un întreg program prioritar de cercetare, numit în mod curent „teza istorică a lui Atatiirk".

Formulînd aceste teme de cercetare, Atatiirk nu fixa *a priori* și rezultatul lor (nu pleca deci de la concluzii spre documente), nu sugera și nu patrona o răstălmăcire a adevărului, impunînd concepte prefabricate. El cerea selectarea și respectarea riguroasă a documentelor, care să constituie temeiul solid al oricărei cercetări: „Înainte de toate — spunea el istoricilor —, sprijiniți-vă pe documente". Istoricii trebuiau să aibă curajul adevărului („noi sîntem oameni care căutăm adevărul și, de îndată ce l-am găsit și sîntem convinși că l-am găsit, cutezăm să-l și exprimăm"), dar să manifeste o maximă atenție la forma lui de redare, căci consecințele puteau fi imprevizibile, îi avertiza președintele. „A scrie istorie este la fel de important ca a face istorie. Dacă cel care o scrie nu rămîne fidel celui care a făcut-o, atunci adevărul, care (în sine) nu se schimbă, ia o formă ce poate duce umanitatea la rătăcire".

În anii următori, Atatürk a urmărit personal elaborarea unui *Compendiu de istorie turcă* care, începînd din 1930, a cunoscut mai multe ediții și variante, inclusiv în limbi străine, devenind manual pentru licee și ghid oficial al istoriei turce încadrată în cea universală. Este cu totul remarcabil faptul că Atatiirk a citit pagină cu pagină textul celei dintîi ediții și a făcut marginal numeroase propuneri de suprimare, adăugire sau aprofundare a unor aspecte.

Totodată, pentru coordonarea și stimularea cercetărilor istorico-arheologice la scară națională, Atatiirk a înființat, la 15 aprilie 1931, Societatea turcă de istorie, care a început să editeze periodicul *Belleten* (ajuns acum la 170 numere), apărut sub un titlu (textual: „cel care comunică", „cel care face cunoscut") propus de Atatürk personal, pe baza unei străvechi etimologii turcești. Societatea, organizată după modelul academiilor străine, a inițiat, de asemenea, publicarea unor serii de lucrări, care aveau menirea să releve lumii științifice rezultatele cercetărilor istorico-arheologice din Turcia și contribuția turcilor la civilizația universală. S-au publicat, bunăoară, hărțile Americii de Nord din 1513 și 1528, tratatul maritim, *Cartea mării* ale navigatorului și cartografului otoman Piri-Reis[1], s-au popularizat operele marelui arhitect din veacul XVI, Sinan, precum și alte contribuții turcești în domeniul civilizației universale.

Societatea turcă de istorie a organizat, încă în timpul vieții lui Atatiirk, în 1932 și 1937, două congrese de istorie, devenite ulterior o glorioasă tradiție. Atatiirk a manifestat un mare interes și pentru săpăturile arheologice, care au beneficiat de un sprijin substanțial din partea sa. Drept rezultat, marile săpături de la Boğazköy, Alacahöyük, Pazarlı și altele au devenit celebre în întreaga lume, relevînd splendorile unei civilizații, care încîntă astăzi pe vizitatorul Muzeului hitit din Ankara.

Cea mai rentabilă investiție

Paralel, s-a trecut la reorganizarea învățămîntului pe baze laice, naționale și moderne, în vederea pregătirii cadrelor adecvate. În 1933, s-a reorganizat vechea Universitate din Istanbul, unde deja se pregăteau istorici în cadrul Facultății de litere, iar în anul următor s-a înființat Facultatea de filologie și geografie-istorie, în inima Anatoliei, la Ankara, unde, în 1936, avea să fie deschisă oficial Universitatea, pe al cărei frontispiciu au fost gravate cuvintele lui Atatiirk: *„În viață, cel mai bun sfătuitor este știința"*. În cele două universități, de la Istanbul și Ankara, s-au constituit secții de sumerologie, hititologie și altele, care fac astăzi gloria învățămîntului superior turc.

Între timp, s-a trecut la reorganizarea muzeelor existente și la fondarea altora noi. Astfel, au luat ființă rînd pe rînd sau au fost reorganizate Muzeul de arheologie (Muzeul hitit) din Ankara, muzeul din Edirne și cel din Antalya (1923), Muzeul Palatului Topkapî din Istanbul (1924), splendidul Muzeu de etnografie din Ankara (1925), muzeele din Konya (1926), Izmir (1927) și numeroase altele.

Tot în vremea lui Atatiirk a început și reorganizarea bogatelor arhive turcești. Pînă atunci se dăduse dovadă de nepăsare față de soarta documentelor de arhivă, de care Istanbulul era suprasaturat. S-a trecut la clasificarea fondurilor arhivistice, însumînd numai la Istanbul aproximativ 90 milioane de documente.

Rezultatul acestor eforturi pe multiple planuri a fost nașterea unei școli moderne de istoriografie, în spirit european, sever, critic. În climatul și cadrul organizatoric creat de Atatürk, aveau să se formeze, mai ales în jurul profesorului Mehmed Fuad Köprülü, viitorii turcologi de renume mondial: Halil Inalcik, Mustafa Akdag, Osman Turan și alții.

Köprülü, care preda lecții la Sorbona, nu s-a prosternat orbește în fața culturii occidentale și nici nu a imitat fanatic modelele arabo-persane. El, care cunoștea atît de bine araba, persana și civilizația islamică, a rămas înainte de toate turc și s-a străduit să pună în lumină trecutul, — îndeosebi pe plan spiritual — al poporului său.

La moartea părintelui Turcici moderne, mare animator al studiilor istorice, care a fost Mustafa Kemal Atatiirk, o altă personalitate prestigioasă, contemporană lui, un mare scriitor de istorie, dar și participant activ la făurirea ei — l-am numit pe Nicolae Iorga — avea să evoce „puterea în veșnică izbire cu orice greutăți, energia neistovită" și „firea uriașă" ale ilustrului dispărut, care „nu s-a gîndit decît pentru a ridica", adică pentru a construi viitorul poporului său.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1970, 4/1973.

1812

BĂTĂLIA DE LA MALOIAROSLAVEŢ

P. A. JILIN

Napoleon şi prinţul Kuluzov

12 iunie 1812. Napoleon începe campania împotriva Rusiei. Fără declaraţie de război, în fruntea unei armate de peste 600 000 oameni. Înştiinţat despre invazie, ţarul Aleksandru I, în mîna cărula se află conducerea trupelor, încearcă să reglementeze conflictul pe cale paşnică: îl trimite la împăratul francez pe ministrul Poliţiei, A.D. Balaşov, cu propuneri de pace. Bonaparte refuză. Zarurile sînt aruncate.

În prima parte a războiului, Marea armată (a lui Napoleon) nu obţine însă rezultatele scontate; înregistrează pierderi, aproape 150 000 oameni. La 18 iulie, Napoleon e nevoit să dea ordin de oprire a armatei sale pentru odihnă, pe timp de şapte-opt zile. Tempoul ofensivei sale scade. Ruşii folosesc situaţia nou creată şi trec la atac. La 26 iulie, Armata 1 şi Armata 2 declanşează ofensiva, care se desfăşoară însă incoerent, în condiţiile unor acute diferende între comandanţi. Acţiunea rămîne fără urmări. În acelaşi timp, francezii ameninţă să ocupe Smolenskul şi să tale căile de comunicaţie cu Moscova. Trupele ruseşti încep o retragere grăbită. La 16 august, în cursul unei crîncene bătălii pentru Smolensk, ele părăsesc oraşul. Ruşii îşi cruţă forţele. Napoleon continuă înaintarea spre Moscova.

Invazia Marii armate stîrneşte, încă de la începutul ei, împotrivirea populaţiei ruseşti, care pleacă în păduri, se organizează în detaşamente de partizani şi vine în sprijinul trupelor regulate.

În rîndul ofiţerilor şi soldaţilor ruşi, abandonarea Smolenskului şi retragerea îndelungată provoacă nemulţumire şi proteste. Divergenţele dintre comandanţii de armate se adîncesc. Generalul Bagration, aflat la conducerea Armatei 2, susţine că Smolenskul putea fi menţinut şi-l învinuieşte pe Barclay de Tolly, comandantul suprem al armatei ruse, că dirijează duşmanul direct spre Moscova. Tot mai insistent se aud voci ce vor la cîrma armatei un conducător de oşti încercat, care să se bucure de încrederea şi dragostea ţării. Sub presiunea acestor cereri şi călcîndu-şi pe inimă, Aleksandru I îl numeşte comandant suprem al armatei ruse pe prinţul Mihail Ilarionovici Kutuzov, feldmareşal, pe atunci în vîrstă de 67 ani. Numirea acestui talentat şi experimentat luptător, participant la războaiele ruso-turce din 1768-1774 (în timpul cărora a fost grav rănit la tîmplă şi ochiul drept), 1787-1791 şi 1806-1812, conducător al unei armate ruse în confruntarea de la Austerlitz (1805) cu Napoleon, rafinat diplomat, reprezintă o ultimă încercare a ţarului de a salva Rusia, în situaţia critică din vara lui 1812. Kutuzov ştie că are o tabără ostilă, în spatele căreia ghiceşte permanent prezenţa nevăzută a ţarului, cel care i-a acordat pînă atunci doar posturi de mîna a doua şi care l-a respins pe nedrept un plan de acţiune împotriva lui Napoleon, în bătălia de la Austerlitz. Dar, deocamdată, inamicul nr. 1 este Napoleon.

Prima înfruntare cu el are loc la Borodino, la 110 km vest de Moscova, în 26 august (stil vechi). O bătălie încheiată nedecis, dar care uzează forţele franceze. Deşi Kutuzov obţine un oarecare succes, situaţia strategică nu-i permite să treacă la contraofensivă. În continuare, vrînd să-şi păstreze armata, Kutuzov îi cedează lui Napoleon Moscova. Trupele sale părăsesc Capitala şi, cu ele, pleacă şi o jumătate din populaţie (100 000 persoane). Din prima zi cînd intră în oraş, 2 septembrie, Napoleon îl incendiază. Focurile nu se sting pînă la 6 septembrie. Francezii distrug două treimi din case, magazine şi fabrici.

Ieşind din Moscova, Kutuzov se stabileşte la Krasnaia Pahra, pe drumul Kalugăi. Graţie operaţiilor abile ale arlergărzii generalului Miloradovici, această manevră rămîne necunoscută comandamentului francez. Apoi, Kutuzov îşi dispune trupele în tabăra de la Tarutino, la 80 km sud de Moscova, acoperind astfel zonele de sud ale ţării, bogate în resurse alimentare. El organizează aici largi acţiuni de partizani, care ţin sub control toate drumurile ce duc spre Moscova, unde se află duşmanul, şi furnizează comandantului suprem informaţii de cercetare. Kutuzov pregăteşte minuţios viitoarea contraofensivă.

Din cartea Ghibel napoleonovskoi armii v Rossii (Pieirea armatei napoleoneene în Rusia), apărută în 1974, a generalului P.A. Jilin, unul dintre cei trei vicepreşedinţi ai Comitetului internaţional de istorie a celui de-al doilea război mondial, reproducem un fragment despre o perioadă crucială a războiului din 1812: trecerea la contraofensivă, marcată de bătălia de la Maloiaroslaveţ.

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

Florentina DOLGHIN

Împotrivire față de țar

La 4 septembrie 1812, adică a doua zi după cedarea Moscovei, Kutuzov îl înștiința pe țar, într-o notă privind hotărîrea sa de a deplasa armata de pe direcția Riazan pe direcția Kaluga: „Voi putea intercepta acum, cu trupele mele, întreaga linie de comunicații a inamicului, întinsă de la Smolensk pînă la Moscova... Sper să-l silesc [pe Napoleon — *P.J.*] să iasă din Moscova și să-și modifice întreaga linie de operațiuni". Deci prințul urmărea ca Napoleon să părăsească Moscova forțat nu de o ofensivă directă, ci de condiții insuportabile, care să-i facă imposibilă rămînerea mai departe în oraș: acțiuni dîrze ale detașamentelor de partizani și o strînsă blocadă.

În zdrobirea inamicului, rolul decisiv revenea forțelor principale ale armatei ruse, dizlocate în tabăra de la Tarutino. Aceste trupe trebuiau să nu permită armatei lui Napoleon pătrunderea spre sud — deci să acopere temeinic sudul Rusiei dinspre Moscova — și să-i blocheze toate drumurile spre zonele nepustiite încă de război. Numai printr-o simplă apărare într-o tabără întărită, ca cea de la Tarutino, nu se putea îndeplini misiunea de nimicire a inamicului. De aceea, încă în perioada acțiunilor defensive, Kutuzov ordonase ca o parte a trupelor sale, împreună cu detașamentele de partizani, să acționeze în permanență pe căile de comunicații ale francezilor, imobilizînd forțele lor principale, să-i lipsească de posibilitatea de a-și manevra rezervele și de a-și aduce întăriri, să le nimicească soldații și ofițerii și să le distrugă mijloacele materiale, creînd astfel condiții favorabile pentru trecerea ulterioară la contraofensivă. În această etapă a luptei, trebuiau să intre în acțiune trupele generalilor Ciceagov și Wittgenstein, care, apropiindu-se de principala direcție strategică, urmau să ajungă în spatele inamicului și să-l întîmpine pe căile lui de retragere.

Planul trecerii la contraofensivă prevedea deci participarea la înfrîngerea armatei napoleoneene a tuturor armatelor și folosirea — în cursul ofensivei — a unei forme de luptă complexe: încercuirea. După concepția lui Kutuzov, încercuirea și completa nimicire a inamicului aveau să se desfășoare pe căile de comunicații apropiate ale inamicului, pe drumul lui de retragere spre Smolensk.

La două zile după ce s-au expediat dispozițiunile de luptă lui Ciceagov și Wittgenstein, de la Krasnaia Pahra, Cartierul general al comandantului suprem, a sosit aghiotantul imperial, colonelul Cernîșev, care a prezentat feldmareșalului Kutuzov proiectul planului de operațiuni militare elaborat la Petersburg, cu participarea țarului Aleksandru I. Întocmit înaintea cedării Moscovei, planul nu preconiza o manevră de învăluire, rolul principal revenind trupelor lui Ciceagov și Wittgenstein. Erau, de asemenea, detaliat descrise misiunile corpurilor și armatelor care acționau pe direcții secundare. Planul cu girul Palatului nu corespundea de fel realităților. Pornea de la presupunerea neîntemeiată că, după înfrîngerea sa la Borodino, armata franceză se va retrage pe calea Smolenskului. Totodată, el nu acorda nici cel mai mic răgaz forțelor principale ale armatei ruse pentru a se repune în ordine, subapreciindu-le, de fapt, rolul în nimicirea inamicului.

Kutuzov nu putea respinge fățiș proiectul Petersburgului. De aceea, prințul a fost obligat să-l accepte, cu scopul însă de a-l menține și a-l aplica pe al său. El a raportat țarului cu diplomație: „Pînă în prezent, am dat dispoziții generalilor Tormasov și Ciceagov potrivit liniei mele de operațiuni, dispoziții pe care le anexez în copie, cu rugămintea de a lua seama la unele mici deosebiri față de noul plan, primit din partea Maiestății Voastre Imperiale..." În același raport, Kutuzov își exprima, în mod subtil, dezacordul său față de ideea de bază a planului, deplasarea centrului de greutate pe acțiunile armatei lui Ciceagov și corpului lui Wittgenstein. „Trebuie spus — scria el — că acțiunile de diversiune desfășurate departe de teatrul principal de operațiuni al războiului nu pot influența asupra lui într-o măsură egală cu cele ce se execută în imediata sa apropiere; cu atît mai mult, cu cît pot apărea greutăți în îndeplinirea integrală a misiunii lui Ciceagov". Totuși, amestecul țarului Aleksandru I în treburile comandantului suprem a adus grave prejudicii evoluției războiului. Prin dispozițiunile date lui Ciceagov și Wittgenstein, peste capul comandantului suprem, țarul îndemna, de fapt, pe comandanții acestor trupe la pasivitate și producea dezordine în conducerea armatelor. Ca urmare, Ciceagov și Wittgenstein, cu aprobarea țarului, au tărăgănat și, uneori, nici nu au îndeplinit ordinele directe ale lui Kutuzov. Bineînțeles că toate acestea au reprezentat obstacole suplimentare pentru trecerea la contraofensivă a armatei ruse. Feldmareșalul a trebuit să înfrunte rezistența lui Ciceagov și Wittgenstein, care refuzau să-și deplaseze trupele pe direcția ce asigura cel mai grabnic și mai fructuos deznodămînt al războiului.

Faptele au confirmat în întregime previziunile lui Kutuzov. Evenimentele decisive au avut loc în apropierea Moscovei, și nu pe comunicațiile îndepărtate ale inamicului.

Eșecul misiunii lui Lauriston

A trecut o lună de cînd Napoleon a ocupat Moscova. O singură lună, dar bogată în evenimente hotărîtoare pentru soarta războiului. Cînd, la 2 septembrie, armata lui Kutuzov părăsea străvechea capitală a Rusiei, îndreptîndu-se spre sud, într-o direcție necunoscută, mulți nu știau ce se va alege din Rusia, cînd și cum se va termina acest război pustiitor pentru poporul rus. Napoleon stătea triumfător pe colina Poklonnaia[1] și, privind spre Mos-

[1] Odinioară, orice călător rus care zărea Moscova din înaltul acestei coline, străbătute de drumul dinspre Mojaisk, făcea o plecăciune și se închina. De accea, locul căpătase numele de Poklonnaia, Colina Închinăciunii.

cova, își urzea fantasticele-i planuri de subjugare a Rusiei. Acum, eșecul iminent al rușilor era evident pentru împărat; el dorea cu ardoare să se termine cît mai grabnic războiul, chiar cu prețul unei păci de compromis. În acest scop, a expediat o scrisoare „amabilă" țarului Aleksandru I și l-a trimis pe fostul ambasador al Franței în Rusia, Lauriston, în tabăra de la Tarutino, la Kutuzov, pentru a duce tratative în vederea încheierii unui armistițiu.

În seara zilei de 23 septembrie, Lauriston a sosit la Tarutino, înmînîndu-i feldmareșalului scrisoarea lui Napoleon:

„Prințe Kutuzov!

Vă trimit pe unul dintre generalii mei adjutanți, pentru a trata cîteva probleme importante. Aș dori ca Excelența Voastră să aibă toată încrederea în ceea ce vă va spune dînsul, îndeosebi cînd vă va exprima sentimentele mele de stimă și deosebită considerație, pe care le nutresc de mult față de dumneavoastră... Rog pe Atotputernic să vă păzească, prințe Kutuzov, sub prea sfînta și buna lui ocrotire.

Napoleon"

Tratativele au durat aproape o oră. Lauriston a început cu propunerea de a se încheia armistițiu și de a i se permite să plece la Petersburg cu o scrisoare pentru țar, din partea lui Napoleon, în care să fie cuprinse propunerile pentru încheierea păcii. Kutuzov a înțeles, probabil, motivul principal pentru care venise trimisul lui Napoleon. Calm, ca întotdeauna dealtfel, el a răspuns că nu are împuterniciri să încheie pace sau armistițiu. Nici nu putea fi vorba de pace, atît timp cît francezii nu părăseau întregul teritoriu al Rusiei. „Nu noi, a spus Kutuzov, ci Bonaparte a invadat Rusia, fără a ne declara război. Acum crede că, odată cu ocuparea Moscovei, campania lui s-a terminat, iar noi considerăm că războiul abia a început și, în curînd, Napoleon se va convinge de asta".

Misiunea lui Lauriston s-a soldat cu un eșec. El s-a înapoiat la Moscova fără nici o speranță de încheiere a păcii. Împăratul nu se aștepta la un asemenea rezultat. Frămîntat de gînduri, cîteva zile nu a ieșit din apartamentele sale, petrecînd ore întregi tolănit în pat, cu un roman în mînă. Totuși, nutrea încă nădejdea încheierii unei păci convenabile; mai credea că Fortuna, care îi surîsese de atîtea ori în viață, nu-l va părăsi nici de data aceasta.

Timpul trecea. Situația Marii armate se înrăutățea din zi în zi. Ceva trebuia întreprins. Să rămînă în Moscova pe timpul iernii? Era extrem de periculos. Hrană pentru armată s-ar mai fi găsit, dar să mențină orașul și să păstreze comunicațiile cu Parisul, nici vorbă. Să meargă spre nord, către Petersburg? Era prea departe. Istovite, trupele franceze n-ar fi fost capabile de un asemenea efort, mai ales pe timp de iarnă. Să părăsească Moscova și să se reîntoarcă spre Smolensk, pe același drum, însemna a recunoaște eșecul întregii campanii. Rămînea o singură ieșire: să se îndrepte spre Smolensk pe o direcție sudică, prin Kaluga, lăsînd impresia că își continuă ofensiva împotriva pozițiilor rusești și acționînd într-o zonă încă neatinsă de război. Napoleon înțelegea foarte bine că evenimentele luau acum o întorsătură care îl silea să reflecteze în modul cel mai serios dacă se va putea sau nu menține în Moscova.

În scopul trecerii la contraofensivă și contrar cererilor lui Aleksandru I și părerilor unora dintre generalii săi, care i se împotriveau, Kutuzov nu a întreprins, un timp, acțiuni decisive împotriva trupelor napoleoneene. A căutat să le rețină cît mai mult în Moscova. Armata rusă, aflată în apărare, nu se afla în contact nemijlocit cu forțele principale ale inamicului. În fața avangărzii armatei ruse se afla doar avangarda inamică, cu un efectiv de 26 000 oameni, aflată sub comanda lui Murat. Trupele mareșalului francez ocupaseră poziții pe ambele maluri ale rîului Cernișnea, care se putea trece pe toată lungimea lui prin vad, nereprezentînd deci un obstacol de luat în seamă.

Rapoartele primite de Kutuzov, precum și declarațiile prizonierilor, luate în zilele de 1 și 2 octombrie, confirmau că Napoleon, cu forțele sale principale, se afla încă în Moscova și că în fața armatei ruse, în afară de avangarda lui Murat, nu mai erau alte trupe. La 2 octombrie, Kutuzov scria fiicei sale, Elizaveta Mihailovna: „Continui să stau în fața lui Napoleon; ne vedem unul pe altul și ne cercetăm, dar nici unul dintre noi nu se hotărăște să întreprindă o acțiune serioasă". În aceeași zi, la Tarutino, au sosit și ultimele regimente de pe Don; din Arzamas și Murom au sosit batalioanele și escadroanele constituite în acele localități; la Tula s-a concentrat divizia generalului-maior N.I. Urusov. „Mă pregătesc să dau o bătălie pe Cernișnea. Va fi neapărat o victorie", — scria Kutuzov tot fiicei sale.

În loc de mustrare

Pozițiile lui Murat se aflau la șase kilometri depărtare de armata rusă. Luînd în considerare valoarea relativ redusă a avangărzii franceze și depărtarea ei destul de mare de forțele principale franceze, Kutuzov a hotărît să execute prima lovitură tocmai asupra ei. Ofensiva împotriva trupelor lui Murat a început în dimineața zilei de 6 octombrie. În tabăra franceză domnea liniștea. Rușii s-au apropiat de liziera pădurii. La ora 7, regimentele de cazaci au pornit la atac, năpustindu-se asupra cuirasierilor și carabinierilor inamici, care încă nu se treziseră din somn. Atacați pe neașteptate, ofițerii și soldații francezi s-au împrăștiat buimăciți în toate direcțiile. Pentru satul Teterinka, s-a încins o luptă îndîrjită. Murat a reușit să organizeze acolo o rezistență puternică. Rușii au trimis întăriri. În scurt timp, acolo s-au concentrat 46 batalioane. Regimentele de cazaci au ajuns, între timp, în spatele inamicului, angajînd lupta cu cavaleria lui La Tour

Pierderile umane în războaiele lui Napoleon

Pierderile în oameni suportate de Franța în timpul războaielor Consulatului și Imperiului (1799-1815) au fost și rămîn un subiect extrem de controversat. Ce cifre să ne însușim totuși? Studii numeroase, efectuate în diverse epoci, au ajuns la bilanțuri care nu concordă între ele. Mare parte a diferențelor dintre cifrele obținute se datoresc faptului că cercetătorii nu înțeleg la fel noțiunea de „pierderi". Armatele consideră „pierderi" — și pe bună dreptate — oamenii care la sfîrșitul unei bătălii sau a unei campanii nu mai sînt apți să lupte; ei sînt deci „pierduți"; aici intră cei uciși, răniții evacuați, prizonierii, cei dați dispăruți. Cercetătorul demograf are un alt punct de vedere asupra „pierderilor". El gîndește la scară națională, nu la cea a armatelor. Pentru el, răniții combatanți, care își reiau locurile pe cîmpul de luptă, dispărutii reapăruți, cei pedepsiți pentru indisciplină nu reprezintă „pierderi".

O cauză importantă a erorilor provine, uneori, și din prezentarea voit deformată a efectivelor de către oficialități. La intrarea în campanie, Napoleon a anunțat efective superioare celor de care dispunea în realitate, în timp ce în buletinele Marii armate el minimaliza propriile pierderi și le umfla pe cele ale adversarului. De pildă, în buletinul nr. 30, apărut a doua zi după Austerlitz, Napoleon raporta că, sub ghiulelele artileriei imperiale, gheața cîtorva iazuri s-a spart și 200 000 dușmani au pierit înghițiți de apă. După versiunea unor martori oculari, demni de încredere, numai cîteva zeci de oameni și cîteva sute de cai s-au înecat efectiv; vreo 15 piese de artilerie au fost recuperate de pe fundul apei.

Dificultăților de calcul de acest ordin li se adaugă aceea de a contabiliza oamenii evacuați și decedați în urma rănilor sau bolilor. Or, în timpul Imperiului, din cauza caracterului precar al îngrijirilor medicale, a serviciilor de sănătate insuficient dotate și care utilizau tehnici rudimentare, aceste pierderi au fost numericește extrem de importante. Amputările se făceau fără anestezie, chiar pe cîmpul de luptă sau în localuri în pripă amenajate. Epidemiile, tifosul, septicemia secerau și ele oamenii. În general, se estimează procentul celor morți efectiv în luptă la numai 10-15 la sută din totalul deceselor în cursul unei campanii. În sfîrșit, e lesne de înțeles că în armatele aflate permanent în mișcare, străbătînd Europa în lung și în lat și dispunînd de contingente străine, statistica pierderilor era greu de ținut la zi. Cu toate acestea, analiza critică a documentelor epocii, cercetarea de arhivă, studierea memoriilor, calculele la ordinatoare, efectuate începînd chiar de la subunități, au permis cît de cît stabilirea adevărului. Cifra acceptată pentru pierderile în oameni sare foarte puțin peste 900 000, deci nici pe departe nu ajunge la 1 500 000, cum s-a crezut mult timp. Ea reprezintă totalul celor uciși și răniților care au murit între timp și al dispăruților între anii 1804 și 1815. Desigur că această cifră n-a fost reconstituită totalizînd pierderile înregistrate în fiecare bătălie, căci, în cazurile unor veritabile „bătălii", trebuie adăugate pierderile pricinuite de ciocniri mărunte și ambuscade, înfruntări ale avangărzii sau ariergărzii.

Iată, în tabelul alăturat, cîteva bătălii celebre, cu forțele pe care le-au pus ele față în față și cu pierderile estimate.

Cîteva bătălii

	FORȚE FAȚĂ ÎN FAȚĂ	PIERDERI
TRAFALGAR 21 octombrie 1805	**Flota franco-spaniolă** 37 nave, din care 22 franceze, 15 spaniole. Echipaje: 20 000 oameni	18 nave capturate sau scufundate, 8 000 morți și răniți, 8 000 prizonieri
	Flota engleză 33 nave Echipaje: 16 000 oameni	1 700 morți și răniți

Maubourg. Situația trupelor lui Murat a devenit critică: riscau să fie oricînd încercuite. Înțelegînd pericolul, mareșalul francez a început să-și retragă oamenii din Teterinka pe căi ocolite, prin păduri și viroage.

În urma trupelor franceze au pornit și forțele principale ale armatei ruse. Către seară, bătălia a luat sfîrșit și armata rusă s-a înapoiat la Tarutino. Trupele rusești au provocat pagube serioase avangărzii inamicului. Francezii au pierdut 2 500 oameni (morți și răniți), 1 000 au fost făcuți prizonieri, li s-au capturat 38 guri de foc de artilerie și aproape toate tunurile de luptă și regimentare. Seara, în tabăra rusă de la Tarutino era mare animație. Izbînda obținută a ridicat moralul trupelor. A doua zi, Kutuzov îi scria soției: „Am repurtat ieri o victorie la Cernișnea. Pentru prima dată francezii au pierdut atît de multe tunuri și pentru prima dată au fugit ca iepurii".

Colonelul A.F. Michaud, care odinioară adusese la Petersburg trista veste despre cedarea Moscovei, a fost trimis acum la Aleksandru I să raporteze despre succesul asu-

	FORȚE FAȚĂ ÎN FAȚĂ	PIERDERI
AUSTERLITZ 2 decembrie 1805	**Napoleon** 71 000 oameni	8 233 morți și răniți (dintre care 14 generali)
	Austro-ruși 93 000 oameni	16 000 morți și răniți, 20 000 prizonieri
JENA 14 octombrie 1806	**Napoleon** 56 000 oameni	1 000 morți și 3 000 răniți (după buletinul Marii armate din 15 octombrie)
	Prusieni și saxoni 72 000 oameni	12 000 morți și răniți, 15 000 prizonieri
EYLAU 8 februarie 1807	**Napoleon** 65 000-75 000 oameni	3 000 morți, 7 000 răniți, 5 000 prizonieri (după unii autori: 20 000 morți sau răniți)
	Prusieni și ruși 80 000 oameni	7 000 morți, 20 000 răniți, 4 000 prizonieri
WAGRAM 5-6 iulie 1809	**Napoleon** 150 000 oameni	34 000 morți și răniți și 7 500 prizonieri
	Austriaci 136 000	24 600 morți și răniți, 12 000 prizonieri
MOSCOVA 7 septembrie 1812	**Napoleon** 127 000 oameni[1]	10 000 morți, 20 000 răniți sau prizonieri
	Ruși 120 000-150 000 oameni	32 000 morți, 15 000 răniți și 2 000 prizonieri
LEIPZIG 15-19 octombrie 1813	**Napoleon** 175 000 oameni	45 000 morți și răniți, 15 000 prizonieri și dispăruți
	Aliați 325 000 oameni (ruși, austriaci, prusieni, suedezi)	70 000 morți și răniți, 5 000 prizonieri
WATERLOO 18 iunie 1815	**Napoleon** 74 000 oameni	46 000 oameni, din care 26 000 morți și răniți, 10 000 prizonieri, 10 000 dispăruți
	Aliați 120 000 oameni (englezi, olandezi, prusieni și alți germani)	24 000, din care 20 000 morți și răniți, 4 000 dispăruți

După revista **Historia**, nr. 388, martie 1979

[1] Din care jumătate o alcătuiau „aliații", aparținînd unui număr de zece țări sau popoare.

pra lui Murat. Țarul tocmai expediase lui Kutuzov o scrisoare severă, în care-și exprima adînca sa nemulțumire pentru cedarea Moscovei. Dar primind raportul despre victoria de la Cernișnea, a fost nevoit să-l onoreze pe feldmareșal cu o sabie de aur bătută cu diamante.

Pentru Napoleon, știrea despre înfrîngerea lui Murat a constituit un fel de provocare lansată de Kutuzov. Amintindu-și despre aceasta, contele de Ségur, din armata lui Napoleon, scria: „Iată că războiul a reînceput. Era 6 octombrie. La știrea că Murat a fost învins, lui Napoleon i-a revenit zelul anilor de odinioară. Pe la căderea întunericului, toată armata era în mișcare. La 7 octombrie, încă înainte de a se lumina de ziuă, împăratul a plecat din Moscova exclamînd: «Mergem spre Kaluga, vai și amar de cei ce ne vor sta în cale!»". O armată de aproape 100 000 oameni părăsea Moscova. Un convoi uriaș, compus din aproape 40 000 căruțe, se întindea pe cîteva verste. „Puteai crede — nota de Ségur — că ai în față o caravană,

un trib nomad sau, mai degrabă, o armată din antichitate, care se întorcea după o năvălire de mari proporţii, cu prizonieri şi cu prăzile luate".

Francezii au ajuns în localitatea Maloiaroslaveţ, nod de comunicaţii, unde drumurile se bifurcau, unul ducînd spre Smolensk, celălalt — spre Kaluga. Cucerind Maloiaroslaveţul, ei puteau ameninţa armata rusă din direcţiile cele mai vulnerabile, flanc şi spate. Kaluga era o bază apropiată şi dintre cele mai importante, în care erau concentrate numeroase rezerve de subzistenţă. Două zile s-a scurs armata franceză pe vechiul drum al Kalugăi. Napoleon a înştiinţat trupele că „merge să-l zdrobească pe Kutuzov, în acelaşi loc în care comandantul rus a obţinut recenta victorie". Aflînd însă, la Krasnaia Pahra, că ruşii nu continuă urmărirea trupelor lui Murat şi că s-au retras la Tarutino, Napoleon a schimbat brusc direcţia armatei sale la dreapta; a strămutat-o pe noul drum al Kalugăi, acoperindu-şi acest marş prin trimiterea corpului de armate al mareşalului Ney la Voronovo, unde acesta, unindu-se cu rămăşiţele avangărzii lui Murat, trebuia să sustragă atenţia ruşilor de la cele ce se petreceau pe noul drum al Kalugăi.

16 ordine într-o zi

Dacă ar fi realizat acest plan, Napoleon ar fi îmbunătăţit situaţia armatei sale. Capturînd rezerve mari de subzistenţă, ar fi putut continua retragerea spre Smolensk, prin zone fertile, neatinse de război. Pentru asta era nevoie, în primul rînd, ca ruşii să nu afle de intenţiile francezilor. Şi pînă la o vreme, Napoleon a crezut că a reuşit să-şi păcălească adversarul. „Kutuzov, indus în eroare prin acest şiretlic — scria contele de Ségur — continua să aştepte «Marea armată» pe vechiul drum al Kalugăi, în timp ce noi, strămutaţi în întregime pe noul drum, încă de la 11 octombrie, trebuia să executăm doar o singură etapă de marş, pentru ca, devansîndu-i pe ruşi, să ajungem înaintea lor, pe drumul spre Kaluga".

În realitate, lucrurile stăteau cu totul altfel. Încă din 4 octombrie, la statul major al armatei ruse se ştia că în zona Fominsk au sosit importante forţe ale inamicului. Din acel moment, Kutuzov urmărea cu multă atenţie această direcţie, trimiţînd acolo regimente independente, detaşamente şi, în final, un întreg corp de armată, al generalului Dohturov, cu şeful său de stat major, generalul Ermolov. În seara zilei de 10 octombrie, generalul Dohturov a fost înştiinţat, prin raportul căpitanului Seslavin, comandantul detaşamentului de partizani, despre deplasarea întregii armate a inamicului spre Maloiaroslaveţ. Seslavin îl văzuse personal pe împărat — cu suita şi cu garda lui — la Fominsk. Un subofiţer din trupele de gardă, capturat, a dat şi el următoarele informaţii: „De patru zile am părăsit Moscova. Artileria grea şi cavaleria rămasă fără căi au fost trimise pe drumul Mojaiskului. Mîine, Cartierul general al împăratului va fi la Borovsk. Mai departe, trupele se vor îndrepta spre Maloiaroslaveţ".

Primind un raport detaliat despre toate acestea de la Dohturov, statul major al lui Kutuzov a luat măsuri energice pentru zădărnicirea planului lui Napoleon. Numai într-o singură zi, 11 octombrie, comandantul suprem a dat trupelor 16 ordine scrise, fără a mai socoti şi dispoziţiile verbale. Cînd la Statul major rus s-a raportat despre deplasarea trupelor franceze spre Kaluga, întreaga armată s-a pus imediat în mişcare spre Maloiaroslaveţ.

Pe de o parte, hotărîrea lui Napoleon de a-şi face drum spre Kaluga şi a se salva, iar pe de alta, decizia fermă a ruşilor de a nu-i permite, sub nici o formă, să pătrundă spre Kaluga au determinat acel caracter îndîrjit al luptelor care s-au desfăşurat pe străzile Maloiaroslaveţului, un oraş aşezat pe malul drept al rîului Luja. Armata lui Napoleon s-a retras pe o distanţă de cîteva verste. În avangarda ei se afla Corpul lui Beauharnais. În ziua de 11 octombrie, după ce au depăşit oraşul Borovsk, trei divizii din acest corp s-au oprit în împrejurimile de sud ale oraşului, iar cea de-a patra divizie a ajuns aici în seara aceleiaşi zile. În zorii zilei următoare s-au apropiat de Maloiaroslaveţ şi trupele lui Dohturov. Ele au blocat calea avangărzii trupelor lui Napoleon. Căutînd să scoată din oraş două batalioane de francezi, Dohturov a ordonat generalului Dorohov să atace cu trei regimente de vînători. Regimentul 33 vînători s-a angajat în lupte de stradă şi, în final, inamicul a fost scos din oraş şi silit să se retragă spre rîul Luja. Beauharnais, care a sosit între timp cu statul său major la Maloiaroslaveţ, a introdus în luptă toată divizia lui Delzons. La rîndul său, şi Dohturov a întărit trupele sale cu Regimentele 6 şi 19 de vînători. Au reînceput sîngeroase ciocniri pe străzile oraşului.

Bătălia angajată la Maloiaroslaveţ a fost o nouă lovitură pentru Napoleon. Cînd i s-a raportat despre ea, a exclamat: „Ce-i asta — altă bătălie?". Adică manevra lui nu i-a reuşit? „Fiecare explozie îl zguduia, deoarece aici nu mai era vorba de victorie, ci de autoconservare". Bateriile ruseşti care ţineau sub foc punctul de trecere peste rîu au produs francezilor pierderi grele. Delzons, comandantul diviziei, a fost ucis. Generalul de brigadă Guillemino, care a luat comanda diviziei, folosindu-se de superioritatea numerică, a pătruns în oraş şi l-a ocupat. La scurt timp după aceea, a intrat în Maloiaroslaveţ şi divizia lui Broussier, pregătindu-se să atace poziţiile ruşilor, aflate la o jumătate kilometru dincolo de oraş.

Ruşii şi-au sporit, de asemenea, forţele. În luptă au fost introduse încă două regimente de infanterie. Sprijinite de un puternic foc de artilerie, ele au pornit la atac. S-au angajat iarăşi sîngeroase şi îndîrjite lupte de stradă. În multe locuri au izbucnit incendii. Beauharnais a aruncat în luptă şi cea de-a treia divizie, iar către prînz au ajuns la Maloiaroslaveţ trupele corpului lui Davout şi garda. Bătălia a luat un caracter din

(Continuare în p. 39)

FESTIVITATEA N-A MAI AVUT LOC

LEON EŞANU

„50 de ani, Vasile Alecsandri a stat necontenit în faţa naţiunii..., plin de credinţă în ţară şi credincios ei. 50 de ani a luptat împreună cu cei mai inimoşi fii ai naţiunii ca să capete şi drepturi ce păreau pentru totdeauna pierdute, ca să asigure urmaşilor o patrie cu un viitor demn de originea şi trecutul neamului românesc. 50 de ani a fost Alecsandri unul din «cei mai de frunte», acolo unde era de lucrat şi de muncit. El a fost unul din fruntaşii acelei generaţiuni care veşnic va sta exemplu de cugetări şi de fapte, de dezinteresare şi de devotament, de curaj şi de modestie, de simţămînt de datorie şi de neobosită voinţă. Ţării acestela i-a închinat ei toate bătăile inimii lui. i-a plîns durerile, i-a cîntat bucuriile, i-a mîngîiat dorurile, i-a zugrăvit munţii, rîurile, florile, firul de iarbă, a îmbărbătat-o în vremi de cumpănă, a apărat-o, i-a înălţat mîndria. A luptat cu înflăcărare pentru Unire, pentru doborîrea barierelor dintre români...“

Citatul de mai sus l-am extras din discursul pe care l-a rostit Dimitrie Sturdza, în numele Academiei române, la moartea lui Vasile Alecsandri. Niciodată însă cuvintele rostite în 1890 nu şi-au dezvăluit cu atîta forţă marile adevăruri pe care le exprimau ca în acele zile ale lui august 1940, cînd se împlinea o jumătate de veac de la dispariţia bardului de la Mircești. În vara şi toamna anului 1940, cînd asupra ţării se abătuseră marile vitregii ale istoriei, simpla rostire a numelui poetului era un prilej de rememorare a unor pagini din trecutul nostru de lupte eroice pentru unitate şi independenţă.

Pe acest fond de sensibilizare acută a sentimentului naţional, împlinirea a 50 ani de la moartea lui Vasile Alecsandri a dat naştere unor stări de spirit cu totul semnificative. Presa, diferite instituţii şi organizaţii culturale au iniţiat acţiuni consacrate semicentenarului morţii marelui poet. Astfel, la 24 august, la Cluj a avut loc o festivitate la Colegiul academic, cu participarea unor înalţi demnitari şi a unui public numeros. La 28 august, Asociaţia scriitorilor militari a sărbătorit „cu un deosebit ceremonial pe poetul V. Alecsandri, cîntăreţul eroismului nostru naţional“. Generalul Grigore Costandache a rostit, cu acest prilej, un cald omagiu „pentru marele cîntăreţ şi luptător al neamului, arătînd că opera sa a înseninat şi însufleţit necontenit spiritul neamului în perioada marilor prefaceri ale renaşterii noastre naţionale“, calităţi atît de necesare în „marile frămîntări prin care trecem“ — aluzie la presiunile pe care statele fasciste le făceau în acele zile asupra ţării noastre. Referindu-se la aceste evenimente şi îndeosebi la acţiunile tot mai brutale ale cercurilor naziste şi revizioniste, care după numai cîteva zile aveau să impună României odiosul Diktat de la Viena, ziarul *Timpul* scria: „Mai ales astăzi, răsfoind din nou opera lui, simţim că pentru ceasul acesta a fost scrisă... Dacă adăugăm acestei opere literare şi activitatea politică a poetului, imaginea lui ne apare scăldată în lumina de nimb a marilor profeţi şi luptători... Cîntecul şi credinţele lui, care au întruchipat ca o văpaie sfîntă idealul naţional, dragostea de neam şi pămîntul strămoşesc, ne sînt stindard şi călăuză şi în ceasul acesta îndoliat“.

Reuniune omagială la Mircești, în mai 1925, cu participarea unor membri ai Academiei române.

Teatrele bucureştene au întîmpinat şi ele comemorarea lui Alecsandri cu programe speciale. Astfel, Teatrul Naţional din Bucureşti a hotărît să-şi deschidă stagiunea cu una din lucrările reprezentative ale lui Alecsandri, drama *Ovidiu*.

Deschiderea stagiunii Teatrului „Regina Maria" a prilejuit organizarea unei manifestări călduroase închinate marelui poet naţional. În cadrul solemnităţii a fost evocată personalitatea lui Alecsandri, „ca unul dintre ctitorii teatrului românesc".

Comemorarea celor 50 ani de la moartea lui Vasile Alecsandri a căpătat un profund conţinut politico-patriotic şi în paginile presei. „Iată astăzi se împlinesc 50 de ani de la moartea lui V. Alecsandri. Bardul de la Mircești — scria *Timpul* din 23 august 1940 — e din nou actual prin lupta, crezurile şi imensa lui iubire de pămîntul românesc, pe care l-a cîntat cu fierbinte pasiune".

Campania de presă în jurul acestei comemorări, diferitele manifestări organizate în diverse oraşe ale României la nivelul unor instituţii de artă şi cultură sau de numeroase societăţi şi organizaţii politico-culturale au determinat autorităţile centrale de resort ale ţării să ofere o satisfacţie opiniei publice prin iniţierea unor serbări oficiale. După mai multe discuţii privind caracterul sărbătoririi, la 26 august 1940, prefectul judeţului Roman era anunţat că Academia română, în colaborare cu Ministerul educaţiei naţionale, urma să comemoreze la Mircești împlinirea a unei jumătăţi de secol de la moartea poetului. Potrivit înştiinţării primite de prefect, la festivităţi urmau să participe urmaşi ai poetului, reprezentanţi ai cîtorva ministere, academicieni şi alţi oameni de cultură, delegaţii de profesori şi elevi din toată ţara.

În ziua de 30 august, problemele organizatorice erau rezolvate, urmînd ca adunarea comemorativă să aibă loc la 8 septembrie. Cursul evenimentelor a impus însă un alt final tuturor acestor pregătiri. Cum se ştie, la 6 septembrie 1940 a fost instaurat regimul militaro-fascist condus de Ion Antonescu. A doua zi s-a anunţat că, „potrivit comunicării telegraf ce din 6 septembrie a.c. a domnului secretar al Academiei române, din cauza împrejurărilor, comemorarea de la Mircești a fost amînată". Două zile mai tîrziu, *Timpul* a adus la cunoştinţa cititorilor că „din cauza împrejurărilor prin care trece ţara, Academia română, de acord cu Ministerul educaţiei naţionale, a amînat, la o dată ce se va anunţa ulterior, serbarea care urma să aibă loc la Mircești".

S-ar părea că în acest punct am putea încheia şi noi relatarea noastră. Dar documentele ne furnizează cîteva ecouri ceva mai tîrzii, din care rezultă că ideea serbării de la Mircești nu fusese complet abandonată. Astfel, la 27 septembrie, în şedinţa publică a Academiei române, desfăşurată sub preşedinţia lui C. Rădulescu-Motru, secretarul general al înaltului for de cultură, Alexandru Lapedatu, a arătat că festivităţile de la Mircești fuseseră doar amînate „pentru finele lunii septembrie sau începutul lui octombrie, cît se menţine încă vremea frumoasă". El a arătat cu acelaşi prilej datoria Academiei române faţă de memoria poetului şi angajamentul luat faţă de opinia publică şi, în consecinţă, a cerut să se fixeze data festivităţilor. După discuţii ample, s-a hotărît ca aceasta să fie ziua de 6 octombrie. În şedinţa restrînsă a Academiei române din 4 octombrie, acelaşi Al. Lapedatu a subliniat cu mîhnire că „împrejurările sînt din nou defavorabile ţinerii festivităţii de la Mircești". Regimul militaro-fascist instaurat de legionari şi generalul Antonescu, în contradicţie totală cu orice act de cultură, a determinat — ca în atîtea alte cazuri — renunţarea şi la acest proiect. Date fiind condiţiile politice ale momentului, C. Rădulescu-Motru a fost de părere să se renunţe la întîlnirea menţionată; a propus organizarea unei şedinţe speciale a Academiei române în luna noiembrie „pentru comemorarea marelui poet naţional prin două cuvîntări".

În şedinţa publică a înaltului for de cultură din 18 octombrie, I. Rădulescu-Pogoneanu a prezentat comunicarea *O scrisoare inedită către V. Alecsandri şi cîteva consideraţii în legătură cu aceasta*. Luînd cuvîntul, preşedintele Academiei, C. Rădulescu-Motru, a amintit din nou celor prezenţi că festivităţile preconizate fuseseră împiedicate „de cunoscutele împrejurări nefavorabile".

După cum se ştie, însă în acele „împrejurări nefavorabile" care împiedicaseră desfăşurarea festivităţilor de la Mircești, forţele patriotice, progresiste ale naţiunii române, în frunte cu partidul comunist, îşi strîngeau forţele, intensificînd acţiunile lor de rezistenţă care, finalmente, au culminat cu victoria insurecţiei naţionale antifasciste şi antiimperialiste din august 1944, începutul revoluţiei de eliberare socială şi naţională a poporului rom n.

PLANSELE NOASTRE

Între publicaţiile editate de Mihail Kogălniceanu, se înscrie şi **Albumul istoric şi literar**, apărut la Iaşi în 1854, din care am selectat cîteva imagini:

① Bogdan III vodă;
② Pe străzi. Într-un birt ieşean;
③ Palatul domnesc. Atelier de pavele pentru străzile oraşului;
④ Vodă Vasile Lupu. Ruinele Cetăţii Neamţului (**Mih il Kogălniceanu...**, p. 33)

ALBUM

ISTORIC SI LITTERARU

DE

M. COGALNICEANO.

IASSI

LIBRARIA-NOUA.

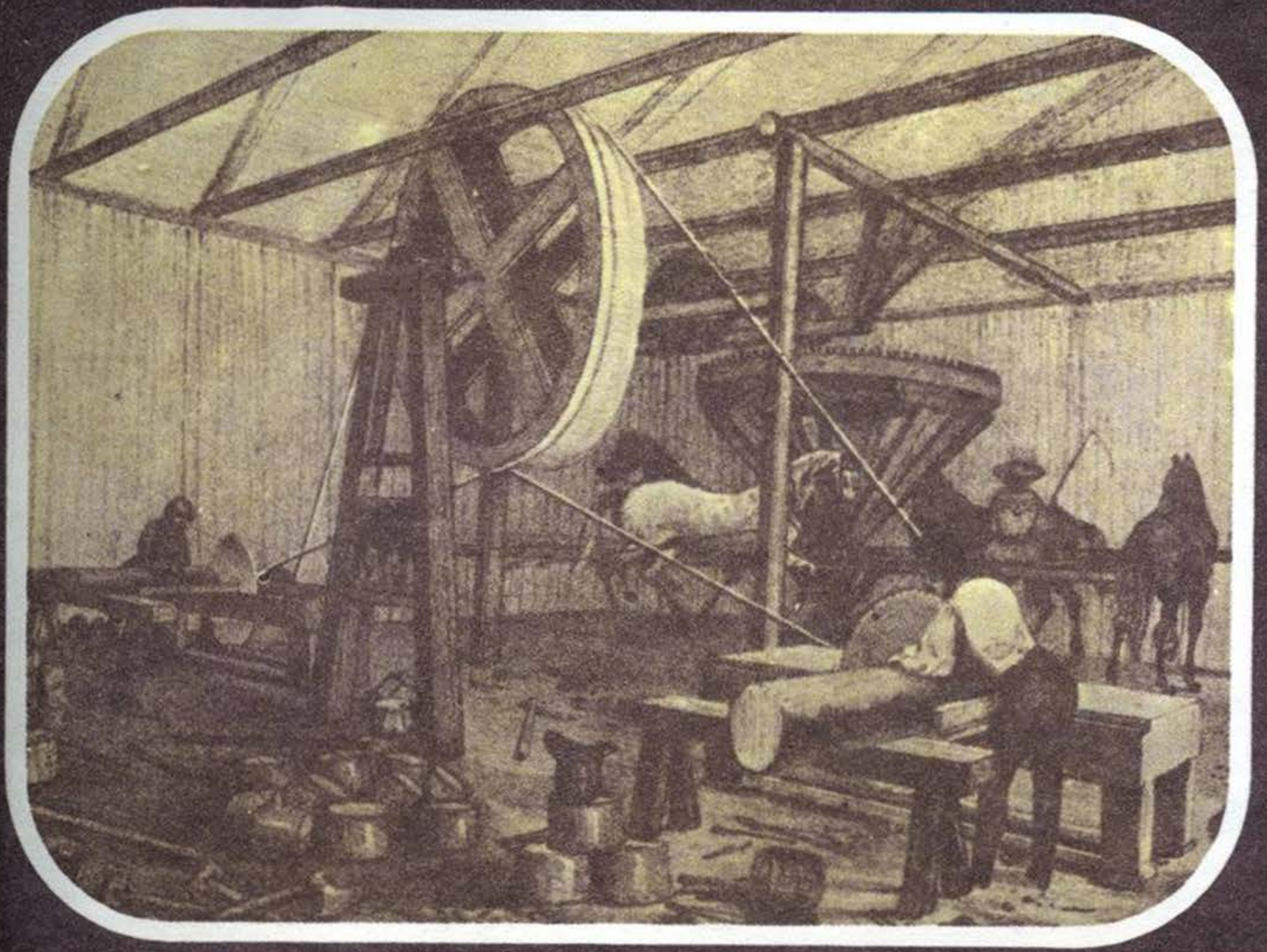

MIHAIL KOGĂLNICEANU — un întemeietor al istoriografiei româneşti

V. N. VINOGRADOV,
U.R.S.S.

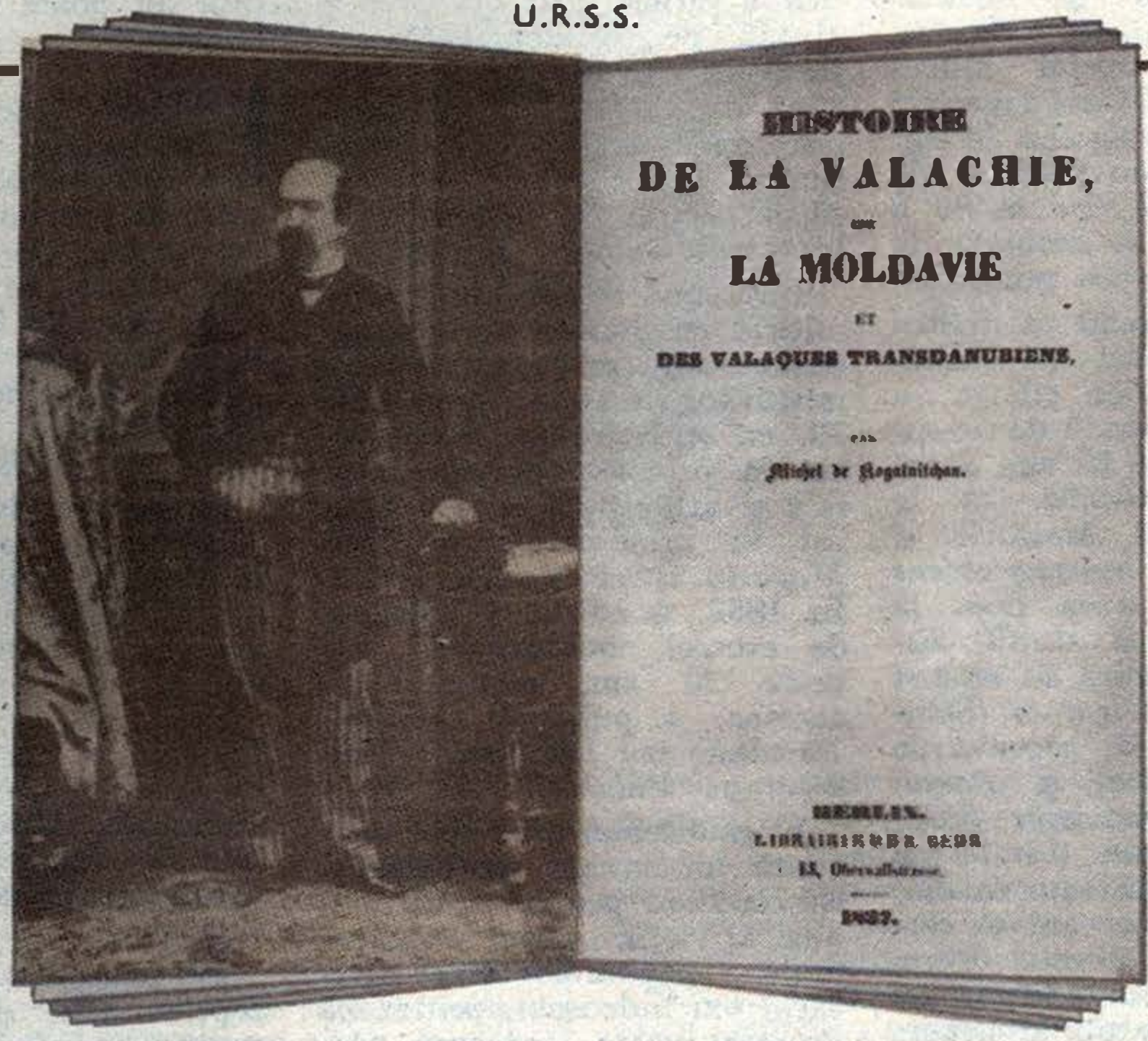

HISTOIRE
DE LA VALACHIE,
DE
LA MOLDAVIE
ET
DES VALAQUES TRANSDANUBIENS,
PAR
Michel de Kogalnitchan.
BERLIN.
LIBRAIRIE DE G. G.
15, Oberwallstrasse.
1837.

Personalitate remarcabilă a vieţii culturale şi publice încă din deceniul cinci al secolului trecut, Mihail Kogălniceanu şi-a înscris numele printre făuritorii statului român modern, participînd nemijlocit, cu rol important, la marile momente ale istoriei româneşti din acea epocă: revoluţia de la 1848, Unirea Principatelor şi Războiul de independenţă.

De-a lungul anilor, revista noastră a consacrat numeroase articole acestei proeminente personalităţi[1], prezentînd, de pe poziţiile materialismului istoric şi în lumina unor cercetări documentare complexe, momente din vasta activitate desfăşurată de Mihail Kogălniceanu, unele din aceste momente fiind inedite sau mai puţin cunoscute.

Împlinindu-se în acest an nouă decenii de la stingerea din viaţă (2 iulie 1891) a marelui cărturar şi om politic, prezentăm cititorilor noştri un succint portret, datorat istoricului sovietic Vladien Nikolaevici Vinogradov, doctor în istorie, director-adjunct al Institutului de slavistică şi balcanistică al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. V.N. Vinogradov s-a numărat printre participanţii la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice care a avut loc anul trecut în capitala ţării noastre.

Textul, în traducere prescurtată, este desprins din lucrarea Ocerki obşcestvenno-politiceskoi mîsli v Rumînii, vtoraia polovina XIX — nacialo XX v. **(Studii privind gîndirea social-politică din România, în a doua jumătate a sec. XIX — începutul sec. XX).**

Titlul şi nota din p. 34 aparţin redacţiei Magazin istoric.

I.L.

În persoana lui Mihail Kogălniceanu, burghezia din principatele române aflată în ascensiune a propulsat pe scena politică şi socială un om de un remarcabil talent. Mihail Kogălniceanu a intrat în istorie ca militant pe tărîmul social, ca om de stat, ca eminent diplomat, gînditor şi istoric, ca publicist şi orator. Fire năvalnică şi înflăcărată, el a simţit nevoia să se afirme atît pe tărîm social, cît şi pe linie de stat.

În copilărie, nimic parcă nu-i prevestea lui Kogălniceanu un destin de reformator şi de luptător. Tatăl său, Ilie, a ocupat posturi importante în Moldova feudală, iar mama

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1969, 6/1975, 5, 7/1977, 1/1981.

sa era prietenă din copilărie cu domnitorul Mihail Sturdza. Kogălniceanu a avut posibilitatea să facă studii strălucite, mai întîi în țară, iar apoi în universități din Franța și Germania, unde a învățat împreună cu copiii domnitorului și pe cheltuiala acestuia. La vîrsta de 20 ani, cînd era încă student, a dedicat, conform spiritului timpului, „în semn de recunoștință și devotament", prima sa lucrare de mari proporții principelui Mihail Sturdza, iar la 21 ani a devenit adjutantul acestuia. La 26 ani, Kogălniceanu era profesor de istorie națională, iar la 30 a fost nevoit să se ascundă de agenții fostului său protector.

Este de semnalat ca uluitor faptul că în creația lui Kogălniceanu — om de știință — nu există o perioadă de ucenicie. La vîrsta de 20 ani, autorul lucrării *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (Berlin, 1837) avea deja la activul său două studii, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigaines* (Schiță despre istoria, moravurile și limba țiganilor) și *Romänische oder walachische Sprache und Literatur* (Limba și literatura română sau valahă) apărînd ca un savant și cercetător matur. Aceste opere, cărora nu li se poate în nici un caz aplica epitetul de „opere de tinerețe", reprezintă un jalon important în istoriografia română. Școala lui Leopold von Ranke[1] — cunoscută prin exigența ei în ceea ce privește cercetarea minuțioasă a izvoarelor — prin care M. Kogălniceanu a trecut la Berlin, a avut o influență hotărîtoare asupra metodelor de cercetare ale tînărului savant. Kogălniceanu s-a rupt în mod hotărît cu tradițiile cronicarilor, putînd fi considerat, prin urmare, alături de N. Bălcescu, fondatorul istoriografiei românești, în sensul modern al acestui cuvînt.

În cuvîntul de deschidere la lecțiile sale ținute la Academia Mihăileană din Iași (1843) el spunea: „Pînă acum toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decît biografia domnilor, nepomenind nimica de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor, și fără care stăpînitorii n-ar fi nimică. Mă voiu sili să mă feresc de această greșeală de căpetenie; ci, pe lîngă istoria politică a țerilor, atît cît voiu fi ajutat de documenturile și tradițiile vechi, voiu căuta a vă da o idee lămurită asupra stării sociale și morale, asupra obiceiurilor, prejudecăților, culturii, negoțului și literaturii vechilor români."

Împreună și aproape concomitent cu Bălcescu, Kogălniceanu s-a dedicat studierii mișcărilor maselor populare. El, ca și Bălcescu, a colaborat la prima publicație istorică și arhivistică care a apărut în principatele române: *Magazin istoric pentru Dacia*. În 1852, a editat o culegere de cronici moldovenești, iar peste 20 ani, revenind la acestea, a publicat *Cronicile României* sau *Letopisețele Moldovei și Valahiei*.

Kogălniceanu nu a fost niciodată un savant de cabinet, istoria fiind pentru el un manual al vieții, „cartea de căpetenie a popoarelor și a fiștecărui om îndeosebi, pentru că fiștecare stare, fiștecare profesie află în ea reguli de purtare, sfat la îndatoririle sale, învățătură la neștiința sa, îndemn la slavă și la faptă bună".

La fel ca și Bălcescu, Kogălniceanu lega strîns istoria de viață, de contemporaneitate, de problemele arzătoare ale zilei. Documentele îi furnizau un bogat material pentru critica feudalismului. În ochii lui, paginile îngălbenite ale cronicilor erau pagini însîngerate de războaie, pagini îmbibate de lacrimile și sudoarea țăranilor. Critica lui este o critică serioasă, violentă, necruțătoare, fiind făcută însă dintr-un alt unghi de vedere decît cel al lui Bălcescu — ideologul democrației țărănești, pentru care temeiul istoriei îl reprezenta procesul revoluționar. Mihail Kogălniceanu, exponent al burgheziei, interpreta ideea de progres punînd principalul accent pe încrederea în rațiunea umană. În istorie, Kogălniceanu căuta și găsea exemple care să confere individului încredere în mersul ascendent, ireversibil, al evoluției sociale și naționale. „Progresul — proclamă el — constituie o lege a omenirii și orice s-ar întîmpla țara nu poate să se întoarcă înapoi".

Influența ideilor iluministe asupra lui Kogălniceanu este incontestabilă și însemnată, el pronunțîndu-se în favoarea unei „revoluții pașnice, fără vărsare de sînge, pe care o săvîrșesc, în folosul omenirii și al poporului nostru, aburii, mașina tipografică, cele mai reprezentative propăvăduitoare ale civilizației".

Concepțiile istorice ale lui Kogălniceanu poartă amprenta amplelor sale cercetări. Nu numai viața, dar și cronicile, precum și temeinica cunoaștere a istoriografiei străine a vremii sale, în special a celei franceze și germane, i-au sădit în suflet aversiunea față de feudalism, fără să-l conducă însă la acceptarea unei căi revoluționare de răsturnare a acestuia.

Pe plan filozofic, prin concepțiile sale, el se situa pe poziția apărării ideilor tradiționalismului, negînd posibilitatea unei întreruperi totale și bruște a procesului continuu, a unei rupturi cu trecutul, considerînd necesară preluarea unor elemente din trecut valabile pentru progres: „Adevărata civilizație — spunea el — este aceea care o tragem din sînul nostru, reformînd și îmbunătățind instituțiile trecutului cu ideile și propășirile timpului de față".

Prezența elementelor materialiste și dialectice în concepția filozofică și sociologică a lui Kogălniceanu este absolut evidentă, recunoscînd existența „naturii care se dezvoltă după anumite legi". Lui îi aparțin următoarele cuvinte: „fiecare cucerire a științei, industriei și a artelor este o victorie asupra materiei, subordonarea acesteia nevoilor

(Continuare în p. 53)

[1] Leopold von Ranke (1795-1886), profesor de istorie la Universitatea din Berlin, considerat de Nicolae Iorga „istoricul tip".

ÎNSEMNĂRI POLITICE

GRIGORE GAFENCU

Omul care în primăvara anului 1939 declina într-o manieră diplomatică dar neechivocă invitaţia de a se afla la Berlin de ziua lui Hitler era Grigore Gafencu. Cunoscut cititorilor noştri din acele „gînduri de departe" publicate în 1979, în care fostul ministru al afacerilor externe (1938-1940) spunea că actul de la 23 August 1944 „împlineşte toate năzuinţele şi toate străduinţele mele. România — scria Grigore Gafencu — a ieşit din cîrdăşia nazismului degradator, s-a lepădat de grozava răspundere a catastrofei care răscoleşte lumea, ea reintră pe făgaşul politicii ei tradiţionale şi uneşte prezentul cu trecutul său şi cu credinţa ei de ţară europeană".

Ca adevărat patriot aflat însă departe de ţară, Gafencu scria: „Binecuvîntez pe toţi acela care au avut înţelepciunea şi curajul de a rupe legăturile cu Germania hitleristă şi le doresc tuturor celor care au fost făptaşii eliberării ţării, numai bine".

Viaţa şi cariera lui Grigore Gafencu, ca şi limitele activităţii sale şi chiar erorile din ultimii săi ani, au fost atunci succint retrasate[1]. Iată-ne acum, la capătul unei investigaţii de ani de zile, în faţa altor însemnări ale aceluiaşi om politic. Ele sînt mai timpurii şi aparţin primei perioade a activităţii sale de ziarist, diplomat, ministru, economist, parlamentar. Avem o agendă din anii 1929-1935. În ea Gafencu şi-a notat evenimente, reacţiile lui şi ale altora la evenimente, aprecieri şi pronosticuri, în sfîrşit impresii şi păreri despre viaţa politică românească a deceniului patru.

Ceea ce frapează în cea mai mare măsură la notiţele zilnice ca şi la sintezele lunare sau anuale scrise de Gafencu este luciditatea tînărului om politic din rîndurile aripii ţărăniste a P.N.Ţ. Contactul său personal cu fruntaşii vieţii politice şi economice a epocii (spre sfîrşitul carierei sale, în anii 1937-1940, îl vom regăsi pe Gafencu în consiliile de administraţie a cîtorva importante societăţi ea LARES, IAR, Banca Chrissoveloni, Societatea franco-română, Vulcan, Seta, Standard etc.), ca şi intensa sa prezenţă publicistică (fondator şi director la Revista vremii — bilunar politic, literar şi economic —, la Argus, ziar al cercurilor financiare şi economice, la cotidianul de mare tiraj Timpul, la Agenţia de presă Rador) îl plasau într-o poziţie extrem de avantajoasă pentru a cunoaşte atît evenimentele publice cît şi pe cele de culise ale lumii burgheze, din ţară şi de peste hotare. Nota lucidităţii sale o dau democratismul şi patriotismul său consecvent, manifestate cu tot mai multă pregnanţă pe măsura înmulţirii atentatelor şi ameninţărilor la adresa existenţei libere şi independente a statului naţional unitar român, înfăptuit ca urmare a luptei maselor populare prin marea unire de la 1 decembrie 1918. Se poate constata din lectura notelor sale zilnice că era un convins antifascist (dovadă ridiculizarea veleităţilor dictatoriale ale lui Carol II de a copia pe Mussolini) şi un antihitlerist avant la lettre (dovadă combaterea de către el de la tribuna Parlamentului român a ieşirilor

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1979.

antisemite ale lui A.C. Cuza, lupta împotriva concepţiilor mistico-legionare ale filozofului Gărzii de fier, Nae Ionescu şi, mai mult decît atît, prevederea de către el a încercărilor de a se impune României „o politică made in Germany", încă înainte de venirea lui Hitler la putere.

În perioada la care se referă însemnările ce le publicăm în acest număr, Gafencu a fost un timp secretar general la Ministerul de externe, apoi subsecretar de stat la Departamentul unificat al lucrărilor publice şi comunicaţiilor şi, ulterior, subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri în guvernele formate de Partidul Naţional-Ţărănesc şi prezidate de Iuliu Maniu, guverne rezultate din alegerile din toamna anului 1928, cîştigate cu mare majoritate de voturi de acest partid (77,8% din totalul voturilor).

Între numeroasele evenimente şi întîmplări pe care el le evocă sînt cu deosebire importante pentru politica internă şi externă problema optanţilor, cea a împrumutului extern, protocolul Litvinov, restaurarea domniei lui Carol II.

Problema optanţilor derivă din faptul că un grup de persoane de naţionalitate maghiară care, pînă la 1 decembrie 1918, locuiseră în Transilvania, iar după proclamarea unirii cu România şi semnarea Tratatului din 4 iunie 1920 de la Trianon optaseră pentru cetăţenia ungară, s-au arătat nemulţumite de aplicarea reformei agrare promulgate de guvernul român în 1920-1921 şi în urma căreia proprietăţile lor din Transilvania au căzut sub incidenţa legii de care au beneficiat ţăranii români, unguri, germani. Ca atare acest grup (denumit în analele juridico-diplomatice „optanţii") s-a adresat statului român şi ulterior Societăţii Naţiunilor spre a fi despăgubit pentru fostele sale proprietăţi, solicitînd o sumă de 1 miliard şi jumătate lei aur (45 miliarde hîrtie monedă). După îndelungi dezbateri şi tratative (în cursul cărora au avut loc celebrele dueluri diplomatice de la Liga Naţiunilor între Nicolae Titulescu şi contele Apponyi) cu o durată de şapte ani, România a obţinut cîştig de cauză. În 1927 a avut loc audierea reprezentanţilor celor două părţi, iar Consiliul Societăţii Naţiunilor a însărcinat un comitet compus din trei membri cu studierea şi rezolvarea problemei. În 1929, dată la care Gafencu se afla, împreună cu Titulescu, la Geneva, comitetul condus de Sir Austen Chamberlain a sugerat urmărirea următoarelor principii:

1. Dispoziţiile reglementînd pacea în urma războiului din 1914-1918 nu exclud deloc de la punerea în practică a unui plan general de reformă agrară pe supuşii unguri (înţelegînd aici pe cei din Transilvania ce au optat pentru cetăţenia ungară);

2. Nici o inegalitate nu trebuie să existe între români şi unguri, fie în termenii legii agrare, fie în modul aplicării ei;

3. Cuvintele „sechestru" şi „lichidare" menţionate în art. 250 [Tratatul de la Trianon] care nu vizează decît teritoriile retrocedate de către Ungaria se aplică numai măsurilor luate împotriva proprietăţii ungurilor din numitele teritorii şi atît cît proprietarul este cetăţean ungur.

Consiliul Societăţii Naţiunilor a adoptat aceste principii (şi a recunoscut compatibilitatea reformei agrare din România cu Tratatul de la Trianon), invitînd părţile să se conformeze. România le-a acceptat, în timp ce Ungaria le-a respins. Problema a fost soluţionată la Haga (ianuarie 1930).

Problema împrumutului extern decurgea din situaţia economică dificilă a României care, încă din 1929, cunoştea marcante semne de instabilitate. Evoluînd în cadrul sistemului economiei capitaliste, România avea să resimtă extrem de puternic şocul marii crize din 1929-1933. După unele calcule, în 1929 datoria publică externă se ridica la 147 miliarde lei.

Stabilizarea concepută de guvernul liberal şi realizată în 1929 de naţional-ţărănişti a constituit un nou pas pe calea subordonării României marilor monopoluri financiare din străinătate (s-a instituit oficial controlul străin asupra finanţelor ţării). Elementul principal al „programului de stabilizare" a fost împrumutul contractat în străinătate, pe care se sprijinea întreaga operaţie de redresare a leului.

Prin acordul de la Paris (31 mai 1928) creditorii străini au reuşit prin presiuni să obţină revalorizarea rentelor româneşti, achitarea lor nu la valoarea nominală a titlurilor, ci la o valoare crescută cu procentul de depreciere a valutei în care erau exprimate aceste titluri. Prin convenţia pentru lichidarea litigiilor financiare cu Germania (Berlin, 10 noiembrie 1928), România a trebuit să renunţe la drepturile şi creanţele sale în Germania, în schimbul unor compensaţii derizorii. La 1 iulie 1929, exploatarea monopolurilor chibriturilor a fost concesionată pe 30 ani trustului suedez Svenska Tändsticks Aktie Bolaget în schimbul celor 30 milioane dolari pe care le subscrisese la împrumutul de stabilizare. Iar în 1930 — pentru un împrumut de 8 milioane dolari — telefoanele au fost concesionate companiei International Telephone and Telegraph Corporation.

În scopul garantării împrumuturilor, creditorii străini au impus crearea Casei Autonome a Monopolurilor, instituţie căreia statul i-a transferat exploatarea monopolurilor. Prin intermediul C.A.M., toate veniturile monopolurilor statului au fost gajate grupurilor creditoare de peste hotare.

Împrumutul principal „de stabilizare", în valoare de 100 740 750 dolari, semnat de guvernul naţional-ţărănist la Paris la 2 februarie 1929 cu un grup de bănci internaţionale, a fost emis cu o dobîndă nominală de 7% (dobînda reală 8,1%); Statul român a încasat numai 87, 3 milioane (86,7%) — restul fiind comisioanele plătite celor care au tratat împrumutul, taxe, diferenţe de curs etc.

Aderarea la protocolul Litvinov a fost unul dintre cele mai importante acte de politică a României în perioada interbelică. La 27 august 1928 se semnase la Paris Pactul general de renunţare la război ca instrument al politicii naţionale, pact iniţiat de secretarul Departamentului de stat al S.U.A., Frank Kellogg, şi de ministrul de externe francez, Aristide Briand. Pactul obliga ţările semnatare să renunţe la

război, ca mijloc de reglementare a litigiilor internaţionale, şi să rezolve aceste litigii numai pe cale paşnică. Pactul nu prevedea un termen după expirarea căruia obligaţiile decurgînd din el ar înceta să fie în vigoare, nici posibilitatea pentru statele contractante de a-l denunţa sau a se retrage din el. Pactul nu interzicea alte forme de folosire a forţei şi nici nu prevedea măsuri pentru constatarea violării prevederilor sale. De asemenea, el nu interzicea declanşarea războiului decît în raporturile dintre statele contractante şi nu prevedea măsuri concrete menite să asigure menţinerea păcii şi securităţii internaţionale. Cu toate lipsurile sale, pactul a constituit un pas însemnat pe calea statornicirii dreptului statelor la pace şi securitate internaţională, a interzicerii recurgerii la folosirea forţei şi a ameninţării cu forţa ca mijloace ale politicii externe a statelor. România a aderat la acest pact la 9 februarie 1929. Pînă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, îl semnaseră 63 state, inclusiv Germania, Italia şi Japonia. Prevederile pactului au fost invocate de Tribunalul Militar Internaţional de la Nürnberg în motivarea sentinţei de condamnare a principalilor criminali de război nazişti.

Protocolul de la Moscova, numit şi protocolul Litvinov, după numele diplomatului Maxim Litvinov, adjunct al ministrului de externe sovietic care, în ianuarie 1929, a adresat propunerea ca o serie de state să urgenteze punerea în aplicare a Pactului Briand-Kellogg, a fost încheiat la 9 februarie 1929 între U.R.S.S., România, Polonia, Letonia, Estonia. Prin acest protocol semnatarii se obligau să pună în aplicare prevederile Pactului Briand-Kellogg fără să mai aştepte ratificarea lui de către toate statele semnatare.

Pe plan intern problema restauraţiei lui Carol II, care a dominat viaţa politică românească a anului 1930, prilejuieşte lui Gafencu atît o incursiune în pregătirile acestela şi în slăbiciunile regenţei (vezi Magazin istoric, nr. 12/1971), cît şi o remarcabilă anticipare a orientării monarhului spre un regim de dictatură personală, al cărui embrion ei îl detectează încă din momentul revenirii sale pe tron. Aşa după cum sesizează dualitatea caracterologică a şefului naţional-ţărănist, Iuliu Maniu, faţă de Carol II şi alte meandre ale politicianismului acelor vremi, inclusiv confuzia şi licitaţia pentru putere din sînul P.N.Ţ.

Unit cu luciditatea politică, talentul de publicist al lui Gafencu creionează veridice tablouri de epocă.

În redarea fragmentelor din însemnări, pînă acum inedite, am respectat ortografia din manuscrisul original, introducînd, acolo unde se simţea nevoia, între paranteze drepte, explicaţii, iar la subsol o serie de note; cele aparţinînd autorului le-am marcat prin sigla G.G. Întreruperile în text prin trei puncte de suspensie.

Cristian POPIŞTEANU,
Dumitru PREDA,
Mihai RETEGAN

3 martie [*1929*]. Sosire la Geneva. Lungă şi agitată conversaţie cu d. Titulescu. Împrumutul! Formularele de arbitragiu! Optanţii!!

În chestia împrumutului[1] îmi arată telegramele lui Popovici[2]: „Contăm pe dv. şi pe toate silinţele dv. ca să putem încheia cu Schroeder. Etc., etc..." Totuşi Popovici pleacă la Paris fără să spuie nimic lui Tit[ulescu] care rămîne în aer la Londra. Iar cînd *Adevărul* publică reportagiile lui Blumenfeld despre „sabotarea împrumutului francez" de către Tit[ulescu], guvernul tace. De aici o foarte firească supărare! Declaraţii ca acestea: „Voi fi ministru la Londra şi Geneva, iar nimic mai mult". Sau: „Legătura sufletească şi de perfectă încredere între guvern şi mine e ruptă..." Nemulţumirea e firească şi cît se poate de legitimă. Titulescu e prea încîntat însă de atmosfera genevează pe care o regăseşte după zece luni de absenţă, ca să-şi piardă vremea cu supărări. E mai vioi ca niciodată. Sclipitor de inteligenţă şi de har. Suportă aerul şi „curanderele" [curenţi de aer]. Pasionat de dezbaterea care începe. Mai în formă ca oricînd.

4 martie [*1929*]. Titulescu, Briand[3], Zaleski[4], Massigli[5]. Încerc să împac pe Tit[ulescu] cu oferta noastră în chestia optanţilor. Imposibil. Suma e „uriaşă", nu am luat nici o garanţie pentru a salva poziţiile juridice cîştigate, tot procedeul e „monstruos". Îi citesc, cu forţa, textul dictat de d. Maniu, dar nu reuşesc să-l conving. Declaraţia d-lui Maniu că vom cere la sfîrşit respectarea celor trei principii Chamberlain îl linişteşte totuşi. Şi îmi dictează un contratext, cerînd drept condiţii *sine qua non* pentru oferta noastră acceptarea celor trei condiţii şi stabilirea unei corelaţiuni între plăţile ce le vom face şi reparaţiile maghiare. Cînd îl rog să mă ajute să punem membrii din Consiliu ca să stăruie pe lîngă maghiari ca să coboare la una sută milioane coroane, Titulescu se opune revoltat. După cîteva clipe mă duce totuşi cu o seducătoare gentileţe la Briand.

Briand mă primeşte în salonul său din Hotel des Bergues. Încovoiat, îmbătrînit, livid la faţă. Ochii însă mai ageri ca niciodată. Mă întreabă de noul guvern: *ça à l'air de marcher*

---

[1] Adnotare pe margine cu creionul: „Rog acţionaţi repede ca să nu pierdem termenul Ligii Naţiunilor. Înţelepciunea dv. va [alege?] cal a potrivită. Veţi face un mare serviciu ţării" n. — G.G.

[2] Mihai Popovici — lider P.N.T.; titular la Departamentul finanţelor (10 noiembrie 1928-14 octombrie 1929) în primul guvern Maniu.

[3] Aristide Briand (1862-1932) — om politic şi diplomat francez. Prim ministru şi ministru de externe în repetate rînduri.

[4] Augusto Zaleski — om politic polonez, ministru al afacerilor externe (1926-1932), membru în Consiliul Societăţii Naţiunilor (1929-1930).

[5] René Massigli — diplomat francez, şeful serviciului francez la Societatea Naţiunilor (1928-1933), ambasador în Turcia (1938-1940), Anglia (1944-1955).

Conferința Comisiei internaționale a cooperării intelectuale a Ligii Națiunilor: printre participanți, N. Titulescu și Albert Einstein (primul și respectiv, al treilea din stînga. Din revista Ilustrațiunea română, *14 august, 1930)*

très bien cette affaire-là? !(Pare că treaba aceea merge foarte bine). Plasez o scurtă tiradă de „propagandă". Alegerile libere, destinderea politică, concentrarea într-un mănunchi a tuturor forțelor naționale, unificarea sufletească, învingerea definitivă a forțelor centrifugale și a iredentismului și totuși satisfacerea minorităților. Briand dă din cap cu simpatie. Mă întreabă despre protocolul Litvinov. Tit[ulescu] explică și laudă guvernul. Adaug cîteva explicații cu privire la rezervele rusești și la condițiile noastre. Briand declară că propunerea rusească i-a părut de la început interesantă și că a îndemnat pe polonezi să o accepte... vorbă să fie! (demersurile d-lui Puaux!)[1]...

Zaleski e foarte plictisit de chestia minorităților. O pregătește de trei luni și tot n-a nimerit formula de apărare. Ne prezintă un text de declarație inacceptabil. Tot ce trebuie ascuns e zis pe șleau: demersul de la Paris, pretenția de reciprocitate etc. Dar nu are ambiții de autor. „Schimbă ce vrei", spune el lui Tit[ulescu]. Și, în cîteva clipe, Tit[ulescu] schimbă tot. Nu lasă o frază netăiată, o virgulă neschimbată. O nouă declarație e ticluită, scurtă, netedă, precisă. Zaleski e încîntat de rezultatul acestei „colaborări".

Peste noapte izbucnește o panică în apartamentele lui Tit[ulescu]. Zaleski comunică hotărîrea sa de a adăuga cîteva fraze la declarația preparată în comun. Și ni se dau indicații că aceste declarații vor fi un întreg discurs. Tit[ulescu] nu doarme toată noaptea.

Prima zi a conferinței aduce o surpriză. Cererea Lituaniei de a participa la Consiliu, deoarece chestia minorităților o interesează, dă loc la însărcinarea juriștilor să „avizeze și să raporteze". Iar ședințele sînt suspendate pe două zile.

Zile de agitație prin holeluri: Cunoscuta diplomație de halluri și coridoare. Texte secrete circulă, sînt amendate și corectate. Prin ascensoarele hotelurilor trec sus în jos și jos în sus, fără încetare, toate celebritățile europene — toți sarabernarzii[2] politicii internaționale, cum le zice Nușeta [soția lui Gafencu, de origine franceză, d ecedată în 1979 la București].

5 martie [*1929*]. Tit[ulescu] mă plimbă prin Palatul Ligei, alias Hotel National, ca toți pontifii secretariatului. Sugimura[3], enorm japonez, ne dezvăluie cu o politețe rafinată, extrem orientală, dedesupturile chestiunii minorităților. De asemeni, marchizul Paulucci[4] ne dă informații interesante despre ce se petrece în culise.

Sir Eric Drummond[5] ne primește în marele său birou,

---

[1] Gabriel Puaux (1883-1969) — diplomat francez, ministru al Franței la București în perioada 1928-1933.

[2] Sarah Bernhardt (1844-1923) — aluzie la celebra actriță franceză renumită, prin primele creații ale rolurilor pieselor lui Dumas-fiul, Sardou, Rostand și prin cele ale marilor roluri din tragediile clasicilor Racine, Corneille, Musset și Hugo (acesta din urmă i-a dedicat cîteva piese).

[3] Yotaro Sugimura (1884-1937) — diplomat japonez, director al Secției politice la Liga Națiunilor și subsecretar la Secretariatul Societății Națiunilor.

[4] Paulucci di Calboli Giacomi — marchiz, diplomat italian, subsecretar general al Ligii Națiunilor, director al informațiilor.

[5] Sir Eric Drummond (1876-1951) — diplomat britanic, secretar general al Societății Națiunilor (1929-1932).

unde se întîlnește cîteodată Consiliul în ședințe secrete, ca aceea în care s-a gîtuit dreptul nostru în chestia optanților.

Vorbim de chestia minorităților, de politica guvernului Maniu, de refacerea României. Ajungem la chestia optanților. Titulescu joacă rolul supăratului cu atît mai bine cu cît e încă foarte supărat. Eu joc rolul vinovatului din prea multă generozitate. Sir Eric ascultă cu interes și simpatie. Laudă guvernul nostru că a luat inițiativa regulării pe cale directă a chestiunii optanților. E gata să sfătuiască pe maghiari să coboare pretențiile lor pînă la una sută milioanc.

Vorbim de împrumut. Sir Eric, cu toată reputația sa de gentleman rezervat, își exprimă mirarea că nu am trecut pe la Geneva unde ne-am fi putut ușor „înțelege și împrieteni cu toată lumea". Mă conving că au rămas resentimente la Geneva.

(La Secretariat, Oprescu[1] insistă să dăm viață Comitetului național pentru cooperarea intelectuală. Filotti[2] nu a scris încă nimic pînă azi).

Vizita la [Kosta] Kumanudi [ministru de externe al Iugoslaviei], cu Titulescu. Chestia minorităților. Chestia optanților. Procesul arhiducelui Frederic. Cîteva cuvinte despre Mica Antantă Economică[3] și despre conferința de la Belgrad.

---

[1] George Oprescu (1881-1969) — istoric și critic de artă român; secretar al Comisiei de cooperare intelectuală a Ligii Națiunilor (din 1923); membru al Academiei Republicii Socialiste România.

[2] Eugen Filotti — ziarist și diplomat român, director al Presei în Ministerul afacerilor externe. Redactor la ziarele *Adevărul* și *Dimineața* și director al revistei *Cuvîntul liber*. Ministru plenipotențiar la Ankara pînă la 15 decembrie 1936, cînd a trecut la Atena, iar de la 23 ianuarie 1939 la Sofia.

[3] Mica Antantă Economică — la 18 februarie 1929, au avut loc la București lucrările conferinței în probleme economice a statelor membre ale Micii Înțelegeri — Cehoslovacia, Iugoslavia, România. Proiectul de colaborare economică cuprindea poșta, transporturile, vama, înființarea de Camere mixte de comerț și adoptarea unei poziții comune față de toate organizațiile economice internaționale.

BĂTĂLIA DE LA MALOIAROSLAVEȚ

(Urmare din p. 30)

ce în ce mai aprig. La 12 octombrie, forțele principale ale armatei ruse se aflau în marș, la cinci kilometri distanță de Maloiaroslaveț. Primind raportul despre începerea înfruntării armate, Kutuzov a dirijat de îndată spre Maloiaroslaveț Corpul 7 al lui Raevski, ale cărui trupe au intrat în luptă direct din mișcare. Către orele 15 orașul era, din nou, aproape în întregime curățat de inamic.

Cu gîndul la Paris

La locul bătăliei a sosit Napoleon. În ajutorul trupelor lui Beauharnais, el a destinat două divizii din Corpul lui Davout care, trecînd rîul Luja pe un pod de pontoane, întins între timp, au pătruns în oraș împreună cu alte trupe și din nou au pus stăpînire pe el. În a doua jumătate a zilei, au sosit aici, din Tarutino, și forțele principale ale armatei ruse. Ele au ocupat poziții pe ambele părți ale drumului care ducea înspre Kaluga.

Lupta pentru oraș continua. Kutuzov s-a îndreptat imediat spre trupe. „Stătea sub ghiulelele inamicului — scrie Mihailovski-Danilevski — și în jurul lui șuierau gloanțele. Era rugat cu insistență să iasă de sub bătaia focului. El însă nu asculta de sfaturile celor din jur, voind să se convingă cu proprii săi ochi despre intențiile lui Napoleon, deoarece aici era vorba de soarta întregii campanii. În nici o altă bătălie a războiului pentru apărarea patriei, Kutuzov nu a stat atîta timp sub focul dușmanului ca la Maloiaroslaveț".

Aflînd despre sosirea forțelor principale ale armatei ruse la Maloiaroslaveț, Napoleon a înțeles că drumul spre Kaluga îi era închis. Odată cu căderea întunericului, luptele au încetat să scadă ca intensitate. Orașul era în flăcări, străzile pline de cadavre. Francezii au avut aproape 5 000 morți. Pierderile rușilor s-au ridicat la 3 000 oameni. Deși trupele ambelor părți stăteau încă față în față, Kutuzov era sigur de victorie; principalul său scop, acela de a-și concentra armata pe căile de retragere ale armatei lui Napoleon, fusese îndeplinit.

Napoleon era nemulțumit de rezultatul bătăliei. Noaptea la Gorodnea, s-a consultat multă vreme cu mareșalii săi, pentru a hotărî dacă să angajeze a doua zi o bătălie decisivă sau să o evite. Aplecat asupra hărții, el s-a frămîntat îndelung, dar nu s-a pronunțat în nici un fel. În zorii zilei de 13 octombrie, Napoleon a sosit la Maloiaroslaveț, pentru a vedea încă o dată locul luptei. Pe drum era cît pe-aci să cadă în mîinile trupelor de cazaci ale lui Platov, care trecuseră noaptea peste rîul Luja și acționau acum în spatele inamicului. Numai convoaiele și cavaleria de gardă, intrate în luptă cu cazacii, l-au salvat. S-a înapoiat la Gorodnea, iar seara a dat ordinul de retragere pe drumul spre Smolensk.

Temîndu-se să nu fie ocolit prin Medîn, Kutuzov a lăsat la Maloiaroslaveț două corpuri de infanterie și două de cavalerie, sub comanda generalului Miloradovici. Apoi a dislocat forțele sale principale spre Detcino, de unde se putea acționa împotriva lui Napoleon din orice direcție. Contramăsurile luate nu numai că au închis dușmanului toate drumurile, dar i-au și neutralizat forțele. Luptele sîngeroase de la Maloiaroslaveț i-au smuls definitiv lui Napoleon inițiativa ofensivă. Rușii i-au împins armata în ținuturi pustiite chiar de el, pe drumul Smolenskului.

În istoria războiului pentru apărarea patriei, bătălia de la Maloiaroslaveț — punctul culminant al luptei pentru inițiativa strategică — ocupă un loc de o deosebită importanță. Rezultatele ei au determinat desfășurarea ulterioară a războiului și au hotărît soarta armatei napoleoneene.

În românește de
colonel (r) Nicolae CVACI

Un principe luminat pe tronul ţărilor române

CONSTANTIN MAVROCORDAT

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

În istoria frămîntată a aşa-numitului „veac fanariot" (1711-1821), domnia lui Constantin Mavrocordat apare — din multe puncte de vedere — ca o excepţie. Chiar şi o fugară trecere în revistă a datelor acestei domnii este de natură să confirme afirmaţia.

În 1730, cînd a urcat pentru prima oară pe tronul Ţării Româneşti, Constantin Mavrocordat a fost „ales în unanimitate" de Divanul ţării. Era una din puţinele ocazii în care ţara a mai făcut uz de un vechi prerogativ consemnat prin Capitulaţii — acela de a-şi alege singură domnul.

În 1769, moartea l-a aflat în scaunul domnesc, la Iaşi. Este, de asemenea, unul din rarele cazuri în sec. XVIII în care un voievod îşi sfîrşea zilele pe tron, şi nu mazilit sau în pribegie. În acest interval de 39 ani, Constantin Mavrocordat a domnit efectiv 21 ani (cea mai lungă dintre domniile fanariote) împărţiţi în zece domnii succesive: şase în Ţara Românească (între 1730 şi 1763) şi patru în Moldova (între 1733 şi 1769). Dar voievodul le-a socotit pe toate ca o singură domnie, indiferent că era vorba de Ţara Românească sau de Moldova. Astfel, el a subliniat o dată mai mult, că, în conştiinţa sa şi a epocii, cele două principate alcătuiau un întreg, separat doar vremelnic de condiţiile istorice.

O domnie atît de îndelungată trebuia să fi aparţinut unui om ale cărui calităţi s-au ridicat şi ele deasupra vremii lui. Căci oricît ar fi urmărit numai profituri din principatele române, otomanilor nu le era indiferent cum sînt administrate aceste ţări, şi pe de altă parte, oricît de mari ar fi fost imixtiunile Porţii în afacerile interne ale Moldovei şi Ţării Româneşti, poporul din cele două principate ar fi găsit mijloacele pentru înlăturarea unui voievod ce nu ar fi slujit interesele ţării. Cine a fost, aşadar, omul Constantin Mavrocordat şi care au fost realizările sale?

„Constituţia" din 1741 şi urmările ei

După ştirile furnizate de izvoarele contemporane, Constantin Mavrocordat s-a născut la Constantinopol, la 27 februarie 1711, cu aproape şapte luni înainte ca tatăl său, Nicolae, să obţină firman de la Poarta Otomană (26 septembrie 1711), prin care revenea în scaunul domnesc de la Iaşi, deschizînd astfel „epoca fanariotă" în ţările române. Familia Mavrocordaţilor[1] era una dintre cele mai distinse familii greceşti din Constantinopol, numărînd în rîndurile ei iluştri oameni de cultură şi politici. Bunicul său, Alexandru Mavrocordat Exaporitul fusese un învăţat de seamă, distingîndu-se încă din anii studiilor universitare, petrecuţi la Padova: portretul său figura în Sala celor 40, ce reunea pe cei mai vestiţi studenţi ai cunoscutului locaş de învăţămînt[2]. Despre tatăl lui Constantin, Nicolae Mavrocordat, biograful familiei, cărturarul grec Petru Depasta nota că „era vestit pentru ocupaţiunile literare şi serioasă iubire de studii", neuitînd să adauge că „domnise peste fiecare provincie a Daciei". Cît despre mama viitorului domn, Pulheria, acelaşi cronicar afirma că era o femeie distinsă, „împodobită mai ales cu frumuseţea onestităţii".

Crescut — cum subliniază N. Iorga — „din cea mai fragedă tinereţe în Ţara Românească", la curtea domnească din Bucureşti (unde Nicolae Mavrocordat a domnit în două rînduri: 1715-1716 şi 1719-1730), şi înzestrat cu însuşiri intelectuale deosebite, tînărul Constantin a reuşit să ajungă repede — după mărturia altui cărturar grec contemporan, Markos Antonios Katsaitis — un principe „foarte erudit, petrecîndu-şi toate orele libere din zi şi o mare parte din noapte în lectură continuă". Marele cronicar român, Ion Neculce, mărturiseşte şi el că lui vodă „îi era dragă învăţătura, corăspundeţii [corespondenţe] din toati ţările străine să aibă, prè silitor spre veşti, ca să ştil ce să facì pintr-alte ţări".

Educaţia tînărului prinţ se făcea şi într-o ambianţă culturală favorabilă, tatăl său posedînd, la acea vreme, una dintre cele mai valoroase biblioteci din Europa. Dealtfel, tatăl a avut un rol hotărîtor

Stema lui Constantin Mavrocordat, reunind pe cele ale Moldovei şi Ţării Româneşti

în instruirea tînărului beizadea, urmărindu-i îndeaproape pregătirea nu numai din punct de vedere cultural, dar şi pentru a-l învăţa cu treburile conducerii statului. Căuta să-l deprindă — spune Depasta — „cu osteneala în studierea ştiinţelor" şi să-l introducă tot mai mult „în învăţătura enciclopedică", dar era interesat, de asemenea, să-l iniţieze în „ocupaţiunile politice", deoarece nădăjduia să-l lase „succesor la putere şi demnitate", fiind convins că fiul său era predestinat să ajungă „diriguitor statului şi popoarelor" — previziune ce a devenit realitate în 1730, cînd, după moartea tatălui său, Constantin — în vîrstă de numai 19 ani — a fost „ales în unanimitate — domn Valahiei (Daciei)".

Posedînd o vastă cultură, rod al îndelungatelor lecturi, tînărul principe a fost adînc influenţat de ideile filozofice ale timpului, îndeosebi ale lui Voltaire şi ale altor enciclopedişti, devenind el însuşi un principe „luminat" ce şi-a dat seama de necesitatea reînnoirii multor instituţii feudale, îndeosebi cele ce vizau sectoarele fundamentale ale ţărilor române. Astfel, corespunzător nevoilor vieţii interne a principatelor, în 1741 Divanul ţării adopta un şir de măsuri complexe reunite în *Mercure de France* (unde au fost publicate în 1742) sub numele *Constitution*. Această „Constituţie" cuprindea o reformă fiscală consfinţind înlăturarea dărilor în natură (corespunzătoare economiei feudale dominante) şi înlocuirea lor cu dări în bani. Totodată, reforma desfiinţa răspunderea colectivă a satelor faţă de fisc, fiecare ţăran fiind răspunzător pentru darea fixă pe care trebuia s-o achite la patru termene („sferturi").

La reforma fiscală din 1741, Mavrocordat a adăugat o reformă administrativă, boierii — scutiţi de dări — urmînd să primească pentru slujba lor lefuri; voievodul căuta astfel să înlăture sistemul feudal al veniturilor din slujbă, sistem generator de abuzuri. Totodată, el a adoptat o reformă judiciară, conform căreia judecătorii erau numiţi dintre boierii mari fără slujbe; ispravnicii primeau şi ei atribuţii judecătoreşti, cele mai însemnate pricini rămînînd a fi judecate de către domnie.

În sfîrşit, reforma militară a lui Constantin Mavrocordat prevedea desfiinţarea vechii oştiri a slujitorilor şi a curtenilor, la sediul fiecărei isprăvnicii rămînînd numai cîte un steag sub conducerea unui căpitan. Foştii oşteni deveneau ţărani „aşezaţi" pe moşii, datori cu birul şi claca, mărind astfel numărul bra-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1977; 6/1976.

ţelor de muncă de care dispuneau boierii. „Constituţia" din 1741 statornicea totodată obligaţia tuturor oamenilor liberi cu învoială de a da dijmă şi de a efectua claca pentrú stăpînii moşiei — ceea ce corespundea necesităţilor pieţii, căci asigura o producţie sporită şi o circulaţie accentuată a banilor, dar, neîndoielnic, determina o înăsprire a exploatării.

Ultima şi cea mai însemnată dintre reformele lui Constantin Mavrocordat a fost, fără îndoială, desfiinţarea iobăgiei denumită rumânie (în Ţará Românească) şi vecinie (în Moldova). Prin hrisovul din 1746 din Ţara Românească, rumânii deveneau liberi, răscumpărîndu-se cu 10 taleri, dar fără a primi şi pămînt, ei fiind totodată obligaţi să presteze pentru stăpînul lor 12 zile de clacă pe an. În Moldova — unde decizia de abolire a fost adoptată în 1749 — eliberarea se făcea fără plata unei despăgubiri, dar cu obligaţia foştilor iobagi de a lucra 24 zile cu „nart" (adică cu normă), care fiind ridicat făcea ca zilele de clacă să fie în realitate mult mai numeroase.

Desigur, prin prevederile care vizau interzicerea dreptului ţăranilor de a se strămuta, prin convertirea dării în natură în dare în bani ca şi prin înfiinţarea clăcii, reformele nu limitau decît parţial înăsprirea exploatării şi a abuzurilor boierimii. Dar, aşa cum a remarcat A.D. Xenopol, planul de reforme al lui Mavrocordat „oricît ar fi fost de greşit, tot era mai drept şi mai echitabil decît starea îngrozitoare în care înota societatea timpului". Dacă el nu a reuşit, dacă abuzurile boierimii au anihilat multe din prevederi e reformelor — aceasta s-a datorat în bună măsură sistemului feudal al dominaţiei străine care a dus la prelungirea în timp a orînduirii feudale, la întîrzierea procesului dezvoltării societăţii româneşti. Să nu uităm, aşa cum a arătat şi Iosif Constantin Drăgan într-una din cărţile sale că abolirea „şerbiei în Ţara Românească la 1746 şi în Moldova la 1749 de către Constantin Mavrocordat a fost o premieră de valoare pentru Europa Centrală, Răsăriteană şi de Sud-Est". Reformele sale s-au integrat — firesc şi logic — în ansamblul transformărilor economice şi sociale ce aveau loc în sec. XVIII în Europa Apuseană şi nu puteau rămîne fără urmări în ţările române. Intenţia lui Constantin Mavrocordat — hrănită de lecturile din autorii iluminişti ai vremii — era să contribuie la înălţarea economică, spirituală şi morală a poporului, voievodul fiind — aşa cum l-a caracterizat în 1740 Jean Claude Flachat, vizitatór francez al curţii domneşti din Bucureşti — „domn al unui popor numeros, considerîndu-se îndatorat să-i fie părinte şi să lucreze solid la fericirea lui".

Ştirile cuprinse în principalele izvoare externe concordă, dealtfel, cu ceea ce au consemnat cronicarii noştri. De pildă, Enache Kogălniceanu (care, în general, a combătut politica reformatoare a principelui) era nevoit să recunoască audienţa de care se bucurau la domn cei sărmani: „Uşile Divanului erau deschise şi multă vorbă cu prostimea avea, cît atîta le dăduse obraz, cît nu putea nimeni din boieri ca să zică măcar cît de puţin lucru vreunui ţăran, că îndată [ţăranul] striga la vodă, şi pentru un lucru de nimica a unui ţăran cît de prost, făcea pe un boier mare mascara şi-l închidea". La rîndul său, Ion Neculce, care l-a cunoscut bine pe domnitor cu prilejul guvernărilor sale în Moldova afirma că „la divanuri [judecăţi]... să ispitè să să pui şi împotriva boierilor, unde socotè că giudecă strîmbu boierii", iar spătarul Ioan Canta arăta că vodă îi obişnuise pe oameni să se adreseze domniei. A.D. Xenopol, cu viziunea lui adîncă de istoric şi filozof, a sesizat admirabil ideile care-l călăuzeau pe Constantin Mavrocordat, afirmînd că acesta a căutat „să-şi întemeieze puterea pe poporul de jos în loc de [ajutorul] nesigur şi şovăitor al boierilor". Într-adevăr, aplicarea acestor măsuri legislative, unele dintre ele cu rezultate puţin satisfăcătoare pentru marea masă a ţărănilor contribuabili, au situat pe Constantin Mavrocordat în fruntea principilor reformatori din sec. XVIII. El se înscrie în istoria acestui veac ca un promotor de seamă al procesului de modernizare a vieţii şi a instituţiilor statale româneşti, deşi multe dintre măsurile preconizate aveau să cadă, cu timpul, în desuetudine.

Întîietate limbii române

Cunoscător a multe limbi străine (Katsaitis spune că pe lîngă limbile greacă, turcă, latină, italiană şi franceză, domnul vorbea bine românește) voievodul a fost convins de necesitatea şi folosirea limbii române în administraţie, justiţie şi biserică. Dealtfel, renumita *Condică* de hotărîri a lui Mavrocordat a fost scrisă — cum sublinia N. Iorga — „în românește, într-o excelentă limbă", spulberînd astfel „legenda ridiculă... că fanarioţii nu ştiau limba românească". Vorbind limba română, domnul dădea, totodată, porunci straşnice, unor slujbaşi, atrăgîndu-le atenţia că în corespondenţa cu el să folosească numai imba ţării. Astfel, unui funcţionar moldovean care se „învrednicise" să-i scrie în greceşte, crezînd că-i face pe plac, i-a răspuns tăios: „Cartea ce mi-ai trimis am loat şi cele scrisă am vădzut: dar pentru ce ne scrii grecești? Au aştepţi să-ţi dăm noi logofăt să scrie românește? Să-ţi cauţi logofeţăl să ne scrii românești! Să nu ne mai scrii greceşte".

Această dorinţă de a acorda limbii române locul cuvenit, l-a determinat să susţină activitatea tipografică, fiind printre puţinii domni fanarioţi care au sprijinit tipărirea cărţilor, conştient că ea serveşte românilor de pretutindeni. În prefaţa *Evangheliei* tipărită la Rîmnic în 1746, episcopul Climent aducea elogii meritate lui Constantin Mavrocordat, pentru că a depus multă sîrguinţă „ca să crească şi să se lăţească cuvîntul sfintei scripturi nu numai în ţara Măriei Tale, ci în toate ţările şi ţinuturile ce vorbesc în limba rumânească, porun-

cind a să scrie şi a să tipări multe feluri de cărţi spre folosul a tot sufletul creştinesc". Domnul a sprijinit larg şi circulaţia cărţilor şi manuscriselor dintr-un principat în altul. „Poruncit-au — spune Enache Kogălniceanu — de au adus şi cărţi pe înţeles din Ţara Românească, căci în Moldova nu se afla *Evanghelii*, *Apostoli* şi *Liturghii*".

Prin unitatea limbii cărţilor bisericeşti s-a adus o contribuţie importantă la dezvoltarea limbii literare româneşti şi, pe această cale, la întărirea unităţii tuturor românilor. Pe această linie, a dezvoltării unei limbi literare unice, la solicitarea lui Constantin Mavrocordat, Dimitrie Eustatievici, dascăl la Şcoala românească din Şcheii Braşovului a alcătuit, în anul 1757, *Gramatica românească*, prima lucrare de acest fel a limbii române. Într-o însemnare existentă pe un manuscris ce poartă data de 1 septembrie 1757, un anonim a ţinut să noteze: „*Gramatica românească* afierothisită [dedicată] preablagocestivului, prealuminatului şi preaînălţatului domn şi oblăduitor a toată Ungrovlahia, domnului Io Constandin Nicolae voevod, acum întîi izvodită prin Dimitrie Eustathiev Braşoveanul".

Dînd firească întîietate limbii române, Constantin Mavrocordat a încurajat, totodată, studierea limbilor străine şi în general a învăţămîntului aducînd reale îmbunătăţiri şcolilor superioare din Bucureşti şi Iaşi, precum şi din alte localităţi din principatele române. Neculce îl admiră, printre altele, deoarece „au dat ştire tuturor mazililor, în toată ţara ca să-ş aducă copiii la învăţătură, la şcoală, ca să înveţe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să să afle oameni învăţaţi şi în pămîntul nostru, al Moldovii".

Prin hrisovul din 28 decembrie 1761, Constantin Mavrocordat a hotărît transferarea egumenului şi călugărilor bucureşteni de la Sf. Sava la Mănăstirea Văcăreşti, urmînd ca fostul locaş religios, cu toate chiliile să fie amenajat ca săli de cursuri, dormitoare şi locuinţe pentru elevii şi dascălii Academiei Domneşti din Bucureşti. În anul următor, la 6 iunie 1762, el a dispus ca averile boierilor rămaşi fără moştenitori — care, conform obiceiului, reveneau domniei — să fie trecute pe seama şi în folosul şcolilor, creîndu-se, astfel, un buget permanent al acestora. După opinia exprimată de Ariadna Camariano-Cioran, Constantin Mavrocordat ar fi avut în vedere şi „un ajutor care consta în hrană sau îmbrăcăminte pentru elevii săraci" care frecventau şcoala.

Domnitorul manifesta un real interes pentru cunoaşterea istoriei românilor. Astfel, în anul 1742, el stăruia pe lîngă Markos Katsaitis să scrie istoria Valahiei şi Moldovei. Principele — adăuga cărturarul grec — „mi-a pus diverse alte întrebări şi mi-a ţinut multe discursuri cu privire la istoria pe care trebuia s-o alcătuiesc". Cam în acelaşi timp, prin anii 1742-1743, Constantin Mavrocordat s-a adresat şi cărturarului sas Johann Filstich „cu rugămintea de a-i furniza datele esenţiale despre istoria veche şi medievală a românilor". Rectorul colegiului braşovean s-a achitat în chip onorabil de sarcina încredinţată şi a redactat acea *Illustratio articulorum quorundam historicorum rem et historiam valachorum concernentium*, lucrare în care erau reafirmate „unitatea, continuitatea şi latinitatea românilor".

Apărător al autonomiei statale

Înzestrat cu tact şi spirit diplomatic ascuţit, Constantin Mavrocordat a urmărit cele mai diverse evenimente ce aveau loc în Europa. Textul unei scrisori din 25 noiembrie 1740 ne îngăduie să surprindem capacitatea de cuprindere şi înţelegere a multor evenimente politice de care lua cunoştinţă prin lectura ce o făcea gazetelor pe care le primea „din Olanda, Colonia, Lipsca [Leipzig], Viena şi Londra", precum şi corespondenţelor ce le primea de la agenţii săi din ţările Europei. În scrisoare, Mavrocordat cerea agentului său să-i furnizeze ştiri în legătură cu „liniştea Europei" şi dacă „va fi ea supusă vreunei tulburări". Aceste date îi erau necesare — scria Mavrocordat — deoarece — „oamenii deprinşi cu interesele politice, şi mai ales cei învăţaţi, pot încă de multe ori, prin lucrările lor, să treacă peste întunecimea viitorului".

În general, domnul a urmat linia politică a Imperiului otoman, dar ca principe, cînd în Ţara Românească, cînd în Moldova, a înţeles că nu totdeauna trebuia să dea curs poruncilor abuzive venite de la Poartă, deşi procedînd astfel şi-a riscat tronul şi chiar libertatea, fiind întemniţat de otomani în cîteva rînduri. Mavrocordat a protestat în 1736 împotriva acelor dregători otomani care, încălcîndu-şi atribuţiile şi drepturile „trec în hotarele Ţării Româneşti şi umblă din sat în sat... şi asupresc raialele [supuşii] Ţării Româneşti".

O poruncă dată în anul următor, la 3-12 martie 1737, ne oferă posibilitatea să constatăm că la cancelaria sultanului se înregistrase o nouă plîngere a voievodului împotriva olăcarilor (curieri) turci „care îşi îngăduiau să se abată din drumul lor drept şi să treacă prin Ţara Românească, persecutînd şi oprimînd în fel şi chip sărmanele raiale". Ingerinţele dregătorilor otomani în treburi care prejudiciau autonomia ţării au provocat de fiecare dată reacţia domnului. Astfel, textul firmanului din 12-21 august 1761, ne arată limpede că Mavrocordat ceruse sultanului Mustafa III să ia măsuri şi „să fie împiedicaţi şi îndepărtaţi de tot cei care ară şi seamănă cu forţa pe pămîntul Ţării Româneşti şi Olteniei, iar cei care îndrăznesc să săvîrşească fapte care tulbură bunul nizam [aşezămînt] stabilit să fie izgoniţi şi scoşi din Ţara Românească prin mijlocirea căpeteniilor lor". Protestul lui Constantin Mavrocordat a îmbrăcat, se pare, o formă destul de energică, încît el n-a rămas fără ecou la forurile de decizie de la Istanbul. În luna următoare, Mustafa III a emis un firman

prin care recunoştea statutul diferit al ţărilor române faţă de provinciile Imperiului otoman: „Ţara Românească, de la cucerirea împăraţilor şi pînă acuma, a fost înregistrată separat şi este interzisă călcarea ei cu piciorul, iar... tributul pe care trebuie să-l achite este mînuit şi procurat şi plătit de voievozi".

Cele zece domnii ale lui Constantin Mavrocordat s-au desfăşurat într-o perioadă extrem de grea pentru poporul nostru, aflat la răscrucea de interese a marilor imperii ale vremii, care purtau necontenite războaie ce au rănit adînc trupul principatelor române prin devastările la care era supus sau prin necontenitele rechiziţii din partea beligeranţilor. Şi în aceste condiţii vitrege, Constantin Mavrocordat a ştiut să se folosească cu dibăcie şi flexibilitate diplomatică de toate contradicţiile existente între Imperiul otoman, Rusia ţaristă şi Austria habsburgică, în cadrul aşa-numitei „Chestiuni Orientale" şi să apere autonomia principatelor despre care Dimitrie Cantemir spunea că „aceste a noastre două ţări... deşi groazei lumii împărăţiei turcului, bani a da obligate sînt, însă bisericile, legea, judeţele, obiceele nesmentite şi nebetegite şi le-au păzit".

Strategia diplomatică a lui Constantin Mavrocordat a fost pusă în valoare îndeosebi cu prilejul războaielor ruso-austro-turce, ale căror operaţii s-au desfăşurat, în parte, chiar pe teritoriul românesc. Mavrocordat a avut de pildă un aport deosebit la reintegrarea Olteniei (teritoriu smuls de Habsburgi în 1718) în hotarele Ţării Româneşti. Pentru a-şi atinge scopul — scria Dionisie Fotino — „Constantin vodă, mai adăugînd 100 000 lei pe lîngă tributul ţării, mai dînd apoi şi daruri la turci, a izbutit a încorpora iarăşi Banatul [Oltenia] cu Ţara Românească".

O poziţie similară a adoptat domnitorul şi atunci cînd a fost vorba să apere autonomia şi integritatea Moldovei. În răstimpul dintre 1741 şi 1743, cînd se afla a doua oară în scaunul de la Iaşi, el a reacţionat vehement împotriva feudalilor polonezi care „sărind preste şanţurile de hotar, încălcau ţara trecînd peste margini". Pentru reglementarea litigiilor de graniţă, el a cerut instituirea unei comisii mixte, cu delegaţi aparţinînd ambelor părţi interesate. Urmărind îndeaproape lucrările comisiei, voievodul a dat dovadă de multă intransigenţă revendicînd — după mărturia lui Petru Depasta — „prerogativele principatului".

Indiferent că s-a aflat în scaunul de la Bucureşti sau Iaşi, Constantin Mavrocordat a fost, în general, animat de aceleaşi idei de politică internă şi externă, ca şi cînd ar fi domnit peste un singur popor şi o singură ţară, fapt ilustrat şi de reunirea stemelor celor două ţări pe documentele emise în vremea sa. Domniile sale alternative au dat posibilitatea să cunoască mai bine năzuinţele poporului nostru în lupta pentru progres, independenţă şi unitate statală. În 1733 cînd a fost mutat din Ţara Românească în Moldova, luînd locul lui Grigore II Ghica, cei doi veri s-au întîlnit la Focşani, în prezenţa — spune Ion Neculce — „a mulţi oameni den Ţara Rumânească şi din Moldova strînşi la Milcov".

Conştient de unitatea de neam şi de limbă a locuitorilor ce trăiau la est şi la sud de Carpaţi, Constantin Mavrocordat şi-a propus să „reorganizeze în acelaşi spirit instituţiile fiscale, sociale, administrative şi judiciare ale celor două ţări", fapt care i-a determinat pe unii istorici din vremea noastră (Ştefan Pascu, Constantin şi Dinu C. Giurescu, Şerban Papacostea) să-l considere, în unele lucrări de sinteză, „cea mai remarcabilă personalitate din galeria domnilor fanarioţi". Asemenea aprecieri au constituit, dealtfel, mobilul principal care ne-a îndemnat să întreprindem demersul de faţă, ce s-a voit a fi, întîi de toate, o încercare de reconsiderare istorică a rolului pe care principele „luminat" Constantin Mavrocordat l-a avut în istoria ţărilor române din sec. XVIII.

RECUNOAŞTEREA DEPLINEI ALEGERI

(Urmare din p. 7)

respectuoase ale prinţului..." Maiestatea Sa a citit scrisoarea Voastră cu vădită mulţumire şi m-a întrebat după aceea dacă sînteţi satisfăcut de mersul treburilor din ţara Voastră? „Nu, Sire, am răspuns, căci prinţul se găseşte în greaua situaţie de a ocupa în acelaşi timp două tronuri, de a prezida două guverne, de a supraveghea lucrările celor două Camere, complicate cu o a treia putere numită Comisia centrală; astfel încît, nevoit cum este de a se transporta cînd într-o capitală, cînd în alta, prinţul domneşte şi guvernează din poştalion: este o grea sarcină pentru un singur om şi cu atît mai grea cu cît este sterilă. Toate treburile suferă în urma sîcîielilor de neînlăturat care decurg dintr-un sistem atît de complicat ca acelea în care se înfruntă cinci puteri şi fiecare tinde să constituie un stat în stat. De aceea, prinţul a hotărît să pună capăt unei situaţii atît de anormale şi să amplifice maşina guvernamentală, centralizînd administraţia celor două ţări. El vrea să ia asupră-şi răspunderea unui act serios, pentru care reclamă sprijinul Maiestăţii Voastre în caz de protest dinpartea unora dintre puterile răuvoitoare faţă de noi".

La aceste cuvinte, regele a răspuns prin cuvinte foarte încurajatoare şi a adăugat că doreşte să vadă domnind cea mai bună înţelegere între cele două guverne ale Italiei şi României, în vederea împrejurărilor viitoare. Am asigurat pe Maiestatea Sa că avem cea mai mare dorinţă de a strînge prin noi legături politice şi comerciale pe cele care ne leagă deja de Italia, şi că noi vedem în reconstituirea regatului Italiei cel mai bun punct de sprijin pentru aceea a statului român...

ASA VA PLACE ISTORIA ?

DRUMUL OREZULUI

FERNAND BRAUDEL

În continuarea incursiunii în ceea ce am putea numi istoria agriculturii, publicăm un capitol extras, ca și cele precedente ale aceluiași autor, din volumul I (Les Structures du quotidien: le possible et l'impossible), **al lucrării** Civilisation matérielle, économie et capitalisme, **apărută în Librairie „Armand Colin", în 1979. Textul a fost întrucîtva condensat, pentru o mai largă accesibilitate, iar titlul și subtitlurile aparțin redacției.**

Ca și grîul, orezul este o graminee. Ca și grîul, el provine din zonele uscate. Spre deosebire de grîu însă, orezul s-a transformat într-o plantă semiacvatică, ceea ce-i asigură o mare productivitate. Rădăcinile sale stufoase au nevoie de o mare cantitate de oxigen, pe care apa stătătoare nu ar putea-o asigura. De aceea, oricît de imobilă ar fi în aparență apa unei orezării, ea se pune în mișcare în anumite momente pentru a face posibilă oxigenarea.

În imagine: veche orezărie în China.

Primejdia apei limpezi

Să continuăm comparația cu grîul. Acesta conține substanțe hrănitoare în proporție de 50-70 la sută, în vreme ce la orez proporția atinge 80-90 la sută sau chiar mai mult. Nedecorticat, orezul se conservă mai bine și dă un randament mult mai mare la hectar (în medie, la scara mondială, 26 chintale[1], față de 16,6). Orezul oferă 3 500 calorii pe kg, ceea ce înseamnă că 1 hectar de pe care se recoltează 21 chintale de orez decorticat furnizează 7 350 000 calorii, față de 1 500 000 calorii, cît dă 1 hectar cultivat cu grîu, și 340 000 calorii, cît dau cele 150 kg carne obținute de pe 1 hectar de pășune pentru vite. În 1977, 232 milioane de hectare din uscatul globului se cultivau cu grîu, 142 milioane cu orez. Totuși, producția totală se echilibrează: 386 milioane tone grîu, față de 366 milioane tone orez (și 349 de porumb). Dar, încă o dată, fiind vorba de orezul decorticat, odată cu coaja, el pierde 20-25 la sută din greutate, deci totalul producției scade, de fapt, sub 290 milioane tone: cu mult în urma

[1] 1 chintal = 100 kg.

grîului şi chiar a porumbului, al căror înveliş este mult mai subţire.

Cam 95 la sută din orez se cultivă în Extremul Orient. El este cel mai adesea consumat pe loc, astfel încît nu există un comerţ internaţional, comparabil cu cel al grîului. Înainte de sec. XVIII, nu exista un trafic important decît dinspre China de Sud spre cea de Nord sau dinspre Indochina ori Siam (Thailanda de azi) spre India.

Ca şi grîul, orezul este originar din văile uscate ale Asiei Centrale. Dar succesul celui dintîi datează cel puţin din mileniul VI î.e.n., în timp ce răspîndirea orezului debutează abia spre anul 2 000 î.e.n., cu o întîrziere deci de cîteva zeci de secole. Orezul acvatic a început să fie cultivat în India şi, simultan sau ceva mai tîrziu, în China meridională, unde s-a instalat încet, sub forma clasică pe care i-o cunoaştem şi astăzi. De acolo, cultura lui s-a extins spre Indonezia şi Japonia, unde a ajuns pe la începutul primului secol al erei noastre. În afara lui, s-a dezvoltat şi cultura orezului uscat, mai sărac în substanţe nutritive, pe terenuri păduroase incendiate şi semănate, fără nici o prelucrare prealabilă a pămîntului, cenuşa servind drept îngrăşămînt, iar recolta putîndu-se strînge după cinci luni şi jumătate.

Încă din sec. IV şi III î.e.n. irigarea orezăriilor era foarte răspîndită în China, unde se practica o veritabilă politică guvernamentală de mari desţeleniri şi se introdusese o agronomie ştiinţifică, implicînd forţa hidraulică. O lucrare chineză din 1210 înfăţişează în desenele sale orezării cu pompe de irigare cu pedale şi pluguri trase de bivoli. Ceea ce îi frapa pe vizitatorii străini ai Chinei era fantastica utilizare a solului. „Toate cîmpiile sînt cultivate, scria un preot iezuit, du Halde, în 1735. Nu se văd nici garduri vii, nici şanţuri şi aproape nici un copac, într-atît se tem locuitorii să piardă vreun petic de teren". În sec. XV, Angkor Vat din Campuchia de astăzi, era o capitală înfloritoare, înconjurată de orezării, cu un complex sistem de irigaţii. Apa era tulbure, ceea ce avea un dublu avantaj: contribuia la fertilitatea solului şi nu convenea ţînţarilor anofeli, purtătorii malariei. De îndată ce cîte un rîu mai limpede năvălea în orezărie, malaria făcea ravagii, orezul se ofilea şi pădurea invada treptat cîmpiile — exact ceea ce s-a întîmplat la Angkor Vat.

Aducerea apei se realiza în funcţie de caracteristicile geografice ale zonei. În unele locuri, se foloseau conducte de bambus, care se „adăpau" la izvoarele dealurilor şi ale munţilor. În şesul Gangelui şi adesea în China, se săpau puţuri pentru apele freatice. În Sri Lanka se colecta apa de ploaie în rezervoare, mai bine-zis în nişte imense gropi. Canalele de irigaţii împărţeau, ca şi astăzi, terenul în careuri, cu o suprafaţă de cîteva arii fiecare.

Orezăriile au determinat o rapidă şi masivă populare a zonelor respective. În jurul anului 1100, China de Sud a început să întreacă din punct de vedere demografic China de Nord, spre sfîrşitul sec. XIV numărul locuitorilor fiind, respectiv, de 38 milioane şi 15 milioane. La acest gigantic salt a contribuit, fără doar şi poate, introducerea, la începutul sec. XI, a varietăţilor de orez precoce, care atinge maturitatea în cursul iernii şi care permite obţinerea a două recolte pe an.

Merite şi culpe

În 1938, sub dominaţie colonială, raţia zilnică a unui ţăran indochinez *bine hrănit* consta din 1 kg orez, 5 g grăsime de porc, 10 g sos de peşte, 20 g sare şi o anumită cantitate de frunze verzi, fără valoare calorică. În acest regim alimentar, orezul furniza ţăranului respectiv 3 500 din totalul de 3 565 calorii. Acelaşi loc predominant îl ocupa orezul la indienii aflaţi tot sub dominaţie colonială, în 1940. În medie, raţia zilnică a unui ţăran era alcătuită din 560 g orez, 30 g mazăre sau fasole, 125 g legume proaspete, 9 g ulei vegetal, 14 g peşte, carne sau ouă şi o cantitate neglijabilă de lapte. În 1626, un alt călător iezuit, preotul de Las Cortes, scria că „o strachinioară plină de orez cu apă fără sare alcătuieşte pîinea cea de toate zilele a chinezului". Un deceniu mai tîrziu, Johann Albrecht Mandelslo nota că pînă şi europenii instalaţi la Goa, în India, preferă orezul fiert pîinii de grîu. Tot el semnala că în China se face un vin de orez, „de culoarea chihlimbarului, care îmbată la fel de bine ca şi cel mai bun vin din Spania".

Pretutindeni unde orezul reprezenta hrana principală, dacă nu chiar exclusivă, această cereală şi-a impus o veritabilă tiranie. În China veche, variaţiile preţurilor sale afectau toate domeniile de viaţă, inclusiv solda ostaşilor, care creştea sau scădea în mod corespunzător. În Japonia, lucrurile mergeau şi mai departe; înaintea unor reforme survenite în sec. XVII, orezul constituia însăşi moneda ţării. Ulterior, preţul orezului pe piaţa japoneză avea să crească de zece ori în şapte decenii, de la 1643 pînă la 1715.

În sec. XVII, Japonia a cunoscut o spectaculoasă dezvoltare a economiei şi populaţiei sale: 30 milioane de locuitori în total, dintre care numai Edo (Tokio de astăzi) număra aproximativ 1 milion în jurul anului 1700. Un asemenea progres nu a fost cu putinţă decît datorită unei creşteri constante a producţiei agricole, a unei producţii care hrănea cele 30 milioane oameni, pe o suprafaţă care în Europa n-ar fi reuşit să întreţină decît cinci — maximum zece milioane persoane. Un

(Continuare în p. 53)

CANADIENII ÎN RĂZBOI

RALPH ALLEN

La 10 septembrie 1939, Canada — stat membru al Commonwealthului britanic — a declarat război Germaniei naziste. Peste o jumătate de milion de oameni au participat, alături de aliaţi, la principalele campanii din Europa Occidentală şi alte zone ale lumii. Trupele canadiene au obţinut victorii importante în Sicilia, Italia, Franţa, Belgia, Olanda şi în nord-vestul Germaniei şi au suferit grele înfrîngeri la Hong-Kong şi Dieppe. Pierderile totale s-au cifrat la 81 000 oameni, dintre care 23 000 morţi.

În capitolul selecţionat, pentru cititorii noştri, din cartea Ordeal by Fire **(Proba focului), scrisă de istoricul canadian Ralph Allen, nu este însă vorba nici de victorii, nici de înfrîngeri. Dimpotrivă, autorul, folosind o substanţială bibliografie, jurnale de război, memorii, alte documente, analizează ciudatul concurs de împrejurări care a făcut ca, timp de trei ani şi jumătate, prima dintre diviziile canadiene trimisă în Anglia, sub comanda generalului-maior Andrew McNaughton, să nu participe la nici un fel de lupte.**

O înfruntare a avut loc totuşi „în spatele uşilor închise": Ralph Allen surprinde factorii de decizie oscilînd între impulsul de a arunca orbeşte toate forţele în calea nazismului ameninţător şi dorinţa de a jertfi cît mai puţine vieţi omeneşti. Impetuozitatea lui Churchill, luciditatea lui Francis Alan Brooke sau diplomaţia prudentă dovedită de McNaughton s-au concretizat într-o serie de ordine şi contraordine care i-au buimăcit pe soldatul de rînd, incapabil să înţeleagă, atunci şi acolo, raţiunea ultimă a ceea ce ei luau drept „nebunia generală a conducătorilor militari".

Textul, din lucrarea menţionată, este redat într-o formă întrucîtva prescurtată. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

A.M.Ş.

În imagine: pe plajele Mării Nordului, triumf spectaculos dar vremelnic al naziştilor.

Divizia 1 s-a îmbarcat la Halifax (port pe coasta Atlanticului și capitala Noii Scoții), la 10 decembrie 1939, cu convingerea că în primăvară va ajunge pe liniile de front din Europa de Vest. În realitate, abia la 10 iunie 1943, cînd a debarcat la Pachino, în Sicilia, ea a fost angajată direct în lupte, adică exact trei ani și șase luni după plecarea din Noua Scoție.

Norvegia? Dunkerque?

Divizia a fost încartiruită la Aldershot (comitatul Hampshire, Anglia) cînd „războiul ciudat"[1] a luat sfîrșit, odată cu invadarea Norvegiei de către Germania, în aprilie 1940. Ministerul de război britanic (War Office), care tot amînase să trimită trupe în Norvegia, a decis atunci să ocupe portul Narvik și nodul de cale ferată de la Trondheim. Două batalioane canadiene, „Princess Patricia" și „Loyal Edmontons", au fost înzestrate cu echipament de iarnă, transportate cu trenul pînă în Scoția, aliniate în fața navelor și... readuse la baza din Aldershot. Ce se întîmplase? Neputîndu-se hotărî nici să abandoneze complet operațiunea Norvegia și nici să riște suficiente forțe terestre și navale pentru a-i da o șansă rezonabilă de succes, War Office a trimis, în cele din urmă, numai o expediție de ostași britanici, total necorespunzătoare, care a fost curînd anihilată. Opinia publică engleză nu a putut fi potolită de faptul evident că un dezastru potențial se transformase într-o farsă umilitoare. Chamberlain a fost silit să demisioneze din postul de prim-ministru în favoarea lui Winston Churchill.

În primăvara anului 1940, care a adus cu sine căderea Belgiei și a Olandei, evacuarea miraculoasă a forțelor expediționare britanice de la Dunkerque și capitularea Franței, canadienii au fost implicați în alte două operațiuni mult mai primejdioase și utopice decît fiascoul din Norvegia.

În condițiile în care armata britanică zdrobită se retrăgea de pe ultimul cap de pod din Franța, iar eventualitatea distrugerii sau capturării ei, în întregime, părea să fie doar o chestiune de cîteva zile, War Office l-a chemat pe comandantul primei divizii canadiene, generalul-major Andrew McNaughton, pentru o conferință urgentă la Londra. În Franța, englezii, despărțiți de grosul trupelor franceze și urmăriți de nemți, aveau o disperată nevoie de protecție pentru șosele și căi ferate în flancul de sud-vest, periclitat de ofensiva inamică. Lui McNaughton i s-a cerut să le vină în ajutor, alături de o brigadă britanică, aflată deja la Calais, întărită cu forțe din propria lui divizie.

Instrucțiunile au fost primite în zorii zilei de 23 mai. La prînz, prima brigadă canadiană era gata să-și părăsească tabăra pentru Dover, iar la miezul nopții, McNaughton pleca în recunoaștere la Calais și Dunkerque peste Canalul Mînecii.

Situația i s-a părut deosebit de critică și confuză și, în timp ce primul lot al brigăzii canadiene aștepta încă pe vas, McNaughton s-a reîntors imediat în Anglia spre a se consulta din nou cu Ministerul de război. El i-a comunicat lui Sir Edmund Ironside, șeful Statului major imperial, că nu crede că puținele rezerve canadiene ar putea să amelioreze cît de cît situația. „S-ar părea — a adăugat el — după cum menționează istoria oficială a armatei canadiene — că aruncarea canadienilor în mijlocul unei mase de soldați descurajați și refugiați civili nu ar ajuta la nimic".

Decizia a fost amînată și, reluată în discuție două zile mai tîrziu. McNaughton a cerut ca artileria brigăzii să fie îmbarcată odată cu infanteria. Apoi, după ce McNaughton i-a spus ministrului de război, Anthony Eden[2], că obiecțiile lui „nu sînt provocate de timiditate ci de dorința de a obține rezultate cît mai eficiente în comparație cu efortul făcut", subliniind însă că brigada lui „ar putea pleca, cu tunuri cu tot, chiar în noaptea aceasta, dacă primul ministru sau Cabinetul de război va decide că totuși trebuie trimisă", operațiunea a fost, a doua oară, oprită. La scurt timp, Eden a primit un apel urgent de la lordul Gort, comandantul forțelor asediate și în retragere de la Dunkerque, ca măcar una dacă nu două brigăzi canadiene să fie trimise imediat în ajutorul lui. Cererea a fost supusă Consiliului de miniștri. De data aceasta, Churchill, care fusese tot timpul pentru trimiterea canadienilor peste Canalul Mînecii, a consimțit, fără tragere de inimă, la abandonarea definitivă a proiectului.

Dinamita politică

Faptul că a fost necesară o întrunire a Consiliului de miniștri britanic, pentru a se hotărî dacă o brigadă canadiană trebuia sau nu să meargă în ajutorul forței expediționare engleze, în orele ei cele mai întunecate, apare, din perspectiva timpului, doar ca o notă de subsol la tragediile și fanteziile mai mari din 1940. Dacă McNaughton ar fi fost un ofițer britanic și divizia lui o divizie britanică, el nu ar fi avut, cu siguranță, altă alternativă decît să accepte misiunea necondiționat și să o ducă, cu orice risc, la îndeplinire. Este aproape de neconceput că, într-o atare situație, ar fi putut discuta personal cu ministrul de război sau cu primul ministru britanic.

Și totuși, în timpul straniului hiatus care a durat cinci zile întregi, cei implicați au avut temeiuri rezonabile și legale pentru a proceda exact așa cum au procedat. Una dintre reglementările pe care mișcarea spre autonomie de după 1918 le-a introdus în relațiile dintre Anglia și dominioane a fost un act privind „Forțele armate aflate pe teritoriul altei țări, 1933". După interpretarea canadiană a acestui acord, trupele canadiene ascultau direct de ordinele oficialităților superioare britanice numai cînd luptau „cot la cot" în afara Angliei sau cînd, aflate pe teritoriul Angliei, acest lucru era specificat în mod deosebit.

[1] Perioadă de stagnare a operațiilor militare pe frontul terestru din vestul Europei.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4-8/1971.

La începutul celui de-al doilea război mondial, ele nu se aflau sub controlul Ministerului de război sau al unui alt for britanic. Conducerea lor superioară era răspunzătoare doar în fața guvernului Canadei. Prudenta și eficienta intervenție a lui McNaughton în strategia acțiunii de la Dunkerque și modul în care Ministerul de război s-a abținut de a-i da „ordine" directe reflectă dinamita politică ce se ascundea în spatele actului privind „Forțele aflate pe teritoriul altei țări".

În timp ce primele nave ale braveî și pestriței flote de salvare își făceau apariția la Dunkerque pentru a salva prima forță expediționară britanică de la distrugere, Churchill, fără să-și acorde o clipă de răgaz, plănuia să trimită altă forță expediționară în Franța. De data aceasta — chiar dacă perspectivele de reușită, sau numai de supraviețuire, degeneraseră de la foarte îndoielnice la fără de speranță — nu exista nici un dubiu cu privire la voința diviziei canadiene de a se arunca în luptă.

340 000 soldați, dezorganizați și neînarmați, se retrăgeau prin Canalul Mînecii lăsînd în urma lor plajele Franței pîrjolite; în toată Anglia nu mai existau decît două divizii complet echipate și gata de luptă. Una dintre ele era cea canadiană, cealaltă Divizia 52 scoțiană. Churchill a propus ca amîndouă să fie trimise în Franța, în speranța că apariția lor va întări armatele franceze risipite și, mai important, va preveni prăbușirea totală a guvernului francez și a moralului populației civile.

Era o încercare disperată, mult mai disperată decît operația anterioară, abandonată. Cu excepția lui McNaughton și a comandanților de brigadă din marea unitate pe care o conducea, precum și a ofițerilor superiori de la Cartierul militar canadian din Trafalgar Square, este îndoielnic ca vreunul din membrii Diviziei 1 să-și fi dat cît de cît seama că se angajau într-o misiune pe cît de curajoasă pe atît de sortită eșecului. Cele două divizii, sprijinite de rămășițele altor două ce se retrăgeau de la Dunkerque, trebuiau să se desfășoare de-a lungul a 240 km de front la baza peninsulei Bretagne. Obiectivul lor era de a întîrzia afluxul spre vest a patru armate germane, un timp suficient pentru a permite francezilor, care fugeau, să se replieze, și să asigure cel puțin un loc pe unde aliații să pună piciorul în Europa Continentală.

La 2 iunie, generalul-locotenent Sir Francis Alan Brooke, de-abia reîntors de la Dunkerque împreună cu supraviețuitorii Corpului 2 armată britanic, a fost chemat la Ministerul de război, informat despre planul referitor la a doua forță expediționară britanică și numit comandantul acesteia.

Un testament inutil

Dar, deși mai tîrziu, Alan Brooke avea să devină șeful Statului major imperial și avea să poarte, aproape tot timpul conflagrației, o grea povară, întrecută doar de cea a lui Churchill, despre misiunea ce i se încredințase el a scris: „Privind înapoi la război, acesta a fost cu siguranță unul dintre momentele mele cele mai negre. Știam poate prea bine ce urma să se petreacă în Franța. Speranțele mele în armata franceză se destrămaseră una cîte una, în cursul acelor lungi luni de iarnă; rînd pe rînd, temerile mele cele mai mari privind capacitatea ei de luptă și moralul ei se îndepliniseră, iar acum nu puteam să-mi fac idei false despre inevitabilul destin care o aștepta. Să fii trimis înapoi în acest cazan de fierbere, să participi cu forțe noi la ultimele etape ale dezintegrării franceze constituia, într-adevăr, o perspectivă sumbră".

Mai tîrziu, în cursul zilei, Anthony Eden l-a chemat pe Alan Brooke. „Era cuceritor și foarte simpatic și a terminat întrebîndu-mă dacă eram satisfăcut... Cred că l-am uimit spunîndu-i că eram departe de a fi satisfăcut. Că misiunea în care eram trimis nu avea nici o valoare din punct de vedere militar și nici o posibilitate de a realiza ceva... Am continuat afirmînd că probabil această acțiune avea o oarecare semnificație politică, dar doream ca el să știe clar că expediția pe care aveam să o întreprind nu avea nici o șansă de victorie și că era sortită, mai mult ca sigur, să se încheie cu un dezastru".

În același timp, McNaughton, care examinase ordinele lui Alan Brooke pentru Divizia 1, nu și-a făcut, nici el, vreo iluzie. A redactat un ordin de operații care conținea aprecierea laconică: „O divizie poate să țină pînă la 80 km de front". Apoi a dat ordin subalternilor să aducă la zi jurnalele de război și să le trimită la Londra împreună cu majoritatea celorlalte dosare din arhiva diviziei. După cum nota Charles P. Stacey[1], istoricul oficial al armatei canadiene, „Divizia 1 își făcea de fapt testamentul, deoarece avea motive serioase să-l facă".

La 14 iunie, cea mai mare parte din Brigada 1, a lui McNaughton, sub comanda generalului de brigadă Armand Smith a început debarcarea la Brest. Mișcarea trupelor a fost dirijată de către ofițerii hărțuiți din port, printr-un labirint de șosele supraaglomerate de civilii care fugeau în sens contrar. Smith și-a încărcat cele trei batalioane de infanterie și cartierul lui general în trei trenuri și a pornit spre destinația stabilită, la vreo 320 km în interior.

Cam în același timp, Alan Brooke, comandantul șef al expediției anglo-canadiene, conferea cu generalul Maxime Weygand, în vîrstă de 73 ani, comandantul suprem al armatelor Franței, sub ordinele căruia fusese plasat. Alan Brooke petrecuse ziua precedentă parcurgînd anevoie aproape 500 km pe șosele devenite impracticabile din cauza refugiaților, a mașinilor și camioanelor abandonate, și ajunsese la concluzia că Franța nu va mai rezista decît cel mult cîteva zile. El s-a dus să-l vadă pe Weygand la 8.30 dimineața. „Mi-a părut extrem de îmbătrînit și obosit... A spus că va vorbi foarte deschis. Că armata franceză a încetat de a mai fi capabilă să ofere

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1978.

o rezistență organizată și că era fărîmițată. Că Parisul a capitulat și că el era la capătul puterilor. Mi-a comunicat apoi că la Consiliul interaliat s-a luat hotărîrea de a se menține o poziție, care să străjuiască Bretagne, în fața orașului Rennes. Că, în consecință, aș putea concentra divizia canadiană în apropierea acestui loc".

Argumentul compasului distanțier

Forțele de infanterie canadiene se îndreptau deci spre est, în direcția Rennes. Artileria fusese deja încartiruită în zona locului de întîlnire, aflat în preajma orașului.

Spre amiază, Alan Brooke și Weygand au plecat cu mașina la Cartierul general al generalului Joseph Georges, comandantul armatelor franceze de pe Frontul de nord-est. „El m-a dus la o hartă mare de perete pe care era trasată o linie de-a curmezișul Franței, marcînd ultimele rapoarte primite de pe cîmpurile de luptă". Alan Brooke amintește că, „pe această linie, erau desenate cu cretă roșie mai multe umflături în formă de cîrnat. Am întrebat ce reprezentau acestea și mi s-a răspuns că erau penetrațiile forțelor armate germane... L-am întrebat de cîte rezerve mai dispunea; ridicîndu-și mîinile într-un gest de disperare mi-a răspuns: de absolut nici una, nu ne-a rămas nici un singur om sau armă".

Alan Brooke a sugerat să se revină la problema apărării acestei pungi, atît de presată, din Bretagne, cu o divizie canadiană, încă necomplet îmbarcată din Anglia, o divizie britanică, și rămășițele celorlalte două, aflate la Dunkerque. Weygand a reafirmat planul inițial: forțele anglo-canadiene trebuiau să reziste pe o linie care trecea prin Rennes și se întindea de la capătul de vest al Canalului Mînecii pînă în extremitatea nordică a golfului Biscaya. Nu exista nici un fel de apărare pe această linie. Nici șanțuri sau arme antitanc, nici rețele de sîrmă ghimpată, nici apărarea antiaeriană necesară pentru protejarea unor porturi destinate să funcționeze ca baze militare.

Alan Brooke a așezat un compas distanțier de buzunar pe hartă. Distanța de la o coastă la cealaltă era de 150 km. „I-am atras atenția lui Weygand asupra acestui lucru și el a spus că nu putea fi atît de mare. Am măsurat atunci din nou distanța sub ochii lui și i-am spus că pentru a apăra un front lung de 150 km am avea nevoie de cel puțin 15 divizii... Weygand a fost de acord că planul era «fantastic», iar Georges l-a calificat drept «romantic»!".

Cu toate acestea, Weygand a insistat că planul trebuia să fie îndeplinit, iar Alan Brooke și-a dat seama că singura cale de urmat era să ia frîiele în propriile lui mîini. El a trimis un ofițer de legătură înapoi la Londra, pe calea aerului, și a revenit în grabă la cartierul lui general pentru a telefona la Ministerul de război; în sfîrșit, după-amiază tîrziu, a obținut permisiunea de a începe retragerea.

Ordinul de întoarcere a ajuns la cele mai multe formații ale brigăzii canadiene, în timp ce se aflau pe drum în trenuri. Încă nu apăruse picior de dușman și cînd soldații Regimentului 48 scoțian, din primul tren, care ajunsese la cca. 320 km în interiorul Franței, au primit, de la un ofițer de legătură britanic, ordinul de a face cale-ntoarsă, ei l-au luat drept un individ din coloana a cincea. După ce englezul și-a dovedit identitatea, mecanicul locomotivei, un francez, a spus că întreaga acțiune pare dubioasă și periculoasă și a refuzat să întoarcă trenul. A fost silit să o facă numai sub amenințarea armei.

Prin diferite mijloace, tot contingentul canadian s-a întors în Anglia avînd numai doi oameni lipsă. Divizia scoțiană s-a refugiat prin Cherbourg, avînd coloanele germane la numai trei mile înapoia lor. Chiar și după ce aprobase retragerea canadienilor, Churchill se agăța cu încăpățînare de speranța că francezii vor continua să reziste atîta timp cît exista cel puțin un simbol de forță britanică luptînd alături de ei. Cînd Alan Brooke și-a exprimat opinia, în cursul unei convorbiri telefonice stabilită cu greu între Bretagne și Downing Street nr. 10, (sediul primului ministru britanic), că Divizia 52 trebuia să fie adusă și ea înapoi în Anglia, primul ministru a scos un strigăt de furie. „Mi-a spus că dorise cu totul altceva — își amintește Alan Brooke. Am fost trimis în Franța ca să-i facem pe francezi să simtă că îi sprijinim. Am replicat că era imposibil să faci un cadavru să simtă și că armata franceză era, practic, moartă și cu siguranță incapabilă să sesizeze că se făcea ceva pentru ea.

Convorbirea noastră a durat aproximativ o jumătate de oră și, de mai multe ori, argumentele sale au fost astfel formulate încît să-mi dea de înțeles că mă considera un fricos. Aceasta m-a înfuriat atît de tare încît, nu o dată, am fost cît pe-aci să-mi pierd cumpătul. Din fericire, în timp ce vorbeam cu el priveam pe fereastră la Drew și Kennedy (doi ofițeri superiori din divizia a cărei soartă era în discuție), șezînd pe o bancă în grădină sub un copac. Prezența lor acolo mi-a amintit tot timpul de elementele umane ale Diviziei 52 și de decizia nejustificată de a-i sacrifica fără rost. La sfîrșit, cînd mă simțeam epuizat, a spus: «Bine, sînt de acord cu dumneata!»".

Majoritatea canadienilor s-au întors la Aldershot neavînd habar că au scăpat ca prin urechile acului și plîngîndu-se în gura mare de lipsa de hotărîre și nebunia generală a conducătorilor lor militari. Dar, în incredibila vară a anului 1940 a apărut o amenințare tot atît de incredibilă: pentru prima oară de la Wilhelm de Normandia, Anglia ar fi putut fi invadată de o armată dușmană; și, dacă lucrul trebuia prevenit, sarcina ar fi revenit, în întregime, canadienilor, care, dintre toate forțele insulelor britanice, se apropiau cel mai mult de modelul unei divizii de infanterie mobilă, înarmată și gata de luptă.

În românește de
Madelena BUICLIU

ARMENI ŞI ROMÂNI

DE-A LUNGUL VEACURILOR

EUGEN PANIGHIANŢ

Printre cei 50 argonauţi care l-au însoţit pe Iason în căutarea Lînii de aur s-a aflat şi Armenion. Ajuns în Colchida — miraculoasa ţară de la poalele Munţilor Caucaz — Armenion nu s-a mai întors în patria sa, ci a rămas acolo, întemeind, pe platourile munţilor, statul armean.

Aşa spune legenda. Tradiţia istorică converge şi ea spre spusele legendei. Potrivit lui Herodot şi altor istorici ai antichităţii, armenii se înrudeau cu ramura tracă a frigienilor şi înainte de a fi trecut în Asia au locuit în Europa. Folosind considerente lingvistice, savantul bulgar Vladimir Georgiev susţine şi el originea tracă a armenilor, arătînd că frigienii şi armenii ar fi locuit la răsărit de rîul Axios (azi Vardar).

Mai bogate decît izvoarele scrise, dovezile arheologice arată că pe teritoriul Armeniei a înflorit din cele mai vechi timpuri o mare civilizaţie, ce a atins apogeul cu 12 secole înaintea erei noastre, în timpul existenţei statului Urartu, cînd au apărut cetăţi puternice: Tuşpa, Arghiştinhili, Erebuni — ultima pe locul Erevanului de azi.

După decăderea statului urartian, tribul armenilor (din cadrul acestui stat) a preluat (sec. IX î.e.n.), conducerea celorlalte triburi, asimilîndu-le treptat. De-a lungul existenţei sale, statul armean a avut de înfruntat adversităţile unor mari puteri ale vremii, ajungînd la scurtă vreme (sec. VI î.e.n.) sub dominaţia regatului persan. Înainte de a porni în marea sa expediţie împotriva sciţilor (514 î.e.n.), regele persan Darius I (521-485 î.e.n.) a reprimat, în 519 î.e.n. o revoltă armeană.

Cînd regatul persan a fost învins de Alexandru Macedon (336-323 î.e.n.), Armenia a trecut sub stăpînirea acestuia, cunoscînd astfel momente importante ale culturii şi religiei elenistice, dar suportînd şi o accentuată exploatare, ceea ce a făcut ca ea să fie permanent unul din punctele fierbinţi ale politicii acelor vremuri. Sub regele Tigranes cel Mare (95-55 î.e.n.), Armenia a atins noi momente de înflorire. În alianţă cu Mithridate VI Eupator, regele parţilor, Tigranes a purtat lupte împotriva unei noi primejdii pentru libertatea poporului armean — Imperiul roman. La început, aliaţii au obţinut o seamă de succese, reuşind chiar să-l doboare în luptă pe comandantul oştirii romane, Crassus, unul din triumvirii — alături de Cezar şi Pompei — ai Romei. Sub noua comandă a lui Lucullus (guvernatorul Asiei şi al Ciliciei) şi apoi a lui Pompei însuşi, Mithridate a suferit însă înfrîngeri, căutînd refugiu la ginerele şi aliatul său, Tigranes cel Mare.

După moartea lui Tigranes, pe tronul Armeniei a urmat fiul acestuia Artavazd II, care a continuat politica predecesorului său, de opoziţie faţă de Roma. În anul 34 î.e.n. însă, cu forţe mult superioare, Marcus Antonius a atacat Armenia. Copleşit de forţa adversarului, Artavazd II s-a predat lui Antonius, obţinînd promisiunea că va fi cruţat, iar ţara ferită de jafuri. Antonius şi-a călcat însă promisiunea. Ajunsă provincie a Imperiului roman, Armenia s-a remarcat în continuare prin repetatele lupte pentru independenţă purtate împotriva autorităţilor romane, bizantine, persane, otomane, care — rînd pe rînd — au cotropit pămîntul de la poalele Munţilor Caucaz.

Geto-daci şi armeni în antichitate

Chiar dacă între geto-daci şi armeni nu vor fi existat înrudirile de care pomenea Herodot, respectiv că armenii s-ar fi înrudit cu ramura tracă a frigienilor, geto-dacii fiind cum se ştie ramura nordică a acestui mare neam antic, între cele două popoare au existat vechi şi numeroase contacte, accentuate de faptul că într-o anumită perioadă, atît Armenia cît şi o parte a Daciei, au făcut parte din aceeaşi alcătuire politică. Încă în sec. VI î.e.n. ambele popoare s-au aflat în dispută directă cu o mare forţă politică a vremii: statul persan. La scurt timp după ce răscoala armeană a fost înfrîntă (519 î.e.n.), Darius s-a aflat în faţa geţilor. Două secole mai tîrziu, ambele popoare au avut de înfruntat ofensiva lui Alexandru cel Mare, iar peste alte două veacuri coaliţia antiromană a lui Mithridate şi Tigranes coincidea cu începutul domniei lui Burebista — de asemenea campion al unei politici de opoziţie faţă de expansiunea romanilor.

Şi alte ştiri reflectă indirect legături între pămînturile geto-dacilor şi cele ale armenilor. Aşa, de pildă, inscripţia de pe mormîntul guvernatorului Moesiei, Plautius Silvanus Aelianus (57-67 e.n.), descoperită în Italia la Ponto Lucano, lîngă Tibur relata pe de o parte strămutarea forţată a unui mare număr de geţi la sud de Dunăre (într-o vreme în care Imperiul roman şi Dacia se pregăteau de marea înfruntare din timpul lui Decebal), menţionînd, totodată, plecarea în Armenia a Legiunii a V-a Macedonica (de fapt, în Siria, la dispoziţia guvernatorului roman de acolo Ummidus Quadratus, de unde a fost folosită în Armenia).

În anii — întunecaţi de desele năvăliri ale popoarelor migratoare atît Dacia cît şi Armenia au gravitat în aceeaşi sferă de interese, avînd unele relaţii cu Imperiul bizantin. A fost posibil, aşadar, ca în sec. V e.n., atunci cînd Moise Chorenatsi, părintele istoriografiei armene, a dat la iveală opera sa *Geografia armeană*, aceasta să cuprindă referiri şi la ţara noastră, iar cîteva secole mai tîrziu medicul armean Vartan Vartapedul a făcut, de asemenea, referiri la valahi.

În epoca feudală

Crunta dominaţie străină exercitată asupra Armeniei, starea de nesiguranţă în care trăia populaţia, a determinat un număr apreciabil de locuitori să-şi caute posibilităţi de

Miniatură dintr-un manuscris aflat la Muzeul episcopiei armene din România

existenţă în alte ţări, printre care şi ţările române. Mai cu seamă căderea oraşului Ani, fosta Capitală a statului armean, sub dominaţia otomană — eveniment petrecut în anul 1064 — a dat un puternic impuls de emigrare. În căutarea unei noi patrii, mulţi armeni s-au aşezat în Cilicia, pe malul Mării Mediterane, întemeind, între 1100 şi 1400, aşanumita Armenie Mică. O altă parte a armenilor s-au îndreptat spre peninsula Crimeea, aşezîndu-se îndeosebi la Caffa, numită şi Perla Orientului, şi la Mangop.

În 1472, Caffa a fost asediată de otomani, în apărarea ei venind oastea moldoveană şi munteană. Cînd Caffa a căzut sub otomani, mulţi armeni au pornit spre Cetatea Albă, iar după ce şi aceasta a fost cucerită de otomani (1484), în alte oraşe ale Moldovei. De fapt prezenţa armenilor în ţările rom ne — îndeosebi în Transilvania — era de dată mult mai veche, anterioară sec. XIII. Cum au dovedit cercetătorii Suren Kolandjian. din Erevan şi orientalistul român Vlad Bănăţeanu, existenţa în Transilvania a unor toponime — Armeni, Armeniş, Dealul Armeanului — atestă o prezenţă masivă a armenilor, iar faptul că în perioada 1266-1329 aceste toponime erau deja menţionate în documente denotă o şedere îndelungată în acele locuri. Ea e confirmată şi de alte documente, de pildă un act din 1281 care aminteşte de o mănăstire a armenilor *(Monasterium Armenorum)*, iar la 1343 de un „Martini Episcopi Armenorum de Tolmatchy" deci (Martin, episcopul armenilor de la Tălmaciu), (lîngă Sibiu). O puternică colonie armeană exista în aceeaşi perioadă şi la Braşov.

Şi în Moldova prezenţa armenilor e de dată mai veche decît asediul Caffei. Primele dovezi documentare sînt din anul 1401, cînd Alexandru cel Bun încuviinţa, printr-un hrisov, instalarea episcopului Hovhanes drept păstor al armenilor din Moldova, cu reşedinţa la Suceava. „Deci noi am dat episcopului Ohanes bisericile armeneşti şi pe popii lor. În întreaga noastră ţară va avea putere asupra armenilor cu dreptul său episcopal".

La 1418, tot Alexandru cel Bun — cunoscut pentru politica sa de toleranţă religioasă — a îngăduit unui număr de 3 000 familii de armeni să se stabilească în mai multe oraşe din Moldova, printre care Sucevа, Botoşani, Iaşi, Focşani, la Suceava luînd fiinţă ulterior, şi două mănăstiri armeneşti: Hagigadar (sec. XVI) şi Zamca (sec. XVII).

Pentru ospitalitatea acordată cu atîta generozitate, armenii au căutat, la rîndul lor, să-şi dovedească recunoştinţa în cele mai diferite chipuri. Aşa, de pildă în anul 1448 armeanul Camerzan şi soţia lui Stana statorniceau printr-un zapis ca, după moartea lor, averea să rămînă moştenire mănăstirii Moldoviţa —

hotărîre sancţionată atît de Bogdan II cît şi de Ştefan cel Mare.

Recunoscători pentru condiţiile ce li se ofereau, armenii stabiliţi în ţările române, au slujit în repetate rînduri ţara ce îi găzduise. Relaţiile ce le aveau peste hotare îi făceau deosebit de utili în activitatea diplomatică. Astfel, Mihai Viteazul a folosit abilitatea unui anume Petre Grigorovici Armeanul, originar din Liov, care a fost multă vreme omul de credinţă, pictorul personal şi solul devotat al domnului Unirii din 1600. Trimis în diferite misiuni de către Mihai vodă (în Polonia sau în Boemia, la curtea împăratului Rudolf), el a fost cel care a anunţat împăratului habsburg răsunătoarea victorie de la Şelimbăr. După moartea lui Mihai Viteazul, Petre Grigorovici Armeanul a rămas în slujbă şi pe timpul lui Radu vodă Şerban, îndeplinind misiuni asemănătoare. A murit în 1616.

Relaţiile s-au intensificat şi pe plan cultural, îndeosebi în cel al construcţiilor bisericeşti. Influenţe ale arhitecturii armene s-au manifestat încă de pe timpul lui Ştefan cel Mare. Astfel, N. Iorga sublinia că „elegantul turnuleţ de pe naosul bisericilor lui Ştefan cel Mare" ar avea ca sursă de inspiraţie construcţii similare armeneşti din Ani, preluate prin intermediul Caffei. Armenii au fost, de asemenea, renumiţi negustori şi ţesători de covoare, afirmîndu-se mai ales în centre transilvane precum Gherla, Dumbrăveni, Gheorghieni, Frumoasa. Un număr mare dintre ei s-au aşezat şi în Ţara Românească, îndeosebi în oraşe (Bucureşti, Brăila, Piteşti) sau în Dobrogea (Constanţa, Tulcea). Biserica Armenească din Bucureşti este o copie aproape fidelă a celebrei biserici din Ecimiazin (R.S.S. Armeană). Pe lîngă ea funcţionează un Muzeu al episcopiei armene din Bucureşti, ce adăposteşte valoroase exponate (incunabule, cărţi, documente, diferite alte obiecte) realizate de armeni de-a lungul secolelor, în diferite centre din România sau peste hotare.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

(Urmare din p. 34)

omului", şi tot el scria, cu altă ocazie: „îmbunătăţind situaţia materială vom îmbunătăţi şi morala societăţii noastre". El recunoaşte fără rezerve şi fără şovăire importanţa luptei de clasă în dezvoltarea societăţii omeneşti, în aceste concepţii fiind, fără îndoială, influenţat de materialiştii francezi din epoca Restauraţiei. Kogălniceanu formulează şi anumite idei deosebit de interesante şi înaintate pentru timpul său cu privire la originea societăţii sclavagiste: „Da, sclavia este veche, dar nu este atît de veche ca lumea. Ea a început numai atunci cînd arta producţiei a luat îndestulă dezvoltare spre a da omului mai mult decît îi trebuia neapărat pentru vieţuirea lui". Se poate vedea din acest citat apropierea de o explicaţie materialistă a originii acestei orînduiri sociale.

Cu toate acestea, opiniile la care ne-am referit nu au schimbat orientarea general-idealistă a concepţiilor lui Kogălniceanu despre lume şi nici nu au influenţat în mod simţitor ideile lui privind transformarea societăţii. El nu a făcut nici o legătură între existenţa claselor şi formele de proprietate şi a considerat societatea ca pe o „uniune liberă şi necesară a oamenilor, lucrurilor şi ideilor", uniune la baza căreia se află „morala, lege necesară a omenirii, lege care exclude existenţa bunului plac". „Legile... hotărăsc relaţiile sociale şi împreună cu morala ele trebuie să exprime voinţa societăţii".

Vorbind despre naţiuni, despre popoare, Kogălniceanu a inventat un cuvînt special „solia", înţelegînd prin aceasta predestinarea, misiunea încredinţată fiecăreia de providenţă, „solie" pe care îndeplinindu-şi-o fiecare naţiune contribuie la propria sa dezvoltare, la cauza progresului general uman, iar istoria, prin putinţa ei de a generaliza, îi pătrunde esenţa.

DRUMUL OREZULUI

(Urmare din p. 46)

mare merit revenea orezului, ale cărui seminţe se ameliorară şi a cărui cultură beneficia de pe urma a numeroase inovaţii. De asemenea, japonezii trecuseră de la vechile îngrăşăminte — excrementele de oameni şi animale — la turtele de soia sau de porumb şi la sardelele uscate. Adesea îngrăşămintele reprezentau 30 pînă la 50 la sută din cheltuielile de exploatare. Şi, ca şi cum această povară n-ar fi fost suficientă, ţăranii aflaţi în şerbie trebuiau să dea moşierului 50 pînă la 60 la sută din recolta de orez.

Tot în sec. XVII, orezul a fost responsabil pentru marele progres demografic al Indiei, unde se cultiva pe cursul inferior al Indusului, în valea şi delta Gangelui, precum şi de jur-împrejurul peninsulei. Dar acelaşi orez — mai precis lipsa lui — a purtat vina marilor foamete care au secerat în trecut zeci de milioane de vieţi omeneşti, pe cuprinsul subcontinentului indian.

Cum arăta un an agricol al orezului în China, Indochina, Japonia şi în celelalte ţări, unde cultura lui atinsese un remarcabil nivel de dezvoltare? În pepiniere speciale, al căror sol era doldora de îngrăşăminte, creşteau tinerele mlădiţe, ieşite din seminţe, în rînduri foarte strînse. În luna ianuarie, se făcea prima răsădire, mlădiţele fiind aşezate la 10-12 cm distanţă una de cealaltă, iar în iunie se obţinea prima recoltă, „cea a lunii a cincea". Ea era transportată în mare grabă în depozite, iar terenul orezăriei se ara, se îngrăşa şi se iriga din nou, înainte de a se face cea de-a doua replantare a mlădiţelor, care dădeau cea de-a doua recoltă, mai importantă, „recolta celei de-a zecea luni", în noiembrie. Imediat după strîngerea ei, reîncepeau lucrările în vederea sădirilor din ianuarie.

Tabloul lui Victor Hugo, folosit de N. Vladica

Texte de pe lavalieră...

TABLOUL LUI VICTOR HUGO

ŞI CEASUL LUI GH. BARIŢ

În muzeul memorial din Braşov, „Casa Mureşenilor", se păstrează un valoros patrimoniu care cuprinde, pe lîngă o colecţie a *Gazetei Transilvaniei* şi a *Foii pentru minte, inimă şi literatură*, arhiva şi biblioteca familiei, mărturii ale luptelor politice ale românilor în secolul XIX şi un mare număr de mobile, tablouri, sculpturi şi obiecte personale. Între acestea se află şi un tablou reprezentînd pe marele scriitor francez Victor Hugo (1802-1885).

La o cercetare mai atentă a tabloului se poate observa că pe haina scriitorului se află transcris foarte mărunt, aproape imperceptibil cu ochiul liber, întreg romanul *Mizerabilii*. O uimitoare concentrare de 500 000 cuvinte, în limba franceză, conţinînd peste 2 500 000 litere; pe eşarfa de la baza portretului se găseşte tabla de materii, ce cuprinde titlurile celor 47 capitole ale celebrei opere.

Alte menţiuni ne precizează anul în care a fost făcut tabloul, 1886, procedeul utilizat de autor în realizarea acestei scrieri miniaturale, denumit de el „psylographie", şi numele său: N. Vladica (Macedonien). În alt loc, vedem din nou semnătura lui, manuscrisă, dar cu un amănunt semnificativ: de data aceasta, autorul n-a mai folosit ortografia franceză, ci a scris „Macedonean", cu obişnuinţa unui scris care trădează limba sa maternă, româna.

N. Vladica (sau mai corect Vlădica) era un român din Macedonia, originar din localitatea Cruşova (Crusevo), orăşel în care cei peste 7 000 români formau pe atunci marea majoritate, avînd şi două şcoli, de băieţi şi fete.

Autorul acestei originale transcrieri a avut legături cu fraţii de pe meleagurile carpatine. Dovadă este şi faptul că, în anul 1883, el a gravat pe capacul unui ceas, aparţinînd lui Gheorghe Bariţ, întreaga biografie a acestuia.

Gh. Bariţiu, fiu al preotului Ioan şi Ana mama. Născut la 12 mai 1812, în comuna Juncul-de-Jos, comitatul Cluj, în Transilvania. A studiat la gimnaziul academic din Cluj, apoi la Facultatea teologică de patru ani în Blaj. A fost profesor de fizică tot în Blaj. A întemeiat prima şcoală comercială, la 1836, la Braşov. La 1838 a înfiinţat foaia politică Gazeta Transilvaniei. *A fost membru al Comitetului naţional în 1848, zece luni, cît a durat războiul civil în Ungaria şi Transilvania. Mai tîrziu, pe la 1863-1865, membru al Dietei la Sibiu, al Parlamentului imperial în Viena, membru al Asociaţiunei literare în Transilvania, Academiei române în Bucureşti. Proprietar şi redactor al ziarului politic* Observatorul. *căsătorit cu Maria n[ăscută] Belisariu. Are în viaţă cinci copii: Victoria Maria Iuga; Jero-*

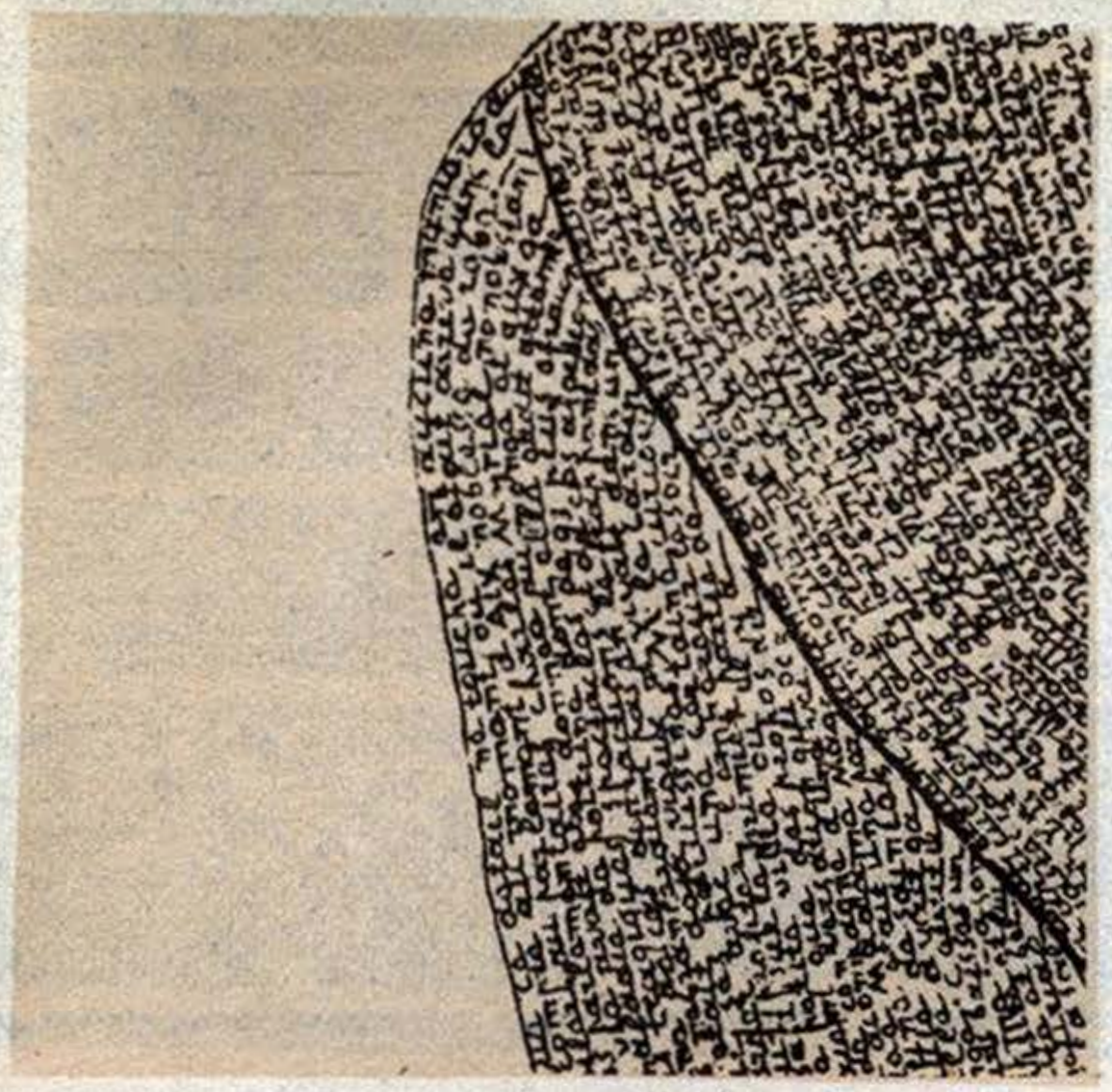

...și umăr

nim, secretar la banca Albina: Aurelia, văduva A. Vlad; Octavia, măr[itată] Stănescu; Maria Bonescu.

Irdia că Românismul! Omagele respectele psilografului macedo-român-cruşovean, N. Vladica, Bucureşti, 1883, noiembrie 17.

Capacul ceaunului lui Gheorghe Bariț

Desigur, că sub semnul aceluiaşi omagiu, a trimis N. Vlădica şi tabloul lui Victor Hugo la Braşov, lui Iacob Mureşianu şi dr. Aurel Mureşianu care conduceau de peste trei decenii publicaţiile braşovene. Stima şi preţuirea de care se bucura marele scriitor francez în societatea română este atestată şi de publicarea în coloanele *Gazetei Transilvaniei* şi ale *Foii pentru minte, inimă şi literatură*, ale unor fragmente din lucrările sale. Victor Hugo era exponent al ideilor de libertate şi dreptate socială car nu puteau să nu găsească un profund ecou în inimile unor oameni ca Bariţ şi Mureşenii.

Mircea GHERMAN,
Titus N. HAŞDEU

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Egyed Ákos · Falu, város, civilizáció

• Fl. Dragne, I. Iacoş, N.G. Munteanu, V.Petrişor — MIŞCAREA SINDICALĂ DIN ROMÂNIA. Vol. I *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; prefaţa de* **Ion Popescu-Puţuri).**

Editura politică, Bucureşti, 1981, 604 pp., 20 lei: *geneza şi evoluţia organizaţiilor sindicale pînă în august 1944.*

• Egyed Ákos — FALU, VÁROS, CIVILIZÁCIÓ.

Editura Kriterion, Bucureşti, 1981, 359 pp., 25,50 lei: *studii consacrate satului transilvănean între 1848 şi 1918.*

• Alexandru Daia — EROI LA 16 ANI.

Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1981, 284 pp., 7 lei: *însemnările unui fost cercetaş, participant la războiul din 1916-1918.*

Cu prilejul celui de-al XVI-lea Congres internaţional de istorie a ştiinţei (Bucureşti, 26 august-3 septembrie 1981), au mai apărut:

• Mihai Florescu — CONEXIUNILE CERCETĂRII ŞTIINŢIFICE.

Editura Academiei, Bucureşti, 1981, 84 pp., 3,75 lei.

• ISTORIA ENERGETICII ŞI ELECTROTEHNICII ÎN ROMÂNIA. Vol. I *(coordonare prof. emerit ing.* **Constantin Dinculescu).**

Editura tehnică, Bucureşti, 1981, 585 pp., 34 lei.

• I.M. Ştefan, Edmond Nicolau — SCURTĂ ISTORIE A CREAŢIEI ŞTIINŢIFICE ŞI TEHNICE ROMÂNEŞTI.

Editura Albatros, Bucureşti, 1981, 288 pp., 5,25 lei: *momente semnificative şi personalităţi creatoare dintr-o milenară tradiţie.*

• Editura ştiinţifică şi enciclopedică: Octav Onicescu — PE DRUMURILE VIEŢII (536 pp., 21,50 lei); **Ilie Pîrvu — ISTORIA ŞTIINŢEI ŞI RECONSTRUCŢIA EI CONCEPTUALĂ** (528 pp., 28 lei); **Ludwig Boltzman — SCRIERI** (264 pp., 12,50 lei).

• Editura medicală: Acad. Ştefan M. Milcu — SCURTĂ ISTORIE A ENDOCRINOLOGIEI ROMÂNEŞTI (52 pp., 3,25 lei); **C. Arseni, A.V. Ciurea — ISTORICUL NEUROCHIRURGIEI ROMÂNEŞTI** (24 pp., 2 lei); **C.I. Bercuş — PAGINI DIN TRECUTUL MEDICINII ROMÂNEŞTI** (340 pp., 12 lei).

• *În cadrul colecţiei „Din istoria industriei româneşti", în Editura tehnică au apărut, în ediţii bilingve, româno-engleze:* **Ing. Constantin C. Gheorghiu, conf. dr. ing. Florin Zăgănescu — AVIAŢIA** (160 pp., 7 lei); **Dr. ing. Călin Mihăilescu, ing. Ioan V. Heroscu, ing. Paul Cartianu — ENERGETICA** (176 pp., 7,50 lei); **Axente Sever Banciu — PETROLUL** (92 pp., 4,25 lei); **Ing. Anton Constantinescu — SAREA** (92 pp., 4,75 lei).

noiembrie 1931

ÎN BUCUREŞTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Se constituie, la Barcelona, Asociaţia „Amicii României" sub preşedinţia ministrului României în Spania. Scopul asociaţiei este propagarea limbii române, cunoaşterea literaturii, artei, instituţiilor sociale şi de binefacere şi tot ce se referă la România. (1 noiembrie)

● Prefectura poliţiei pune în aplicare ordonanţa cu privire la circulaţia pietonilor pe străzile mai populate ale oraşului. Se experimentează „stopul" cu lămpi electrice roşii şi verzi; pe lîngă trotuarele Căii Victoriei, de la Bulevardul Elisabeta şi Academiei pînă în dreptul străzilor Sărindar şi Edgar Quinet, se pun lanţuri care împiedică pe pietoni să circule pe partea carosabilă a străzii. Porţiunile acestea ale străzii sînt marcate cu plăci mici şi rotunde de metal şi cu cîte o săgeată, tot din plăci de metal, ce indică direcţia în care urmează să meargă pietonul. Trecători de felul acesta sînt în faţa sucursalei băncii Blank din Calea Victoriei şi în faţa hotelului Bulevard. (3 noiembrie)

● Librăria „Treves", din Galeria Colonna (Roma), deschide o expoziţie cu cărţi româneşti, apărute în limba italiană. (3 noiembrie)

● Un vînător din Mangalia a împuşcat o pasăre cenuşie de o rară frumuseţe, care avea la picior un inel de aluminium cu o inscripţie care în traducere spune: Muzeul zoologic Helsingfors, Finland H. no. 102. (3 noiembrie)

Noiembrie 1931. Penultima lună dintr-un an care, pentru societatea românească de acum cinci decenii[1], ca dealtfel pentru întreaga lume capitalistă, se sfîrşea în convulsiile puternicii crize economice.

Urmărind selectiv retrospectiva vieţii bucureştene din urmă cu cincizeci de ani — aşa cum apare reflectată în presa vremii —, consemnăm cîteva din principalele evenimente din capitala României din noiembrie 1931, altfel o lună destul de plată.

Evenimentul care polarizează atenţia opiniei publice, comentat cu anticipa ie în paginile presei, este deschiderea Parlamentului. Cabinetul Iorga-Argetoianu intră în a noua lună a unei guvernări în care căutase zadarnic soluţii pentru redresarea economică şi financiară a ţării. Situaţia maselor populare, grav afectate de criză, este deosebit de grea. Zilnic au loc întruniri, manifestaţii, acţiuni de protest ale celor mai diverse categorii sociale, silite să suporte noi şi noi sacrificii.

Pe acest fundal de încordare şi nemulţumire generală, deschiderea forurilor legiuitoare (Camera şi Senatul) se face într-o atmosferă lipsită de entuziasm. De la ceremonia din ziua de 15 noiembrie, după cum remarcă *Dimineaţa*, „au lipsit mai toţi şefii partidelor de opoziţie. Astfel, afară de I.G. Duca, care se afla în tren [se întorcea de la Paris], n-au luat parte nici d-nii mareşal Averescu, şeful Partidului Poporului, I. Mihalache, şeful interimar al Partidului Naţional-Ţărănesc şi dr. N. Lupu"[2].

Pe banca ministerială se află membrii guvernului: *Nicolae Iorga* — preşedintele Consiliului de Miniştri şi ministru al instrucţiunii, cultelor şi artelor, *C. Argetoianu* — ministru de finanţe şi ad-interim la interne, dr. *I.Cantacuzino* — ministrul muncii, sănătăţii şi ocrotirilor sociale, general *C. Şt. Amza* — ministrul armatei, *C. Hamangiu* — ministrul justiţiei, *Gh. Ionescu-Siseşti* — ministrul agriculturii şi domeniilor, *V. Vâlcovici* — ministrul lucrărilor publice şi comunicaţiilor, *D. I. Ghica* — ministrul afacerilor străine, general *I. Răşcanu* — ministru de stat, *N. Vasilescu-Carpen* — ministrul industriei şi comerţului, *Valeriu Pop* — ministru de stat.

Mesajul regal, citit de primul ministru (regele nu putuse participa la solemnitate, fiind reţinut la pat de o răceală), nu stîrneşte un interes deosebit. Dimpotrivă. După cum remarcă *Universul* din 18 noiembrie, mesajul regal „a atins recordul lungimii. De obicei, acest do ument este scurt, clar, sobru şi cuprinzător.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-10/1981.

[2] Pentru a uşura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Imagine din „Valea Plîngerii", prima dintr-un amplu reportaj apărut în Ilustrațiunea română

Un „vardist" solemn și un inspector de poliție sever lîngă primul stop din București

De astă dată mesajul regal este lung, greoi, confuz și chiar bogat în contra-sensuri și în formule și expresiuni nu tocmai potrivite.

Această frazeologie stearpă și cu accent declamator ar fi putut să lipsească. În mesajul tronului, cetățenii trebuie să găsească liniștea de care au nevoie"..

Se așteaptă de la guvern soluții pentru ieșirea din criză și redresarea situației țării, dar nu se propun decît noi legi, vizînd reduceri substanțiale din salariile maselor muncitoare. Situația guvernului, aflat la mijlocul existenței sale, este prezentată de Nicolae Iorga în fața majorității parlamentare. Dincolo de metafore și comparații, răzbate amărăciunea istoricului pus să judece acțiunea politicianului: „Nu pretind că, împreună cu tovarășii mei, conducem o formidabilă corabie care să fie în stare să fărîme în drum ghețarii, ghețarii aceștia cari rătăcesc pe mare pentru toate corăbiile, nu numai pentru corabia noastră, care nu este cea mai mare, eu pretind atît: în Țara Românească a fost un naufragiu; lumea s-a prins de o scîndură care plutește; a o smulge de sub țara aceasta, care se sprijină pe dînsa, înseamnă a îneca ultimele puteri și ultimele speranțe ale ei".

Ziarele publică tot mai multe voci din rîndurile masei mari de cititori, care își exprimă nemulțumirea și îngrijorarea pentru noile curbe de sacrificiu preconizate de guvernanți. Pline de amărăciune sînt, astfel, rîndurile semnate de profesorul Sandu Naneș, în ziarul *Dimineața*, din 14 noiembrie: „Leafa de mizerie a funcționarului, a profesorului, a magistratului, a militarului, venitul aproape inexistent al comerciantului, al industriașului, al agricultorului nu ajunge azi nici pentru strictul necesar vieții, al unei vieți trudite. Un dezechilibru amar există azi între cele trebuincioase și costul lor. Sărăcia, birurile și datoriile sufocă pe cei mai mulți dintre noi.

Și încă se proiectează biruri noi și curbe noi de sacrificiu. Vom fi sacrificați!".

Nu lipsesc nici episoade caragialești de tipul celui relatat de *Dimineața*, din 22 noiembrie: „În ședința Senatului s-a produs un mic incident. Într-o ședință precedentă s-a declarat balotaj între senatorii Seltea și Frățici, pentru locul de delegat al Senatului în Consiliul de administrație al Casei de depuneri. Ieri s-a repetat votul.

La despuiere însă, d. președinte Sadoveanu a făcut o constatare interesantă: deși nu erau prezenți decît 100 senatori, s-au găsit în urnă 185 voturi. *Desigur am asistat la o mică farsă* — a spus supărat Sadoveanu, declarînd nul votul și implorînd adunarea *să nu se mai repete asemenea întîmplări.*

Cronică măruntă

● **Profesor Adolf Heitmann, un cărturar sas cu dragoste pentru cultura românească termină un interesant studiu asupra poeziei lui Tudor Arghezi. Considerațiile profesorului vor apare în revista sașilor transilvăneni, din Brașov, Klingsor. (4 noiembrie)**

● **Muzeul Toma Stelian, de la șosea, organizează o expoziție de desene franceze din sec. XIX și XX, cu concursul muzeelor Louvre și Luxemburg din Paris, al cîtorva artiști francezi contemporani și al colecționarilor români. (4 noiembrie)**

● **Ziarul elvețian Schweizer Bodensee Zeitung publică un articol elogios despre Țara vinului, România, în care se afirmă că o mare parte din șampania franțuzească e făcută din vinuri românești. În pivnițele de la Reims zac recolte întregi din România. (Adevărul, 5 noiembrie)**

● **Ziarul Pravda, din Belgrad, publică un interviu al corespondentului său din Paris cu Elena Văcărescu. (5 noiembrie)**

● **Printre cei care ne-au vizitat țara în luna noiembrie, se numără și scriitorul francez Georges Duhamel, care a ținut două conferințe despre Secretele scriitorului și Certuri și confidențe literare. Referindu-se la România, G. Duhamel declară: „Socotesc**

noiembrie 1931

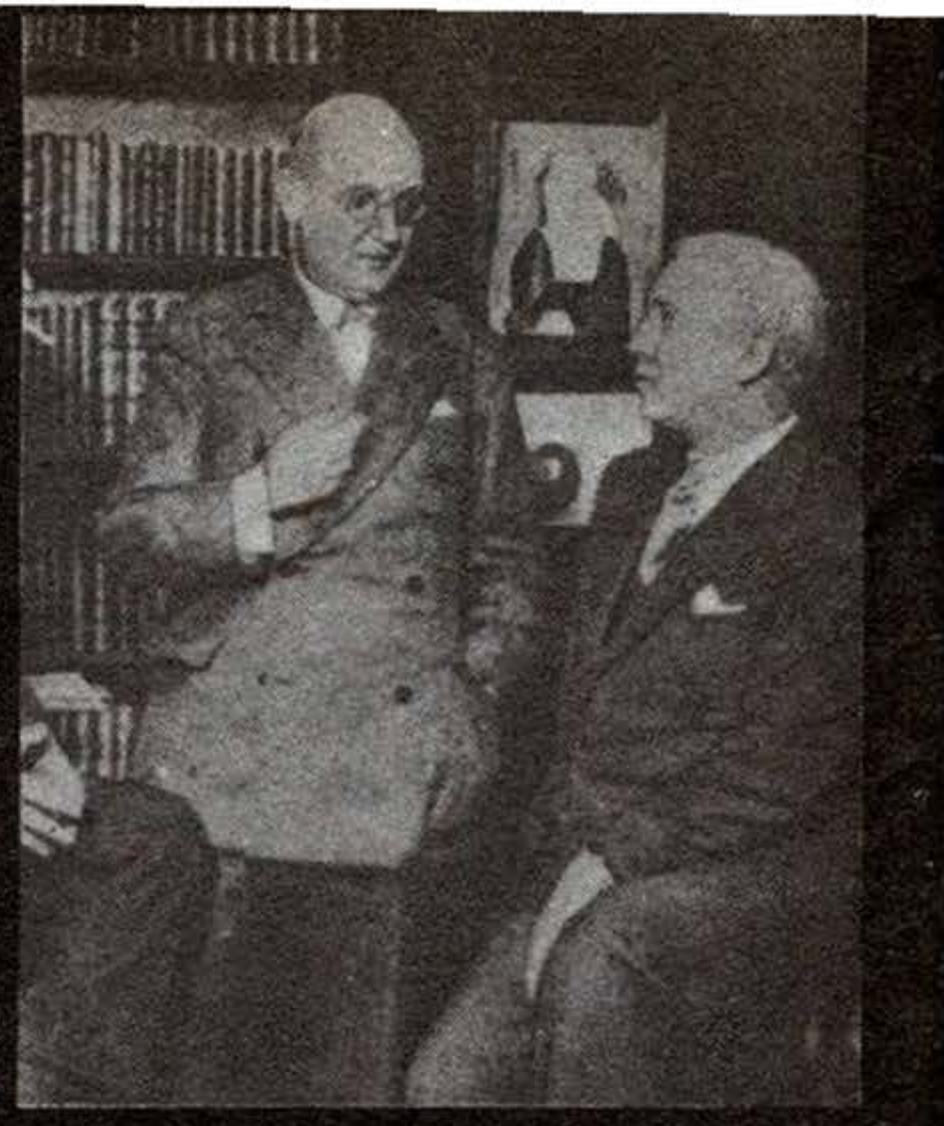

Georges Duhamel (stînga) împreună cu Liviu Rebreanu

Cronică măruntă

Bucureștii drept un oraș mare. Nu prin monumentalitatea clădirilor, ci prin numărul cel mare de cititori pe care-l are. La Paris mi s-a spus, și cei în măsură mi-au confirmat, că la București se citește mult și numai ceea ce se merită să fie citit. Aceasta pune Bucureștii în rîndul orașelor cu adevărat mari". (Universul, 6 noiembrie)

● Are loc la Bruxelles primul concert al Filarmonicii române, dirijat de maestrul George Georgescu, fiind îndelung ovaționat de public. (9 noiembrie)

● Deși este luna noiembrie, termometrul s-a ridicat la București, la plus 22 grade Celsius. Aceasta se datorește anticiclonului stabilit pe Marea Adriatică, care a permis intervenția energică a vîntului de sud-vest. Temperatura e în creștere în Iugoslavia și România. (11 noiembrie)

● Azi, [11 noiembrie] s-au împlinit 13 ani de cînd, în vagonul din care mareșalul Joseph Joffre a condus operațiile militare ale Aliaților, s-a semnat armistițiul din 1918. Ora 11 e o oră simbolică și de mișcătoare evocare. În Capitală a fost comemorată cu mare solemnitate. Activitatea s-a întrerupt; circulația pe străzile Capitalei s-a oprit; trecătorii au salutat, descoperindu-se, clipa amintitoare a atîtor jertfe care au luat sfîrșit în ziua de 11 noiembrie 1918. (12 noiembrie)

Virgil Potîrcă, intervenind în discuție, a cerut ca pentru prestigiul Senatului acest capitol să nu figureze în *Monitorul Oficial*, ceea ce s-a admis".

Cu atît mai îndreptățită grija de-a apăra „prestigiul Senatului" cu cît, în aceeași lună, noiembrie 1931, parlamentarii sărbătoresc împlinirea a 100 ani de la întrunirea celei dintîi Adunări muntene. Amintind acest jubileu, Tudor Teodorescu-Branișteleră în *Adevărul* din 29 noiembrie: „Cred că nici un parlament din nici o țară nu a izbutit să-și facă într-o singură sută de ani o istorie atît de minunată, nu a reușit să-și justifice, într-un chip atît de strălucit, existența".

Adîncirea crizei economice, spolierea maselor largi populare, frămîntările și contrastele izbitoare dintre cele mai variate straturi ale societății fac pe tot mai mulți politicieni, oameni de cultură, scriitori, artiști să se gîndească la perspectiva unei schimbări radicale în înseși structurile societății.

Cum stă cap talismul? se întreabă B. Brănișteanu în *Adevărul*, din 6 noiembrie, relevînd: „Criza durează de ani de zile. Ea a mers mereu crescînd și a cuprins tot mai multe țări. Ea nu mai cruță azi pe nimeni. Ordinea capitalistă nu se mai poate menține decît prin măsuri care sînt contrazicerea cea mai drastică a principiilor ei fundamentale".

Sentimente de neîncredere în capitalism, precum și necesitatea unei profunde schimbări a ordinii sociale sînt exprimate și de marcante personalități ale vieții artistice în paginile ziarului *Lupta*.

George Enescu: „Trăim vremuri extraordinare, de prefacere. Fără a ne gîndi la finalități extremiste, trebuie să ne așteptăm la o nouă bază a organizației sociale. Se prăbușesc treptat instituții, se distrug credințe, se înlătură edificii. Poate că omenirea se îndreaptă spre o colectivitate economică, poate că va realiza comunitatea socială".

Sculptorul *Fr. Storck*: „Credința mea este că sîntem în preajma unor mari schimbări în viața socială a popoarelor civilizate. Sîntem în fața unui comunism care va porni încet, dar fără zăgazuri".

Sculptorul *Oscar Han*: „Criza economică zbuciumă deopotrivă toate popoarele în alcătuirea lor burgheză și cred că tot ea va forma o nouă dogmă de viață, va corecta burghezismul ajuns, se pare, la o finalitate și poate va arăta omenirii puterea de penetrație a comunismului".

Liviu Rebreanu: „Socot că stările trecute, pornite în ultima decădă într-un iureș general, nu vor mai putea fi aduse la forma lor de altădată. Ne îndreptăm, poate, spre o nouă formă a lumii".

Din nou inundaţii în mahalalele Bucureştilor

Aflat în adîncă ilegalitate, Partidul Comunist Român îşi face simţită prezenţa şi cu prilejul aniversării celor 14 ani ai statului sovietic. În pofida severelor măsuri luate de autorităţi pentru preîntîmpinarea manifestărilor cu prilejul „zilei roşii" (7 noiembrie), cum scrie *Universul*, din 9 noiembrie, în Capitală şi în ţară sînt arborate drapele roşii, sînt răspîndite manifeste şi afişe prin care comuniştii români, masele muncitoare salută revoluţia socialistă, îşi exprimă solidaritatea cu oamenii sovietici, angajaţi în procesul de edificare a noii societăţi.

Alte mărturii privind lupta dîrză, eroică, desfăşurată cu consecvenţă de militanţii comunişti pentru drepturi şi libertăţi sociale, împotriva exploatării, sînt inserate în presa lunii noiembrie de acum cinci decenii. Sînt relatări care evidenţiază prezenţa vie, revoluţionară a Partidului Comunist Român în rîndurile celor mai largi categorii şi straturi sociale: muncitori, ostaşi, tineri, intelectuali etc.

În şirul măsurilor respresive luate de autorităţi împotriva militanţilor comunişti, se află şi suprimarea publicaţiilor legale editate de P.C.R. Astfel, *Universul*, din 12 noiembrie informează despre confiscarea revistei *Spre stînga*, care apărea la Braşov, sub direcţia publicistului antifascist Ilie Cristea. În paginile publicaţiei apăreau articole de teorie economică, studii sociologice şi politice. În articolul-program, *Rostul nostru*, se sublinia că „falimentul societăţii burgheze nu se mai poate ascunde. În curînd, coaja slăbită de numeroase crăpături va îngădui revărsarea lavei cotropitoare". Revista publică, de asemenea, articole de popularizare a cunoştinţelor despre U.R.S.S., printre care *Un document despre Uniunea Sovietică*, *Planul de cinci ani sovietic*.

O altă publicaţie militantă, confiscată de autorităţi, este *Dolgozók Naptára* (Calendarul muncitorilor), tipărită la Timişoara. Calendarul, scrie *Universul*, din 27 noiembrie, „conţine peste 140 pagini cu articole, nuvele, poezii, statistici, maxime, caricaturi etc., prin care se preamăreşte comunismul". Dintre articolele din paginile calendarului menţionăm: *P.C.R. a împlinit zece ani*, *Blocul Muncitoresc-Ţărănesc*, *Marx*, *Engels şi Lenin despre Comuna din Paris*, *Despre problema naţională*, *Urmările crizei capitaliste în România*.

Noiembrie 1931 înregistrează noi manifestări ale interesului şi preţuirii de care se bucură România în arena internaţională.

Un eveniment ilustrînd deosebitul prestigiu al culturii şi civilizaţiei româneşti în lumea ştiinţifică europeană îl constituie vizita efectuată în Franţa, între 2 şi 10 noiembrie, de Nicolae

Cronică măruntă

● **Revista umoristică Veselia, înfiinţată de Luigi Cazzavillan, împlineşte 40 ani de la apariţie. Cu această ocazie, va apare un număr festiv de 32 pagini, cuprinzînd o mică antologie cu pagini din înaintaşii umorului românesc: I.L. Caragiale, Marion, dr. Urechiă, Anton Pan, B.P. Hasdeu, Ion Creangă, V. Alecsandri, George Ranetti, A. Mirea, Anton Bacalbaşa etc. (14 noiembrie)**

● **Pictorul [Dimitrie] Belisarie donează sindicatului artelor frumoase, proprietatea sa din comuna Domneşti, judeţul Muscel, casa părintească cu grădină şi curte mare cu pomi fructiferi, spre a servi de cămin pentru odihna artiştilor pictori şi sculptori, cît şi a familiilor lor. (15 noiembrie)**

● **Ministerul instrucţiunii, în urma apelului făcut de Asociaţia română pentru propaganda aviaţiei, în scopul de a se strînge fonduri pentru întreţinerea flotei noastre aeriene, aprobă ca direcţiile de şcoli primare să apeleze la contribuţia benevolă a copiilor de a cumpăra timbre în valoare de cîte 1 leu, emise de asociaţie. Din fondul ce se va strînge, pe această cale, asociaţia va cumpăra un aeroplan care va purta numele de Aeroplanul copiilor. (16 noiembrie)**

noiembrie 1931

Curcani pentru cei ce profită de pe urma crizei economice...

Cronică măruntă

● Din Berlin ni se comunică ştirea că dl. profesor D. Gusti, decanul Facultăţii de filozofie şi litere din Bucureşti, este invitat să ţină în cursul iernii acesteia o serie de conferinţe la universităţile din Berlin, Leipzig, Hamburg, Heidelberg. (20 noiembrie)

● În paginile ziarului Adevărul găsim următoarea definiţie a Constituţiei: carte pe care oamenii politici o citesc numai cînd sînt în opoziţie... (22 noiembrie)

● În holul Academiei de muzică şi artă dramatică din Iaşi se ridică un bust maestrului George Enescu. Mircea Bîrsan, rectorul Academiei, propune ca Institutia să poarte, în viitor, numele lui Enescu. Propunerea este aprobată. (22 noiembrie)

● Ieri [23 noiembrie] la ora 11 dimineaţa a avut loc solemnitatea inaugurării muzeului municipiului Bucureşti, din Calea Victoriei. (24 noiembrie)

● S. Rivaisi continuă seria traducerilor în franceză din literatura română. După Năpasta lui Caragiale, publicată nu de mult de revista franceză Nouvel Age, se anunţă acum apropiata apariţie — în aceeaşi revistă — a unui fragment din Amintirile lui Ion Creangă, precum şi a

Iorga. Cu acest prilej, ilustrul istoric român ţine un ciclu de conferinţe la Sorbona, referitoare la trecutul istoric al Veneţiei. Iată cum îşi începe o relatare corespondentul *Adevărului* la Paris: „D. Iorga a avut totdeauna public la prelegerile sale. Niciodată însă ca acum. Cu mult înainte de deschiderea sălii se formase o coadă care se întindea departe în hall-ul Sorbonei. O masă compactă se înghesuia să intre.

De ce au venit aşa de mulţi? Ca să se instruiască asupra Veneţiei antice? Sau ca să vadă un prim-ministru profesînd?".

Cu prilejul acestei vizite, N. Iorga are întîlniri cu preşedintele Republicii, Paul Doumer, cu primul ministru, Pierre Laval, cu alte personalităţi politice, precum şi cu reprezentanţi de seamă ai vieţii intelectuale: Ch. Diehl, J. Carcopino, St. Aulaire şi alţii.

La 7 noiembrie, la Sorbona, în prezenţa preşedintelui Republicii franceze, lui Nicolae Iorga i se înmînează diploma de „Doctor honoris causa" al Universităţii din Paris. În discursul rostit cu acest prilej, decanul Facultăţii de litere, Delacroix, elogiază personalitatea marelui istoric român: „Universitatea din Paris este mîndră să numere de azi înainte printre membrii săi pe acest eminent istoric, acest mare suflet sincer şi generos, acest amic al nostru de totdeauna.

În mod incontestabil, trăsăturile caracteristice ale d. profesor Iorga sînt amploarea spiritului său şi universalitatea cunoştinţelor sale".

La 15 noiembrie, ilustrului savant i se acordă şi titlul de „Doctor honoris causa" al Universităţii din Roma.

În aceeaşi lună, noiembrie 1931, consemnăm şi un moment important în istoria relaţiilor româno-americane: inaugurarea legăturii telefonice între Bucureşti şi Statele Unite ale Americii. Ceremonia are loc la 10 noiembrie, în prezenţa ministrului român de externe, D. Ghica, şi a ministrului S.U.A. la Bucureşti, Charles Wilson. În mesajul său, D. Ghica subliniază importanţa şi semnificaţia evenimentului: „Această linie telefonică constituie o legătură nouă între ţările noastre, o legătură materială adăugată tuturor legăturilor care existau înainte. Sînt convins că relaţiunile între ţările noastre vor fi întotdeauna aşa încît această nouă linie va purta întotdeauna numai cuvinte de prietenie şi pace".

De la Washington, răspunde Henry L. Stimson, secretarul Departamentului de stat al S.U.A.: „Mi-a făcut o mare plăcere să ascult amabilele dv. cuvinte de salut, venite din atît de îndepărtatul Bucureşti, apropiat pentru prima dată de Statele Unite prin strălucitele progrese în domeniul radio-telegrafiei. Sper în mod sincer că această conversaţiune a noastră de azi va însemna o nouă eră de colaborare rodnică şi mereu cres-

. . . şi jandarmi pentru şomerii care îndrăznesc să demonstreze

cîndă între cele două popoare şi că contactul strîns pe care acest nou mijloc de comunicaţie este pe cale a-l stabili între oamenii de stat ai lumii va promova ideea păcii şi va contribui la bunăstarea tuturor naţiunilor".

Tot în noiembrie 1931, este dată circuitului public şi legătura telefonică cu Italia. „Prin această nouă extindere, scrie *Dimineaţa* din 27 noiembrie, România se află în relaţiuni telefonice cu întreaga Europă".

Din cronica lunii noiembrie 1931 mai consemnăm şi omagiul adus memoriei marelui luptător patriot de la 1848, Avram Iancu, prin punerea unei plăci funerare pe mormîntul său de la Ţebea, cu următoarea inscripţie: „Craiului Munţilor, naţiunea română, întregită între hotarele ei firești şi unită în spiritul libertăţii. 1848-1918".

Despre înaintaşii românilor, despre cei care la cumpăna veacurilor XIII-XIV puneau temeliile statelor feudale româneşti de sine stătătoare, vorbeşte şi o importantă descoperire arheologică din vechea capitală a Basarabilor, Curtea de Argeş: mormîntul unuia din primii voievozi ai Ţării Româneşti, probabil Vladislav-Vlaicu pe care tradiţia istorică îl asociază cu legendarul Negru Vodă[1]. Deosebita frumuseţe şi bogăţie a tezaurului aflat în mormîntul princiar constituie o strălucită mărturie a gradului înalt de civilizaţie şi cultură de la curţile celor dintîi voievozi români. Iată cum descrie *Universul*, din 28 noiembrie, mormîntul: „După ce lespedea grea, care acoperă locul de odihnă al domnitorului, este împinsă printr-un sistem special şi pătura neagră, care ascunde încă sicriul, este dată la o parte, într-un sicriu de piatră, acoperit cu sticlă pentru a permite libera vedere, apare un schelet complet, căruia nu-i lipseşte nici o falangă, nici cel puţin un dinte din cele două şiraguri albe ca nişte mărgăritare. Fruntea îi este împodobită cu o coroană de aur masiv şi înfrumuseţată cu boabe de mărgăritar şi, probabil, prin faptul că sicriul a fost din piatră şi închis tot în piatră, se mai observă şi azi tunica de mătase, închisă în butoni de aur, cu stema Basarabilor. De-a lungul părţilor interioare ale mînecilor sînt alţi butoni de aur, în număr de 40. Podoabele le completează o cruce mare din boabe de mărgăritar, aşezată pe mîini, şi un cordon de mătase, cu ciucuri roşii, care îi înconjoară mijlocul, închizîndu-se cu o pafta de aur în greutate de 300 grame, reprezentînd un castel medieval".

Menţionăm că astăzi, aceste minunate podoabe, descoperite în urmă cu jumătate de veac, sînt expuse în Tezaurul Muzeului de istorie naţională.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1978.

Cronică măruntă

unui număr de poezii populare româneşti. (25 noiembrie)

● În cercurile guvernamentale, relatează ziarul Universul, se afirmă că săptămîna aceasta se va face o remaniere prin intrarea în minister a d-lor dr. Lupu şi Octavian Goga. Fruntaşul ardelean, întrebat despre perspectiva de a intra în guvernul Iorga-Argetoianu, răspunde: „Dacă e vorba de înec, mă înec în Ocean, nu în lighean". La aceeaşi întrebare, d.dr. Lupu, parafrazînd cuvintele d-lui Goga, răspunde: „Dacă e vorba de înec, fie că te îneci în lighean ori în Ocean, tot înecat eşti". (25 noiembrie)

● Se împlinesc 40 ani de cînd sportul ciclist s-a manifestat pentru prima oară, la noi în ţară. În 1891, clubul velocipediştilor a disputat prima probă ciclistă pe distanţă de 5 km. Alergarea s-a ţinut pe Şoseaua Mogoşoaia şi învingătorul primei curse cicliste de la noi a fost Dumitru Dumitrescu. Timp de cinci ani, el a cîştigat toate disputele, purtînd cu cinste titlul de campion. Jubileul de 40 ani ai sportului ciclist din România corespunde cu o aniversare: Dumitru Dumitrescu împlineşte 70 ani. (26 noiembrie)

● Cercul cultural muncitoresc „Gh. Coşbuc" ţine a 14-a şezătoare în localul cantinei muncitoreşti din Şoseaua Independenţei, 5. (27 noiembrie)

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

—Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 1-702, Bucureşti.

—Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de de cifrare a scrisului lor.

—Unii cititori ne pun—în aceeaşi scrisoare—zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare an încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

MONUMENT PENTRU CEI ŞAPTE

Prof. THOMAS BREIER, din Timişoara: În memoria celor şapte luptători antifascişti, asasinaţi în septembrie 1944 la Jimbolia de nazişti (nr. 11/1975). În această localitate a fost ridicat un monument comemorativ, a cărui fotografie v-o trimit spre publicare (imaginea de mai sus).

Numele celor şapte luptători antifascişti sînt încadrate de următoarea inscripţie, în limbile română şi germană: Slavă eroilor clasei muncitoare, asasinaţi mişceşte de fascişti în ziua de 15 septembrie 1944, care prin lupta lor neînfricată împotriva fascismului au contribuit la deschiderea drumului spre libertate şi socialism.

RESTAURARE

Tot despre un monument comemorativ ne scrie frezorul VASILE NEAGU, din satul Riul Alb, jud. Dîmboviţa, respectiv despre cel din această aşezare dîmboviţeană, ridicat în memoria celor care au luptat, pe frontiurile primului război mondial, pentru libertatea şi neatîrnarea ţării.

Monumentu a fost restaurat prin grija şi cu contribuţia localnicilor.

EROU VETERAN

Prof. VASILE ANDRIŢOIU, din Tîrgu Jiu, ne trimite o evocare a unui erou veteran, Gheorghe Lărgeanu-Braia (1856-1916), din satul Larga, jud. Gorj. În Războiul de independenţă, acesta a participat la bătăliile de la Plevna, ca ostaş în Regimentul 2 dorobanţi. În octombrie 1916, în timpul luptelor de pe defileul Bumbeşti, veteranul s-a alăturat voluntar ostaşilor din Batalionul 3 din Regimentul 58 infanterie. A căzut în luptă, la 25 octombrie 1916.

ANUL LUMII, INDICTION, CRUGUL SOARELUI, CRUGUL LUNII

GABRIEL VASILESCU, din Bîrlad, ne solicită explicaţii despre indiction, termen întîlnit în articolul Creatorul erei moderne — Dionisie cel Mic (nr. 2/1980).

Din cele mai vechi timpuri, omenirea a folosit — în afar de periodizarea generalizată pe glob: zi, săptămînă, lună, an — diferite perioade cronologice, după împlinirea cărora şirul anilor se repetă. Cele mai des întîlnite perioade cronologice sînt anulumii, indictionul, crugul soarelui, crugul lunii.

Anul lumii, conceput de babilonieni, numit şi anul cel mare cuprinde o perioad de 17 000 000 ani, după a cărer împliuire (socotean vechii locuitori ai Mesopotamiei) planetele ar ajunge în linie dreaptă.

Indictionul, a fost întrebuinţat întîi în Egipt şi marchează o perioadă de 15 ani. Introdus în Roma pe timpul împăratului Hadrian (117-138), a fost admis ca element de datare pe vremea lui Diocleţian (284-305). Împăratul Justinian (527-547) a impus prin lege (Novella 47) indicarea indictionului, care-şi avea începutu , ca şi anul bisericesc, la 1 septembrie.

Crugul soarelui , (Cyclus solaris) este o perioadă de 28 ani după a cărei împlinire zilele săptămînii cad iar şi pe aceleaşi date ale lunii.

Crugul lunii (Cyclus lunaris) este o perioadă de 19 ani solari, după a cărei împlinire fazele lunare (lună nouă, lună plină ş.a.m.d.) rev n la aceleaşi date a e lunilor.

DONAŢIE

IOAN BANCIU, din Simeria, pensionar C.F.R., ne mărturiseşte: Sînt un foarte vechi abonat şi cititor al revistei, a cărei colecţie am donat-o Bibliotecii sindicatului C.F.R. Simeria, pentru ca să poată s-o citească şi personalul iubitor de istorie.

Un gest pentru care vă transmitem felicitările noastre.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

1878-1928

ION ENE, din București, ne trimite fotografia de mai sus, reprezentînd medalia bătută în 1928 de Societatea numismatică română, cu prilejul semicentenarului realipirii Dobrogei — străvechi pămînt românesc — la patria mumă. În centru sînt reprezentați Traian și Mircea cel Bătrîn, iar în fundal se disting cîteva monumente dobrogene reprezentative: trofeul de la Adamclisi, podul de la Cernavodă, grupul statuar închinat Independenței de la Tulcea.

TATĂ SAU FIU?

În articolul Giurgiu — cea mai puternică cetate de pe Dunăre (nr. 7/1981) am întîlnit o contradicție — ne scrie **CONSTANTIN SILISTRĂREANU**, din București. La p. 33, se menționează că Mircea cel Bătrîn a fost fiul lui Vlad Dracul, iar la p. 34 se arată că același voievod a fost tatăl lui Vlad. Rog să se facă cuvenitele rectificări.

Nu putem face nici o rectificare, pentru că nu este nici o contradicție. Vlad Dracul, domn al Țării Românești între 1436-1442 și 1443-1447 a fost fiul lui Mir ea cel Bătrîn (cum se afirmă la p. 34) și a avut un fiu, tot Mircea — darnucel Bătrîn cum crede corespondentul nostru — care a participat la luptele pentru eliberarea cetății Giurgiu. Era, dealtfel, un fapt obișnuit în evul mediu (obicelui se mai păstrează și azi în unele familii) ca primii născuți să poarte numele bunicului lor, sugerînd, și în acest fel, respectarea tradițiilor strămoșești.

PE SCURT

I.M. BARBU, din com. Vernești, sat Nișcov, jud. Buzău ne semnalează descoperirea a cîtorva piese arheologice, pe firul văii Nișcovel, la 2 km distanță de dava de la Ciriomănești și la 5 km de Pietroasele.

TĂNASE BUJDUVEANU, din Constanța: Mulțumim pentru ilustrate, precum și pentru frumoasele urări transmise.

R. GIVULESCU, din Cluj-Napoca: În nr. 1/1979 am publicat cîteva completări și precizări referitoare la biografia dr. C. Davilla.

GH. FODOREANU, din Cluj-Napoca, veteran din primul război mondial, fost voluntar în Legiunea română din Italia: Mulțumim pentru frumoasele gînduri exprimate.

ION V. BAROANĂ din com. Drăgănești, jud. Teleorman, ne trimite o evocare a unui învățător teleormănean, Anton R Popescu (1868-1935), autor de manuale preocupat de schimbarea înspre bine a vieții consătenilor săi.

GHEORGHE ARGYDAN, din Anina: Mulțumim pentru hărțile din primul război mondial.

Prof. NICOLAE BULGĂRESCU, Școala generală din com. Făget, jud. Timiș: Mulțumim pentru fotografiile trimise.

PATRU ELEVI

ANGELA CIUC, VALERICA TELEA, MARIAN LUCA și CONSTANTIN BRELUCĂ, toți elevi din Cluj-Napoca: Vă mulțumim pentru cuvintele de apreciere adresate concursului Magazin istoric, ediția 1981, și vă felicităm pentru pasiunea voastră pentru istorie. Dar în scrisorile voastre ați uitat un „amănunt" esențial: să ne indicați adresele la care vreți să primiți răspunsurile la întrebările pe care ni le-ați pus și care sînt interesante, cel puțin unele dintre ele.

DOCUMENTARE

Din corespondența sosită la redacție în ultimul timp am reținut — pentru o eventuală folosire ulterioară — documentele (fotografii, facsimile, diverse acte) trimise de următorii cititori:

DUMITRU IENCHI, din Lugoj: trei fotografii din perioada interbelică.

GHEORGHE ȚUȚUIANU, din Moinești, jud. Bacău însemnări din primul război mondial ale bunicului său, Iosub Iosifescu (1889-1936).

ȘERBAN RADU PAULESCU, din București: cîteva numere din revista Vremea/1931.

GRAȚIAN C. MĂRCUȘ, din Zalău: o hartă turistico-istorică a jud. Sălaj.

Reamintim, totodată, că nu restituim manuscrisele și documentele trimise, corespondenții noștri urmînd să ne trimită fie copii, fie originale care nu le mai sînt necesare.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

MIRCEA BILȚ, str. G. Coșbuc, nr. 3/6, Baia Mare, solicită: nr. 9/1980.

JÓSEF PILDNER, Aleea Trandafirilor, nr. 4, bl. A4, sc. A, ap. 7, Tîrgoviște, solicită: nr. 1-5, 8/1967; 1, 3, 5-8, 11/1968; 1/1981; oferă: nr. 7/1975; 1, 3, 4, 6, 8/1976; 6/1977; 7, 9, 10, 12/1980.

M. ANGELESCU, B-dul Brîncoveanu, nr. 130, bl. 34, sc. II, ap. 50, București, solicită: nr. 9/1980; 2/1981.

GHEORGHE CĂLIN, str. Logofătul Luca Stroici, nr 21, București, solicită: nr. 9/1972; 2/1976; 2/1979; 6/1980; oferă: nr. 3/1967; 5, 7, 10/1974; 1/1975; colecția 1971-1980.

DUMITRU C. ALMĂJAN, com. Peretu, jud. Teleorman, solicită: nr. 1-6/1967; oferă: nr. 7/1976; 1/1977; 11/1978.

GHEORGHE DOROȘ, Splaiul Independenței, nr. 56, București, solicită: nr. 1, 7, 8, 11/1979; oferă: nr. 3, 6/1980; 1/1981.

ALEX. UNTARU, com. Brătești, jud. Prahova, oferă: colecția 1979-1981.

IONEL PANAIT, B-dul 23 August, nr. 56, Buzău, oferă: colecția 1967-1979.

SIEGFRIED HAUSER, str. Sergent Nițu Vasile, nr. 28, bl. 36, sc. I, ap. 10, București, oferă: nr. 1-9/1967; 1-4, 6-11/1968; colecția 1969-1974.

CONSTANTIN DEMETRIADE, str. 1 ecembrie 1918, bl. B-4, sc. C, ap. 7, Pitești, oferă colecția completă.

ION H ÎNDOREAN, intr. Iuliu Valaori, nr. 8, București, solicită: nr. 4-6/1980; oferă: nr. 2, 4/1975; 7, 10, 12/1976; 8/1977; 2, 4, 5/1978; 7/1979; 7/1980

TALON de participare la concursul Magazin istoric ediția a II-a 2

CONTENTS (Romanian History) I. CEAUŞESCU Thousand-year Permanences of the Romanian People (II) ● M. ANINEANU Alecsandri's Diplomatic Correspondence (1859-1862) ● T. NĂGLER Saxon Chroniclers and Illuminists on Michael the Brave ● 1895. The III-rd Congress of the RWSDP ● S. CUTIŞTEANU 1941. Sacrifice of Five Communists ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Guests of the Mexican and Swedish Historians ● L. EŞANU August 1940. A Cancelled Commemoration ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu as a Historian ● Gr. GAFENCU Political Diary (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANŢ Romanians and Armenians in the Middle Ages ● In Bucharest, 50 Years Ago (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. CEAUŞESCU Permanences millénaires du peuple roumain (II) ● M. ANINEANU Correspondance diplomatique: Alecsandri (1859-1862) ● T. NĂGLER Chroniqueurs et illuministes saxons sur Michel le Brave ● 1895. Le III-e Congrès du PSDOR ● S. CUTIŞTEANU 1941. Le Sacrifice des cinq communistes ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Hôtes des historiens mexicains et suédois ● L. EŞANU Août 1940. Commémoration annulée ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu — historien ● Gr. GAFENCU Journal politique (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANŢ Roumains et Arméniens au Moyen Âge ● À Bucarest, il y a 50 ans (V)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ЧАУШЕСКУ Тысячелетнее постоянство румынского народа (II) ● М. АНИНЯНУ 1859-1862. Дипломатическая переписка Александри ● Т. НЕГЛЕР Саксские летописца и просветители про Михая Храброго ● 1895. III-ий съезд СДПРР ● С. КУТИШТЯНУ 1941. Жертва пяти коммунистов ● Н. МИНЕЙ, К. ПОПИШТЯНУ В гостях у мексиканских и шведских историков ● Л. ЕШАНУ Август 1940. Аннулированное чествование ● В.Н. ВИНОГРАДОВ М. Когэлничяну — историк ● ГР. ГАФЕНКУ Политические записки (1929) ● М.Д. ВЛАД Константин Маврокордат ● Е. ПАНИГЯНЦ Румыны и армяне в средневековьи ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (V)

INHALT (Rumänische Gesehichte) I. CEAUŞESCU Tausendjährige Permanenzen des rumänischen Volkes (II) ● M. ANINEANU 1859-1862. Diplomatische Korrespondenz Alecsandri's ● T. NĂGLER Sächsische Chronisten und Illuministen über Mihai der Tapfere ● 1895. Der III. Kongress der SDP der RA ● S. CUTIŞTEANU 1941. Das Opfer der fünf Kommunisten ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Gäste mexikanischer und schwedischer Historiker ● L. EŞANU August 1940. Annullierte Gedächtnisfeier ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu — Historiker ● GR. GAFENCU Politische Aufzeichnungen (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANŢ Rumänen und Armenier im Mittelalter ● In Bukarest, vor 50 Jahren (V)

SUMARIO (Historia rumana) I. CEAUŞESCU Permanencias milenarias del pueblo rumano (II) ● M ANINEANU 1859-1862. Correspondencia diplomática Alecsandri ● T. NĂGLER Cronistas e iluministas sajones sobre Miguel el Viente ● 1895. El III Congreso del PSDMR ● S. CUTIŞTEANU 1941. El sacrificio de cinco comunistas ● N. MINEI, C. POPIŞTEANU Huespedes de los historiadores mejicanos e suecos ● L. EŞANU Agosto de 1940. Commemoración anulada ● V.N. VINOGRADOV M. Kogălniceanu — historiador ● GR. GAFENCU Apuntes politicos (1929) ● M.D. VLAD Constantin Mavrocordat ● E. PANIGHIANŢ Rumanos y armenios en el Medio Evo ● En Bucarest, hace 50 años (V)

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" – Bucureşti

1
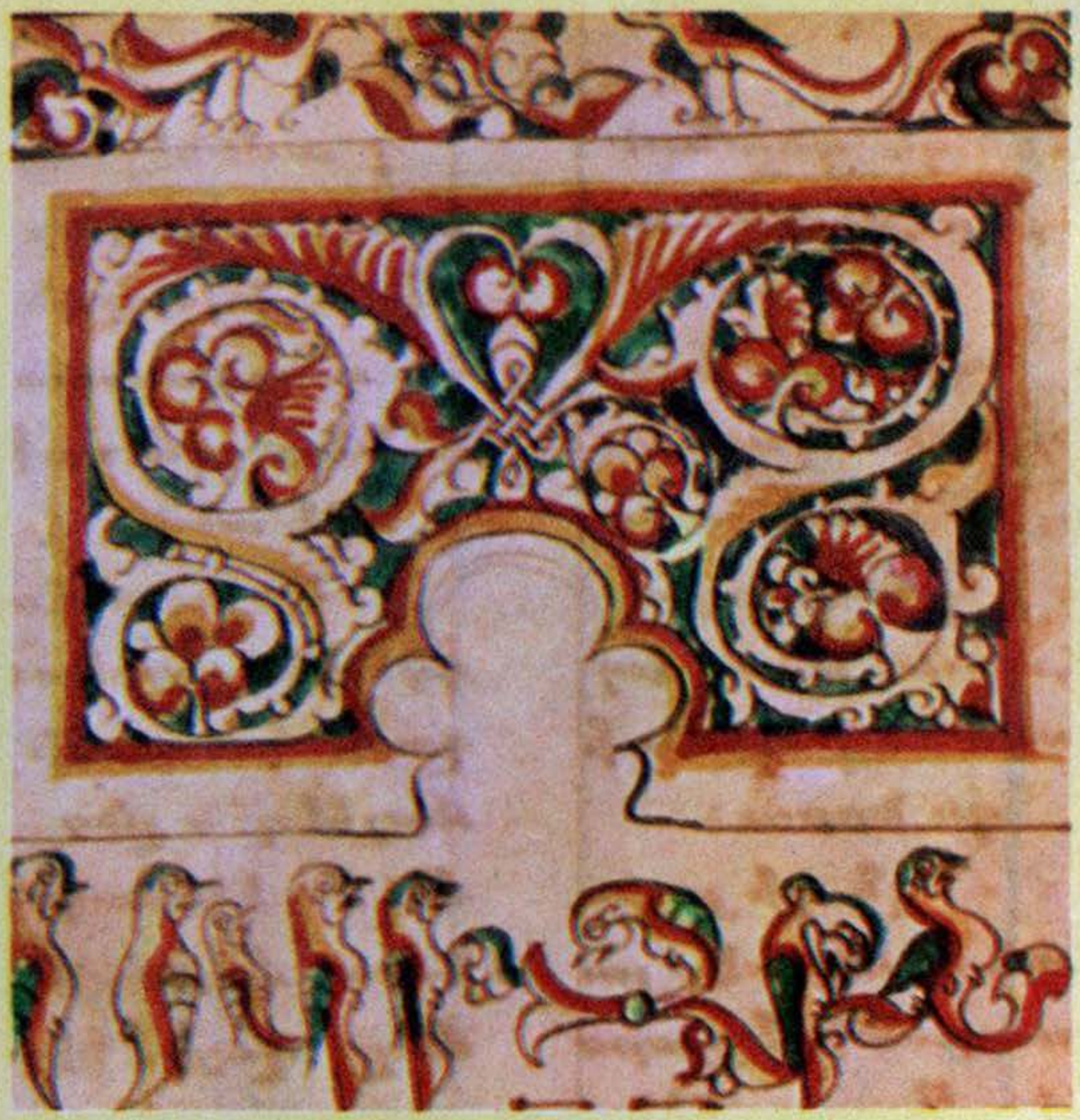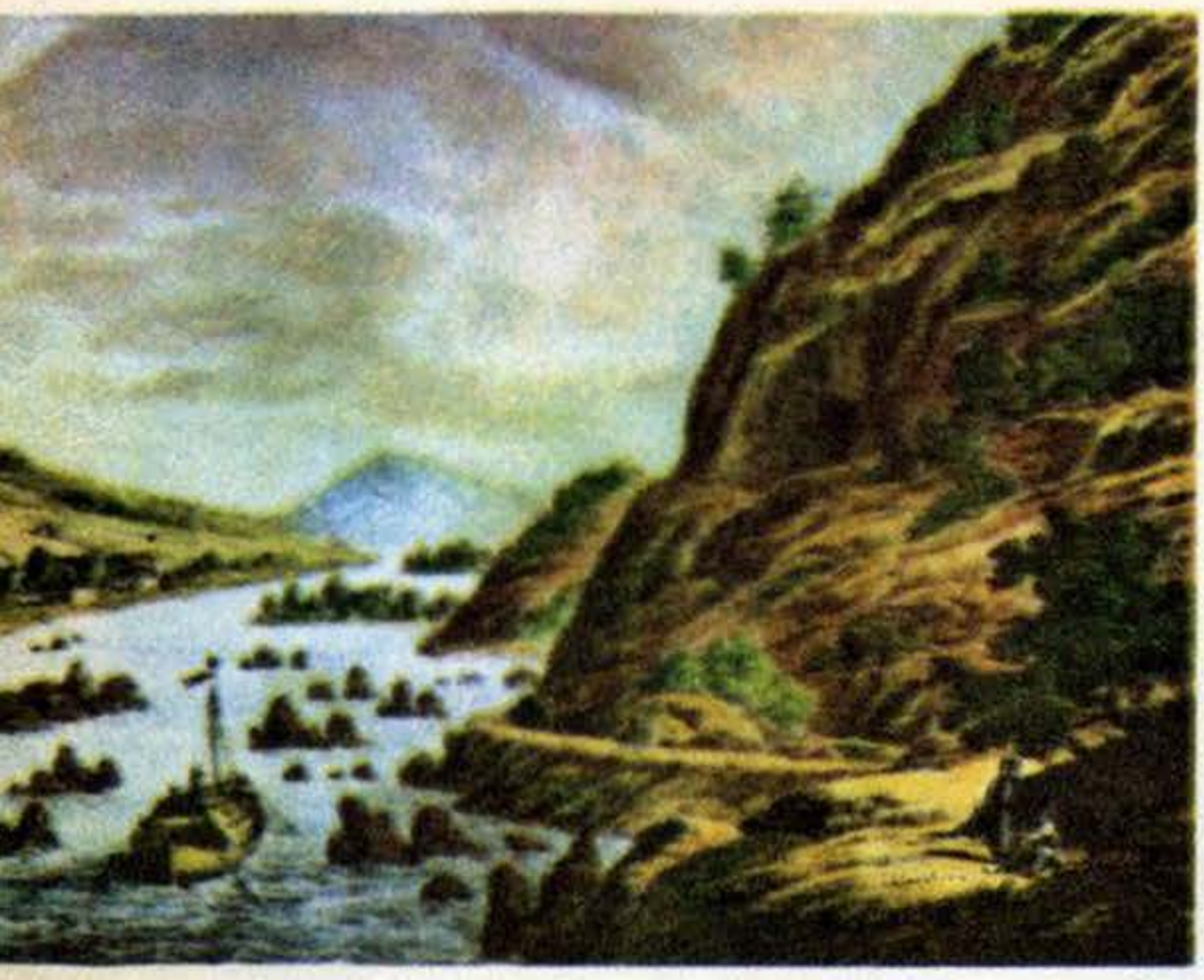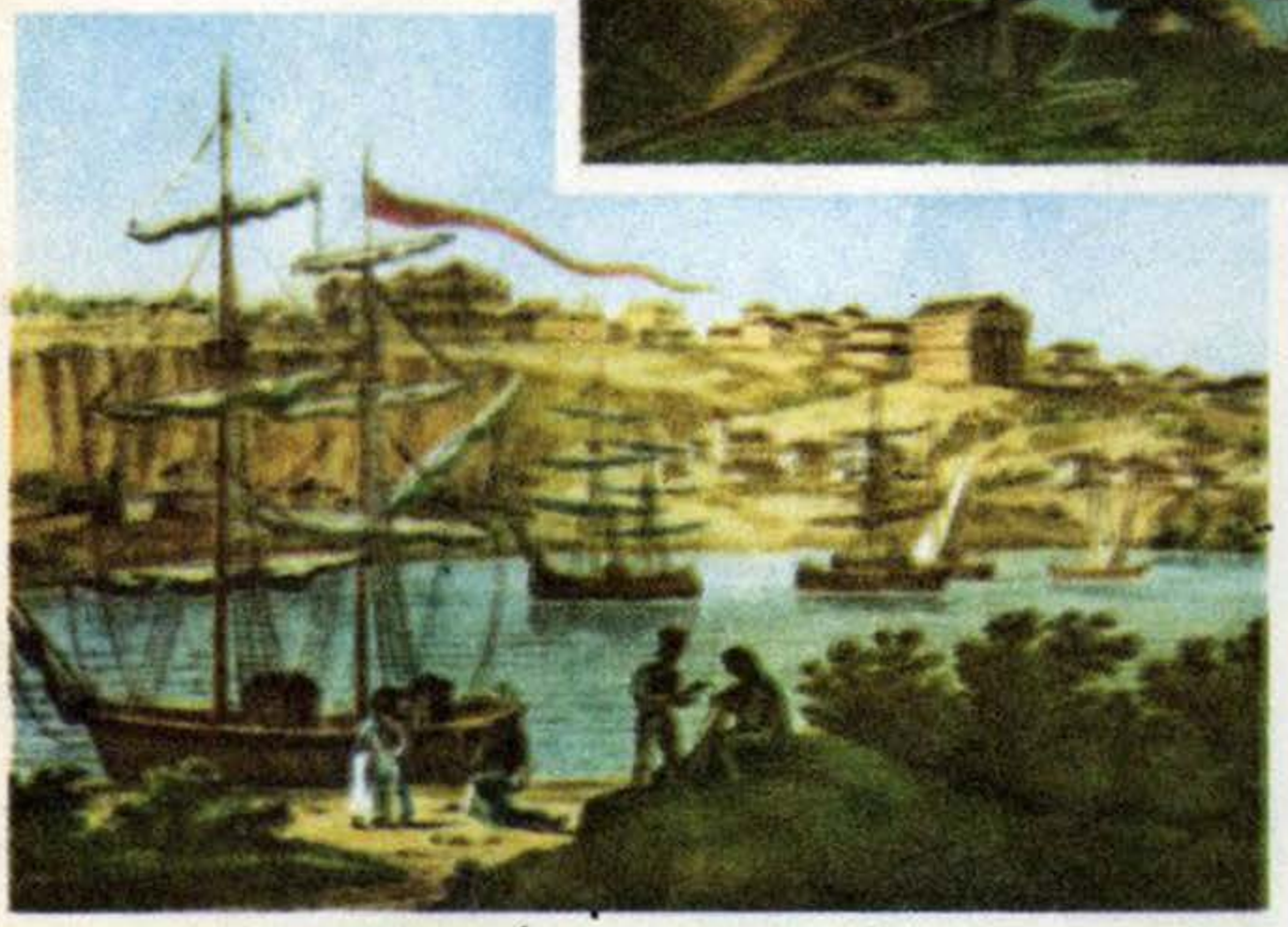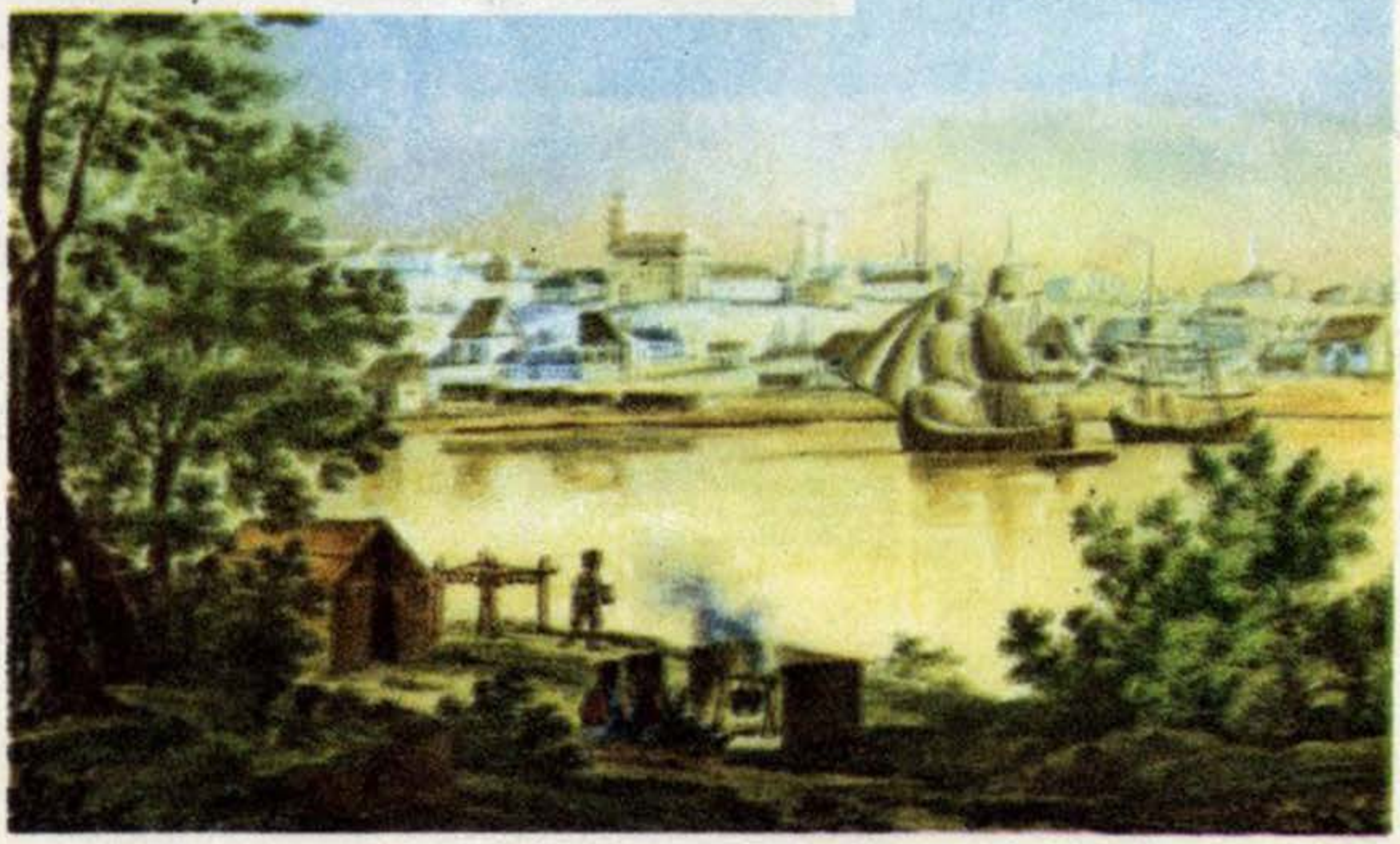
62 427